

no 985, 461 cm

DOKUMENTY

**KOMUNIZM
Z LUDZKĄ TWARZĄ**

INSTYTUT

PARYZ

LITERACKI

1969

DOKUMENTY

KOMUNIZM Z LUDZKĄ TWARZĄ

Z LUDZKĄ TWARZĄ

IMPRIMERIE EN FRANCE

ÉDITIONS : INSTITUT LITTÉRAIRE S.A.R.L.

51 avenue de Poissy, Nanterre-Paris

INSTITUT

LITÉRACKI

PARIS

1969

BIBLIOTEKA « KULTURY »

АЗРАУТ АКСИЛІС МХИУМОК
TOM 180

IMPRIME EN FRANCE

Editeur: INSTITUT LITTERAIRE, S.A.R.L.,
91, avenue de Poissy, Mesnil-le-Roi
par 78-MAISONS-LAFFITTE

DOKUMENTY

SŁOWO WSTĘPNE

KOMUNIZM Z LUDZKĄ TWARZĄ

INSTYTUT

PARYŻ

LITERACKI

1969

© Copyright by INSTITUT LITTÉRAIRE, S.A.R.L., 1969

DOKUMENTY

KOMUNIZM

Z LUDZKIEJ TWARZY

II 1.985.161
chw.

INSTITUT LITTERAIRE

© Copyright by INSTITUT LITTERAIRE, S.A.R.L., 1969

1970 W 1026

SŁOWO WSTĘPNE

Reformacja czechosłowacka zdławiona czołgami sowieckimi w sierpniu ubiegłego roku — różniła się od powstania węgierskiego i polskiego Października tym, że posiadała program. „List do Partii” Kurońa i Modzelewskiego — zawierał zarys programu. Niezależnie od licznych niedociągnięć i naiwności, program Kurońa i Modzelewskiego — jak wiadomo — nie został nigdy wprowadzony w czyn. Natomiast czechosłowacki „Program Akcji” był realizowany przez szereg miesięcy i pewne jego postulaty — jak na przykład zniesienie cenzury rewolucyjnej — przeobraziły całkowicie klimat społeczno-polityczny w Czechosłowacji.

Istnieje podstawowa różnica pomiędzy antykomunizmem a rewizjonizmem. Wadą antykomunizmu jest jego negatywizm. Dżilas w swojej „Nowej Klasie” dał nam niezmiernie wnikliwą krytykę systemu komunistycznego — lecz tej negatywnej krytyce nie odpowiada żaden pozytywny program — ponieważ Dżilas nie wierzył w ewolucję komunizmu.

„Program Akcji” — stopniowo wcielany w życie w Czechosłowacji do dnia najazdu sowieckiego — stanowił niezbitą dowód, że komunizm jest zdolny do ewolucji. Owa ewolucja nie załamała się — lecz przeciwnie, z każdym tygodniem przybliżała ustrój czechosłowacki do modelu rzetelnej demokracji. Interwencja nastąpiła późno ponieważ — jak dziś wiadomo — stalinowcy, zarówno w Moskwie jak i w Pradze, liczyli, że nowy model zbankrutuje. Stalinowcy uważają wolność za synonim chaosu a decentralizację władzy za synonim kapitulacji. Moskwa zdecydowała się na zgnięcie reformacji przemocą — ponieważ stało się oczywiste, że reformacja czechosłowacka jest sukcesem i zlikwidować ją mogą tylko czołgi nie zaś bankructwo wewnętrzne.

Doświadczeń tego typu nie można oczywiście uogólniać. Czesi i Słowacy mają tradycję demokratyczną, która w sprzyjających warunkach umożliwi ewolucję w pożądanym kierunku. Rosjanie nie mają tradycji demokratycznej — mają natomiast tradycję rewolucyjną. Jest więc możliwe, że w chwili załamania i kryzysu — sięgną po tradycyjne wzory rewolucyjne.

Znaczenie „Programu Akcji” polega na tym, że jest to jedyny dokument wypracowany w europejskim bloku komunistycznym

— który oferuje alternatywę. Do czasu reformacji czechosłowackiej rewizjonizm był tylko krytycznym ruchem intelektualnym, który nie wyprodukował jednak programu alternatywnego. Ów program alternatywny został wypracowany nie przez antykomunistycznych emigrantów na Zachodzie — lecz przez partyjnych komunistów w Czechosłowacji.

Gomułka w swym przemówieniu, wygłoszonym w dniu 19 marca ub. roku, poświęcił sporo czasu i uwagi „Kulturze” a w szczególności mojej publicystyce. Celem tej operacji było powiązanie tzw. „wydarzeń marcowych” w Polsce z politycznymi ośrodkami zagranicą. Gomułka pragnął wykazać, że ruch reformatorski w bloku wschodnim nie jest zjawiskiem rodzimym, autentycznym, lecz tylko dywersją, kierowaną z zewnątrz.

Można by zauważyć, że — nawet gdyby Gomułka miał rację — nie byłoby w tym nic dziwnego czy sprzecznego z tradycją rewolucyjną. Lenin — nie mówiąc już o Marksie — przez długi okres czasu był emigrantem, podobnie jak wielu innych przywódców i działaczy rewolucyjnych. Reformacja czechosłowacka tym jednak różniła się od poprzednich ruchów rewolucyjnych, że nie miała żadnych powiązań z zagranicą i była w stu procentach rodzimym procesem wewnętrznym.

Po dwudziestu latach dyktatury komunistycznej Aleksander Dubczek doszedł do wniosku, że „skoro partia nie potrafiła zmienić narodu — partia musi zmienić się sama”. To logiczne i uczciwe stwierdzenie leży u podstaw czechosłowackiego ruchu reformy.

„Program Akcji” przekształcił rewizjonizm z mgławicowego, nieskoordynowanego ruchu protestu — w konkretny plan reformy ustroju komunistycznego. Husak i nowe kierownictwo stalinowskiej kontrreformacji — pragnie zatrzymać część reform, zwłaszcza gospodarczych — przy równoczesnym zniszczeniu demokratycznego i wolnościowego dorobku „Programu Akcji”.

Dynamem rewolucji czy reformacji jest masowe poparcie społeczne. Stalinowcom wydaje się, że można reformować gospodarkę dławiąc wolność, związki zawodowe i niezależną prasę — ponieważ stalinowcy wierzą, że poparcie społeczeństwa zastąpić można policją i terrorem. To jest wiara równie naiwna jak przekonanie, że można uruchomić samochód z którego wyjęto akumulatory.

Za kilka miesięcy czy za kilka lat pojawi się przywódca, który powie, że wóz gospodarczo-społeczny Czechosłowacji nie ruszy z miejsca dopóki nie przywróci się „akumulatorów” bez których fabryki i zakłady przemysłowe są tylko zbiorowiskiem maszyn i betonu a nie warsztatami dynamicznej produkcji. Wówczas „Program Akcji” w unowocześnionej formie znajdzie swe zastosowanie.

Rewolucje i reformacje bardzo rzadko osiągają swoje cele od „pierwszego zamachu”. Zwycięstwo poprzedzone jest zwykle serią klęsk i długim łańcuchem ofiar.

Juliusz MIEROSZEWSKI

ANATOMIA KRYZYSU

Czterdziestotrzyletni profesor Karel Kosik, autor *Dialektyki konkretności* i najwybitniejszy dziś w Czechosłowacji filozof marksistowski o zacięciu „rewizjonistycznym”, może być z wielu względów określony jako czeski odpowiednik Leszka Kołakowskiego. Także jego książeczka *Nasz obecny kryzys*, wydana ostatnio przez komunistów włoskich w ramach tej samej biblioteczki która w zeszłym roku udostępniła Włochom teksty Dubczeka i Goldstückera, przypomina głośny artykuł Kołakowskiego *Co to jest socjalizm?* Istnieje jednak pewna różnica i to dość znamienna. W roku 1956 Kołakowski zajął się w swoim artykule wyliczeniem wszystkiego czym *nie* jest socjalizm, a na pytanie tytułowe odpowiedział jednym końcowym, półironicznym i półpoważnym, zapewnieniem na słowo honoru: „Socjalizm to dobra rzecz”. W roku 1968 Kosik poświęcił też w swej anatomii kryzysu gros uwagi „ciemnej stronie księżycy”, ale w przeciwieństwie do lakonicznego i lekko drwiącego kolegi polskiego potraktował obszerniej i bardziej na serio obowiązek przekonania czytelników że rzeczywiście „socjalizm to dobra rzecz”. Właśnie dlatego *Nasz obecny kryzys* Kosika odegrał rolę małego katechizmu filozoficznego „nowego kursu”, przystępnego wykładu myśli inspirujących program „socjalizmu o ludzkiej twarzy”. W tomiku, który ma publiczności polskiej zaprezentować eksperyment Dubczeka i towarzyszy, głos młodego profesora Uniwersytetu Karola w Pradze jest niezmiernie ważny. Zamierzamy tu odtworzyć w ogromnym skrócie lecz możliwie wiernie tok rozumowania Kosika, powstrzymując się od jakichkolwiek komentarzy.

Nasz obecny kryzys składa się z sześciu ponumerowanych rozdziałów: kryzys systemu politycznego, osobowości politycznej, klas i społeczeństwa, narodu, władzy, socjalizmu. Osobny rozdział przeprowadza na zakończenie konfrontację socjalizmu z kryzysem współczesnego człowieka.

Kryzys systemu politycznego. Punktem wyjścia jest znane twierdzenie Lenina, że kryzys polityczny (Lenin co prawda mówił o sytuacji rewolucyjnej) powstaje wówczas, gdy rządzący nie mogą dalej rządzić starymi metodami a rządzeni nie chcą by nimi dalej rządzono starymi metodami. W tym momencie zaostrza się konflikt między „nie możemy” jednych i „nie chcemy” drugich. Rządzący, usiłując za wszelką cenę utrzymać się u władzy, godzą się na zastąpienie starych zdyskredytowanych metod nowymi bardziej elastycznymi. Dla rządzonych jest w okresie kryzysu kwestią życia i śmierci wykryć mistyfikację nowych form dominacji. Gdyż sprzeciwiając się dominacji jako takiej, odrzucają całkowicie układ w którym są tylko masą wydaną na łaskę i niełaskę władców. Radykalne rozwiązanie tego kryzysu możliwe jest jedynie w drodze wyparcia systemu biurokratycznej dyktatury policyjnej przez system demokracji socjalistycznej. Pierwszy opiera się na masie, wszystko jedno partyjnej czy bezpartyjnej, pozbawionej zupełnie lub częściowo praw politycznych; drugi opiera się na obywatelach państwa socjalistycznego, korzystających w pełni ze wszystkich należnych im praw politycznych.

Ludzie nie rodzą się jako masa, stają się nią. Stają się nią w systemie, który rzeczywistość w praktyce podział społeczeństwa na dwie kategorie: na anonimową większość i na manipulatorów. Anonimowa masa ulepiona jest z osób bez własnej twarzy i bez odpowiedzialności. W systemie „umasowionym” anonimowość i nieodpowiedzialność panują nie tylko w jednym, ale w obu jego członach. Anonimowości masy odpowiada nieodpowiedzialność manipulatorów. W systemie masy i manipulatorów obowiązuje powszechna nieodpowiedzialność i równocześnie powszechna mistyfikacja: ponieważ miejsce myśli zajęła retoryka polityczna, system funkcjonuje mnożąc fałszywe sumienia „umasowione”, a za herezję lub świętokradztwo uważając najłżejszą bodaj refleksję krytyczną. Z podejmowanych decyzji wyłącza się inteligencję dialektyczną i nawet zwykły zdrowy rozsądek. System funkcjonuje ignorując swoją własną istotę, podczas gdy jego poszczególne człony żywią się złudzeniami o sobie i innych. Masa bezpartyjna trwa w przekonaniu, że masa partyjna stanowi zwarty kolektyw, o wszystkim wie i o wszystkim rozstrzyga. Masa partyjna jest przeświadczona, że przywódcy polityczni są wszechpotężnymi i wszechwiedzącymi suwerenami, którzy swoje decyzje podejmują na podstawie ścisłych i gruntownych informacji. Przywódcy polityczni patrzą na masę partyjną jak na zbiorowisko wiecznych dzieciaków, niezdolnych do postawienia jednego choćby kroku o własnych siłach i po własnej myśli. Ciż sami przywódcy polityczni są święcie przekonani, że masa bezpartyjna ma wszelkie powody do zadowolenia z własnego prawa do nie wiedzenia niczego i nie decydowania o niczym, i z własnego obowiązku popierania od czasu do czasu „linii partyjnej”.

Ten system polityczny zdefiniował się sam jako system pasów transmisyjnych, nie zdając sobie widocznie sprawy ze znaczenia

swoich słów. System pasów transmisyjnych, śrubek i kółek, inżynierów dusz ludzkich, żelaznej dyscypliny i żelaznych praw historycznych, funkcjonuje i może funkcjonować tylko dopóki wszystko sprowadza się do wspólnego mianownika techniki i technologii politycznej. Model społeczny „negatywny” realizowany jest w społeczeństwie zadającym sobie pytanie co ma znaczyć obecność na szczycie uprzywilejowanej grupy, która swoje wewnętrzne walki o władzę rozgrywa bronią mordów i intryg, nie zna granic bezwstydu a przed lekcją doświadczeń zastania się chroniczną amnezją.

Kryzys osobowości politycznej. Kosik proponuje podział na polityków-myślicieli i polityków-pragmatyków. Do pierwszych zalicza, mimo różnic w światopoglądach i programach politycznych, Masaryka, Różę Luksemburg, Lenina i Gramsciego. Typ polityka-myśliciela jest na wymarciu, odchodzi w przeszłość wraz z pewną określoną epoką osobowości politycznych, stanowi przedmiot niemal pogardy jako dziewiętnastowieczny zabytek muzealny.

Jego miejsce zajmuje polityk-pragmatyk. Traktuje on politykę jak technikę manipulacyjną, jak sztukę wprawiania w ruch człowieka „umasowionego”, sam stając się w końcu częścią stworzonego tak systemu powszechnej manipulacyjności, który obejmuje ludzi i przyrodę, żywych i umarłych, słowa i ideje, rzeczy i uczucia. Polityk-pragmatyk nie potrafi przekroczyć horyzontów systemu, którego jest twórcą i zarazem ofiarą. Stąd oficjalny słownik polityczny — złożony z takich wyrazów jak aparat, pasy transmisyjne, aberracje, deformacje — jest nie tylko nagromadzeniem słów egzystujących obok rzeczywistości lub poza nią, ale daje dość dokładne pojęcie o tym w jaki sposób polityk-pragmatyk widzi rzeczywistość, żyje nią i działa w niej z tytułu swej roli przywódczej. Fakt że najstraszniejsze w dziejach narodu czeskiego barbarzyństwo, jakie spadło nań z rąk jego własnej klasy kierowniczej, można nazwać słówkiem „deformacja” dowodzi że „deformacje” znikną ze świata za sprawą tej samej techniki i z tych samych powodów użyteczności które je zrodziły.

Politykowi-pragmatykowi udaje się czasem rozwiązać takie czy inne zagadnienia społeczne i wyjść obronną ręką z doraźnych trudności, ale jest bezsilny w obliczu rzeczywistości która wymyka się jego zdolnościom widzenia i rozumienia; może od biedy podjąć próbę opanowania kryzysu gospodarczego albo konstytucyjnego, nie jest w stanie uporać się z kryzysem moralnym. A ponieważ wiadomo że kryzys moralny nie dotyczy tzw. „moralności”, lecz samego istnienia narodu i bytu człowieka, łatwo o konkluzję że polityk-pragmatyk miewa niekiedy powodzenie w rzeczach drugorzędnych i zawsze przegrywa w rzeczach zasadniczych.

Kryzys klas i społeczeństwa. Esencję tego rozdziału należy przy-

toczyć dosłownie: „Nasz obecny kryzys jest kryzysem wszystkich warstw i klas społecznych, a jednocześnie kryzysem ich wzajemnego stosunku... W swoich stosunkach z poszczególnymi klasami rządząca biurokracja odegrała rolę zniekształcającą w dwóch kierunkach. Po pierwsze, usiłowała nadać społeczeństwu nowoczesnemu średniowieczne formy korporacyjne i zamknąć robotników w fabrykach, chłopów na wsi, a intelektualistów w bibliotekach, sprowadzając do minimum ich wzajemne powiązania. Po drugie, odebrała wszystkim tym klasom ich specyficzną fizjognomię i zamieniła je w politycznie bezkształtną i szarą masę. Ideałem biurokracji jest społeczeństwo zamknięte, oparte na zawodowych rozgraniczeniach poszczególnych warstw społecznych i na kontrolowanym dozowaniu informacji. Schematem społeczeństwa miałyby się stać korporacjonizm, który odizolowałby poszczególne warstwy społeczne w obrębie ich interesów, a z biurokracji zrobiłby z jednej strony jedyną przedstawicielkę interesów ogólnych, z drugiej zaś wyłączną pośredniczkę wzajemnej wymiany informacji... Najdotkliwsze szkody wyrządził ten biurokratyczny styl rządzenia klasie robotniczej. Przeszła ona, jako klasa, wykonywać należną jej funkcję polityczną i została całkowicie odcięta od swojego naturalnego sojusznika: inteligencji. Równocześnie inteligencję odseparowano sztucznymi barierami od klasy robotniczej. Biurokratyczny reżym polityczny odpolitycznił robotników. Funkcję polityczną klasy robotniczej przejęła biurokracja, która mistycznie czy ideologicznie utożsamiła się z całością interesów narodowych i swój samozwańczy monopol narzuciła jako przywództwo klasowe. W miarę wynoszenia ideologii tego przywództwa biurokracji na piedestał religii państwowej, robotnicy coraz mniej mieli do powiedzenia w sprawach publicznych. Wolno im było tylko krytykować niedostatki we własnych zakładach pracy, co oczywiście posiadało minimalne znaczenie bez wniknięcia w ogólne przyczyny tych niedostatków; i wolno im było manifestować swój stosunek do informacji dostarczonych przez rządzącą biurokrację, oczywiście w z góry przewidziany i plebiscytarny sposób”.

Klasa robotnicza nie może spełnić swej roli politycznej w socjalizmie bez wolności prasy, słowa i informacji; bez wolności demokratycznych jest ona z jednej strony zamknięta w ciasnych opłotkach fabryki, miejsca pracy, a z drugiej skazana na korporacjonizm. Usiłuje się ją przekonać, że wolność prasy i słowa obchodzi tylko intelektualistów. Robotnicy wiedzą teraz co sądzić o takich „przyjacielskich” podszeptach.

Kryzys narodu. Żaden naród nie jest raz na zawsze zdeterminowany przez swoją przeszłość, ani w tym co dobre ani w tym co złe. Jeśli jakiś naród zdołał sobie stworzyć w przeszłości wielką tradycję demokratyczną, nie oznacza to bynajmniej że sens demokracji jest mu niejako z natury dany na dziś i na jutro. O własny charakter narodowy walczy się bez przerwy,

powstaje się lub upada jako naród codziennie. Nigdy nie znika całkowicie groźba zniszczenia narodowego, tym bardziej podstępna im słabiej dostrzegalna dla gołego oka. Bywają przeobrażenia w których naród, zachowując swoje cechy powierzchowne, zatracą swoją twarz i zamienia się w tłum producentów i konsumentów których łączy jedynie wspólny język ojczysty.

Kryzys władzy. Osią rozdziału jest studium Gramsciego o Machiavellichem, przekonanemu o niezmienności natury ludzkiej jako fundamentie władzy księcia, Gramsci przeciwstawił obraz władzy czerpiącej swą siłę z absolutnej negacji tej niezmienności: „Nie ma abstrakcyjnej natury ludzkiej, stałej i niezmiennej, jest tylko natura ludzka jako zespół historycznie zdeteminowanych stosunków społecznych”. Kosik zauważa: „Gdy zmiana stosunków społecznych jest równoznaczna ze zmianą natury ludzkiej, władza staje się wszechwładna; skoro może zmienić wszystko, nawet naturę człowieka, wyzwala się z wszelkich ograniczeń i łamie wszelkie hamulce”.

Ale władza nie jest wszechwładna i jej możliwości — choć wielkie — są ograniczone. Jest w stanie stworzyć warunki w których człowiek porusza się swobodnie, rozwija się i zbliża do własnego człowieczeństwa, nie może go wyręczyć lub zastąpić w tym ruchu. Inaczej mówiąc, z pomocą władzy można wolność ustanowić, ale o swojej niezależności stanowi każda jednostka z osobna.

Kryzys socjalizmu. Jedni widzą istotę socjalizmu w kolektywizacji środków produkcji, uważając całą resztę za subiektywny dodatek bez większego znaczenia; dla innych socjalizm jest przede wszystkim równoznaczny z naukowo zorganizowanym społeczeństwem, którego przyszłość zależy od tzw. „rewolucji techniczno-naukowej”. Oba te ujęcia okaleczają socjalizm, a nawet mogą się przeciw niemu obrócić i wystawić go na niebezpieczeństwo nieodwracalnej degeneracji. Jeżeli w grę wchodzi wyłącznie zamiana dziewiętnastowiecznego systemu powszechnej sprzedajności (panowanie pieniądza i kapitału) na nowoczesny system powszechnej manipulacyjności (panowanie nieograniczonej władzy biurokratycznej), to taka gra nie jest warta ochrania i podsywania płomyka na ołtarzu socjalizmu.

Każdy konkretny krok naprzód, który uwalnia Czechosłowację od tego osłupiającego konglomeratu biurokratyzmu i bizantyzmu, od tej anormalnej symbiozy Państwa i Kościoła pogańskiego, hipokryzji i fanatyzmu, ideologii i wiary, szarzyzny biurokratycznej i hysterii masowej, przewyższa naturalnie swoją wagą górnołotne proklamacje na temat wolności. Ale te drobne kroki, którymi zaświadcza się rezygnację ze zbrodni politycznych, nie powinny zasłaniać i oddalać nietkniętych jeszcze problemów zasadniczych, tak żywotnych jak powietrze do oddychania dla socjalizmu jako alternatywy rewolucyjnej naszego stulecia: trzeba

wciąż na nowo stawiać sobie pytania czym jest człowiek a czym prawda, czym byt a czym czas, jaka jest istota wiedzy i techniki, jaki jest sens rewolucji.

W suplemencie zatytułowanym *Kryzys współczesnego człowieka i socjalizm* Kosik podsumowuje swój mały katechizm filozoficzny „nowego kursu” na szerszym tle chorób nękających całą ludzkość. Ale dla celów niniejszego tomiku wystarczy zacytować to, co ma jeszcze w końcowym rozdziale *Naszego obecnego kryzysu* do powiedzenia o Czechosłowacji: „Wśród podstawowych cech charakterystycznych dzisiejszego odrodzenia czechosłowackiego możemy wymienić fakt, że proces ten realizuje się w rewolucyjnym sojuszu robotników i intelektualistów, gdzie każda strona wnosi swój udział aby doprowadzić do wzajemnego i wymiennego wpływu. Ten sojusz wypływa ze świadomości, że intelektualiści rewolucyjni i socjalistyczni mogą na pewno otworzyć drogę biegowi wypadków, lecz sami — bez poparcia narodu, zwłaszcza klasy robotniczej — nie są w stanie przeobrazić ich w strukturalną odnowę całego społeczeństwa”

Gustaw HERLING-GRUDZIŃSKI

**PROGRAM AKCJI KOMUNISTYCZNEJ PARTII
CZECHOSŁOWACJI
PRZYJĘTY NA POSIEDZENIU PLENARNYM KC KPCz
W DNIU 5 KWIECZNIA 1968**

Komitet Centralny KPCz świadomy swych zobowiązań wobec ruchu komunistycznego, przedkłada partii i wszystkim pracującym naszej socjalistycznej ojczyzny program swej pracy politycznej na najbliższy okres czasu.

Komitet Centralny, opierając się na doświadczeniach krajów socjalistycznych i międzynarodowego ruchu robotniczego, przy opracowywaniu oświadczenia programowego za punkt wyjścia konsekwentnie przyjmuje warunki czechosłowackie. Proponujemy rozwiązywanie poważnych i niecierpiących zwłoki problemów współczesnego życia zgodnie z najlepszą świadomością i sumieniem. Myśli, które wiedzą nas tą drogą nie spadły z nieba, wypływają z ciężkich, niejednokrotnie drogo okupionych doświadczeń lat poprzednich. Każdy z nas — jeden wcześniej, inny później — musiał dojść do nich swą pracą i walczyć o nie na podstawie długoletnich doświadczeń. Teraz nadszedł czas, kiedy to komuniści dokonali zwrotu w całym życiu partii i na drodze budowy nowego społeczeństwa.

Jesteśmy przekonani, że siła naszego ruchu — dziś z pewnością w większym stopniu niż kiedykolwiek przedtem — leży tylko i wyłącznie w tym, że każdy komunista i każdy obywatel naszej socjalistycznej ojczyzny rozumie o co chodzi w tych pełnych wzruszenia, niełatwych chwilach, że rozumie gdzie jest jego miejsce, w jakim kierunku ma wytyczać swe siły, gdzie leżą przeszkody i którądy prowadzi droga naprzód.

Czechosłowacka droga do socjalizmu

Nosicielami ruchu społecznego na ziemiach czeskich i w Słowacji były w wieku XX dwa prądy — narodowo-wyzwoleńczy i socjalistyczny.

Walka narodowo-wyzwoleńcza obydwu narodów uwieńczona została powstaniem niepodległego państwa, w którym po raz pierwszy w historii urzeczywistniła się państwowo-polityczna jedność Czechów i Słowaków. Powstanie Republiki Czechosłowackiej stanowiło — w narodowym i społecznym rozwoju obydwu narodów — postęp o wielkim znaczeniu. Ustrój demokratyczny wyeliminował stare przeżytki monarchistyczne i stworzył warunki sprzyjające szybkiemu rozwojowi wszystkich dziedzin życia narodowego.

Przedwojenny ustrój burżuazyjny nie potrafił jednak ani wyeliminować poważnych antagonizmów klasowych, ani stworzyć solidnych podstaw pod trwały rozwój nowego kompleksu gospodarczego, ani też zapewnić robotnikom i ludziom pracy pełnego zatrudnienia i bezpiecznej egzystencji. Ówczesna polityka narodowościowa — mimo, że liberalna wobec mniejszości — ignorowała charakter narodowy ludu słowackiego i nie umiała wyeliminować wpływów reakcyjnego, skrajnego nacjonalizmu, ani stworzyć upragnionej harmonii między wszystkimi narodowościami republiki. W warunkach całkowicie wówczas kapitalistycznej Europy, nawet niepodległość naszej republiki nie mogła być zapewniona w sposób trwały.

Siły postępowe — których najbardziej energicznym elementem była Komunistyczna Partia Czechosłowacji wysuwająca socjalistyczną koncepcję społeczeństwa czechosłowackiego — podjęły próbę naprawy tych niedociągnięć. W szerokim nurcie ruchu antyfaszystowskiego, który zrodził się wraz z rozbięciem międzywojennej Czechosłowacji, a zwłaszcza w okresie walki narodowo-wyzwoleńczej — zaczęła zarysowywać się więź między socjalizmem, a ruchem narodowym i demokratycznym. Jedność narodowych i demokratycznych wartości socjalizmu osiągnięta została po raz pierwszy w czasie narodowej i demokratycznej rewolucji lat 1944-1945; ruch demokratyczny i narodowy zaczął nabierać charakteru socjalistycznego, a socjalizm stał się sprawą autentycznie narodową i demokratyczną. Droga Czechosłowacji do socjalizmu, której początki wyznaczają w latach 1944-1945: Słowackie Powstanie Narodowe oraz Powstanie Praskie, wypływa z najbardziej postępowych tradycji współczesnej historii Czech i Słowacji.

Republika — której wyzwolenie było rezultatem bohaterskiej walki armii sowieckiej i narodowo-wyzwoleńczego boju ludu

czechosłowackiego — odrodziła się na nowych podstawach. Umożliwiło to rozwiązanie najpilniejszych problemów narodowościowych kraju; byt państwowy republiki został zabezpieczony poprzez ścisły sojusz ze Związkiem Sowieckim; w rezultacie nacjonalizacji republika otrzymała system gospodarczy zapewniający niezbędne warunki nie tylko szybkiej odbudowy gospodarki, ale również dalszego postępu ku socjalizmowi. Istotne rozszerzenie rzeczywistych swobód politycznych było ukoronowaniem całej demokratycznej tradycji w historii Czechosłowacji. Socjalizm stał się ucieleśnieniem nowoczesnego programu narodowego zarówno Czechów jak i Słowaków.

Czechosłowacja była pierwszym krajem przemysłowym, który realizował socjalistyczną przebudowę społeczeństwa. Polityka czechosłowackiej drogi do socjalizmu, realizowana w latach 1945-1948, była wyrazem dążenia do respektowania złożoności wewnętrznej i zagranicznej sytuacji kraju. Zawierała wiele elementów, których zbadanie mogłoby pomóc w naszych obecnych wysiłkach, zmierzających do demokratyzacji ustroju socjalistycznego.

Podtrzymujemy tradycje walki o wyzwolenie, w której uczestniczyli nasi patrioci zarówno wewnątrz kraju, jak i w różnych zakątkach Europy i świata, i za której ideały oddało życie 375 tysięcy patriotów. Będziemy popierali badania naukowe nad historią naszych obydwu narodów — badania, których wyniki nie mogą być przez nikogo dyktowane i muszą wypływać z badań samej historii. Lutowe zwycięstwo ludu pracującego było szczególnie ważnym punktem zwrotnym na drodze socjalistycznego rozwoju powojennej Czechosłowacji i stworzyło niezbędne warunki do coraz szybszego marszu do socjalizmu. W lutym 1948 roku partia wstąpiła na nową drogę budownictwa socjalistycznego, rozporządzając olbrzymim funduszem zaufania i poparcia szerokich warstw społeczeństwa.

Była to trudna droga. W podzielonym świecie, pogrążonym w zimnej wojnie, nasze narody musiały koncentrować swe wysiłki na zabezpieczeniu z trudem wywalzonego bytu narodowego oraz na umacnianiu obronności własnej i wszystkich państw socjalistycznych. Budowa nowej republiki, która bynajmniej nie posiadała własnych bogactw mineralnych w ilościach niezbędnych do rozwoju gospodarki, była ściśle powiązana z rozwojem i problemami całego obozu socjalistycznego. Przyłączenie republiki do systemu państw socjalistycznych spowodowało znaczne zmiany w tendencji rozwojowej gospodarki narodowej, w jej strukturze wewnętrznej, a także w koncepcji ustroju państwowego i społecznego. Należało bowiem wziąć pod uwagę wspólnotę zadań krajów,

w których walka z zacofaniem gospodarczym i kulturalnym — walka związana ze stworzeniem nowych form własności — odgrywała czołową rolę.

Ta współzależność zadań wpływała również na tempo, formę i treść głębokiej reorganizacji gospodarczej, społecznej i politycznej, jaką przechodziła republika w procesie budowy socjalizmu. Wymagała ona niezwykłych wysiłków ze strony klasy robotniczej i całego naszego ludu, jak również wielkich poświęceń ze strony komunistów oraz bezinteresowności dziesiątek tysięcy funkcjonariuszy.

Wielkości, niezwykłości i wymogom przemian towarzyszyły jednak sprzeczności rozwojowe, poważne niedociągnięcia, nierozwiązane problemy i wypaczenia zasad socjalizmu zwane kultem jednostki.

Budowanie nowego porządku znaczyło się brakiem doświadczenia i wiedzy oraz dogmatyzmem i subiektywizmem. Wiele zjawisk przejściowych uwarunkowanych zaostrzoną sytuacją międzynarodową i potrzebą szybkiego rozwoju przemysłu, traktowano jako zwykłe normy życia i rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. Stopień rozwoju krajów socjalistycznych, a także towarzyszące kultowi jednostki zahamowanie postępów twórczej wiedzy — również przyczyniło się do mechanicznego przyjmowania i rozpowszechniania idei, zwyczajów i koncepcji politycznych obcych naszym warunkom i tradycjom. Ówczesne organy kierownicze i instytucje partii i państwa ponoszą pełną odpowiedzialność za tę adaptację. Centralistyczne i autokratyczne metody administracyjne stosowane w okresie walki z przeżytkami burżuazji i o umocnienie władzy, walki toczącej się w atmosferze rosnącego po lutym 1948 napięcia międzynarodowego, były w tej sytuacji bezprawnie przenoszone do kolejnego etapu rozwojowego i stopniowo wrosły w biurokratyczny system. W życiu wewnętrznym republiki przejawiało się sekciarstwo, tłumienie demokratycznych praw i swobód ludu, gwałcenie praworządności, pojawiły się pierwiastki przemocy i nadużywania władzy. Wszystko to prowadziło do podminowania inicjatywy ludzkiej, i co więcej, niesprawiedliwie dotknęło wielu obywateli, zarówno komunistów jak i nie komunistów. Niepowetowane szkody jakie nasz ruch poniósł w tym okresie pozostaną na zawsze ostrzeżeniem przeciwko stosowaniu podobnych metod.

Niezwykłe wyłączenie sił naszego ludu uwieńczone zostało sukcesami o historycznym znaczeniu. Osiągnięto fundamentalne zmiany, a ustrój socjalistyczny zapuścił w naszym kraju mocne i trwałe korzenie. Nasze społeczeństwo — w którym przytłaczająca większość środków produkcji znajduje się w rękach socjalis-

tycznego państwa lub stowarzyszeń ludzi pracy — wyeliminowało kapitalistyczny wyzysk i związane z nim krzywdy społeczne. Każdy obywatel naszej republiki posiada prawo do pracy i korzysta z podstawowych ubezpieczeń społecznych. Nasze społeczeństwo zakończyło już okres industrializacji i dysponuje potężną bazą przemysłową. Osiągnęliśmy wybitne postępy w zakresie rozwoju nauki i kultury, a możliwości szerokich mas ludowych na polu zdobywania wiedzy wzrosły w niezwyklej skali. Międzynarodowa pozycja republiki została solidnie zabezpieczona w ramach systemu państw socjalistycznych.

Pod koniec lat pięćdziesiątych nasze społeczeństwo weszło w nowy etap rozwoju. W związku z tym stopniowo kształtowała się linia polityczna, którą pragniemy w sposób twórczy wcielać w życie i rozwijać. Obecny etap charakteryzuje się następującymi zjawiskami:

— zniknęły całkowicie klasy antagonistyczne, a główną cechą rozwoju wewnętrznego kraju jest proces wzajemnego zbliżania się wszystkich grup społecznych naszego społeczeństwa;

— dotychczasowe metody zarządzania i organizacji gospodarki narodowej przeżyły się i wymagają zdecydowanych zmian, to znaczy — stworzenia takiego systemu zarządzania ekonomicznego, dzięki któremu stałby się możliwy zwrot w kierunku intensywnego wzrostu;

— konieczne będzie włączenie kraju do procesu światowej rewolucji naukowo-technicznej, która wymaga szczególnie bliskiej współpracy między robotnikami i chłopami a inteligencją techniczną i zawodową, co pociągnie za sobą wysokie wymagania w zakresie poziomu wykształcenia i kwalifikacji ludzi oraz wykorzystania zdobyczy nauki;

— szerokie pole dla inicjatywy społecznej, dla otwartej wymiany poglądów oraz demokratyzacji całego naszego systemu społecznego i politycznego staje się dosłownie podstawowym warunkiem wzrostu dynamiki społeczeństwa socjalistycznego — warunkiem sprostania światowej konkurencji i uczciwego wypełniania naszych obowiązków wobec międzynarodowego ruchu robotniczego.

Musimy usunąć przyczyny głębokiego kryzysu społecznego

W czasie, kiedy obecna linia partii kształtowała się i zaczęto ją wcielać w życie — napotykała na brak zrozumienia nowych zadań, na wypadki recydywy przestarzałych metod pracy, powstałych w okresie ostrej walki klasowej w naszym kraju, na opór

ze strony tych, którym — w taki czy inny sposób — odpowiadały wypaczenia socjalistycznej rzeczywistości.

Pragniemy otwarcie wyjaśnić do jakich błędów i deformacji w związku z tym doszło oraz ukazać ich przyczyny — tak, żebyśmy mogli przewyciężyć je jak najprędzej i skoncentrować wszystkie siły *na fundamentalnych, strukturalnych zmianach w naszym życiu*, przed jakimi obecnie stoimy.

Już po XX Zjeździe KPZS, który wytworzył odżywczy impuls do rozwoju demokracji socjalistycznej, partia podjęła pewne kroki zmierzające do przewyciężenia biurokratyczno-centralistycznych i sekciarskich metod kierowania lub ich pozostałości oraz do zapobieżenia sytuacji, w której walka klasowa zostałaby skierowana przeciwko ludziom pracy. Wielu komunistów i całe kolektywy pracownicze starały się otworzyć drogę postępowemu rozwojowi gospodarki, wyższej stopie życiowej oraz wiedzy i kulturze. W miarę pokonywania antagonizmów klasowych i umacniania podstaw socjalistycznej jedności coraz więcej uwagi poświęcali oni rozwojowi współdziałania wszystkich ludzi pracy, warstw społecznych, grup i narodowości naszego kraju oraz zasadniczej zmianie metod stosowanych w okresie ostrej walki klasowej. Rozwój demokracji socjalistycznej słusznie uważali za podstawowy warunek społeczny dla realizacji celów komunistycznych, które są właściwe socjalizmowi. Napotykali jednak na brak zrozumienia musieli borykać się z przeszkodami, a w niektórych przypadkach poddawani byli bezpośredniemu naciskom. Kontynuowanie praktyk stosowanych w okresie walki klasowej wywoływało sztuczne napięcia między grupami społecznymi, narodami i narodowościami, pokoleniami oraz między komunistami a bezpartyjnymi. Poglądy dogmatyczne stały na przeszkodzie pełnemu i dostatecznie szybkiemu przewartościowaniu poglądów związanych z charakterem budownictwa socjalistycznego.

Dlatego właśnie zastosowane środki nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Przeciwnie, na przestrzeni lat spiętrzały się trudności tworząc błędne, zamknięte koło. Subiektywistyczny pogląd, że zbudowanie nowego społeczeństwa zależy wyłącznie od ekstensywnego rozwijania produkcji, nie został na czas odrzucony. Prowadziło to do forsownego rozwoju ciężkiego przemysłu, nadmiernego zapotrzebowania na siłę roboczą i surowce oraz do kosztownych inwestycji. Taka polityka gospodarcza — prowadzona przy zastosowaniu metod administracyjnych i dyrektywnego zarządzania — nie odpowiadała już ekonomicznym potrzebom i możliwościom kraju, prowadząc do wyczerpania jego materialnych i ludzkich zasobów. Gospodarka stanęła wobec nierealnych zadań, a robotnikom czyniono iluzoryczne obietnice. Ten kierunek

polityki gospodarczej coraz bardziej pogłębiał niekorzystną i nie odpowiadającą warunkom narodowym strukturę produkcji, która nie pozwalała na stworzenie odpowiednich możliwości wykorzystania własnej wykwalifikowanej siły roboczej, powodowała znaczne zacofanie techniczne naszej produkcji, hamowała rozwój usług, prowadziła do zachwiania równowagi rynku, pogorszyła międzynarodową pozycję naszej gospodarki — zwłaszcza w zakresie wymiany produktów naszej pracy z innymi krajami — i wreszcie w niektórych wypadkach, przynosiła obniżenie stopy życiowej.

Niedociągnięcia te były bezpośrednio powodowane, utrzymywane i powtarzane jeszcze raz od początku przede wszystkim przez stary, dyrektywny system zarządzania. Środki ekonomiczne, formy towarowo-pieniężne i powiązania rynkowe zastępowano bezpośrednimi dyrektywami centrum. Nie rozwijała się socjalistyczna inicjatywa. W życiu ekonomicznym nie wynagradzano za niezależność, wydajność, kwalifikacje zawodowe i inicjatywę, ale przeciwnie — za niesamodzielność, usługowość, a także za służalczość wobec instytucji nadrzędnych.

Głębsza przyczyna utrzymywania się przestarzałych metod zarządzania gospodarką leżała w wypaczeniach systemu politycznego. Demokracja socjalistyczna nie rozwijała się dostatecznie szybko, a metody rewolucyjnej dyktatury przeradzały się w biurokrację i stały się przeszkodą hamującą rozwój wszystkich dziedzin naszego życia. Błędy polityczne sprzęgły się zatem z trudnościami gospodarczymi tworząc mechanizm, który rodził niemoc i konflikt między teorią a praktyką. Wiele twórczego wysiłku ludzi pracy w partii, państwie, gospodarce oraz w nauce i kulturze — poszło na marne. Kiedy na początku lat 60-tych doszły do tego również niesprzyjające warunki zewnętrzne — doszło do poważnego wstrząsu ekonomicznego. Stąd do dziś wypływają trudności, wobec których stają ludzie pracy: przez szereg lat powolny wzrost płac, stagnacja stopy życiowej, a zwłaszcza pozostawanie naszego kraju pod względem infrastruktury coraz dalej w tyle za krajami rozwiniętymi, katastrofalna sytuacja mieszkaniowa i niedostateczne rozmiary budownictwa mieszkaniowego, awaryjny stan systemu komunikacji, zła jakość towarów i usług, niska kultura bytowa oraz warunki ogólne, które oddziałują na ludzką wrażliwość, rozwój sił i aktywności człowieka, czyli na to wszystko co w ustroju socjalistycznym ma znaczenie decydujące. W ludziach narastało rozgoryczenie i uczucie, że — mimo wszystkich sukcesów, jakie osiągnęli i wszystkich wysiłków, na jakie się zdobyli — socjalistyczne społeczeństwo rozwijało się zbyt mozolnie, z fatalnym spóźnieniem, któremu towarzyszą moralno-polityczne defekty w stosunkach międzyludzkich. Rzecz jasna, prowadziło to do

obaw o socjalizm, jego humanistyczną misję i jego ludzkie oblicze. W tej sytuacji jedni ulegli demoralizacji, a inni utracili perspektywę.

Głównym elementem tego błędnego koła były pozostałości lub nawroty — do biurokratycznych i sekciarskich stosunków w samej partii. Niewystarczający rozwój demokracji socjalistycznej w partii, atmosfera niesprzyjająca rozwojowi inicjatywy, hamowanie lub nawet tłumienie krytyki — wszystko to uniemożliwiało dokonanie we właściwym czasie szybkiej i konsekwentnej naprawy. Organa partyjne przejmowały zadania instytucji państwowych i gospodarczych oraz organizacji społecznych. Dochodziło do niewłaściwej integracji kierownictwa partyjnego z państwowym, do monopolistycznego położenia niektórych organów. Prowadziło to do nieuzasadnionego interwencjonizmu, tłumienia inicjatywy na wszystkich szczeblach, obojętności, kultu miernoty i niezdrowej anonimowości. Wynikiem tego było panoszenie się braku odpowiedzialności i dyscypliny. Wiele słusznych decyzji nie zostało zrealizowanych. Cierpiało na tym poważnie myślenie teoretyczne, zaś wykrycie na czas błędów i niebezpieczeństw starego systemu zarządzania — stało się tym samym niemożliwe. Hamowało to proces naprawy gospodarczej i politycznej.

Wszystkie te sprawy stały się ogniskiem konfrontacji między siłami domagającymi się zasadniczej zmiany a zwolennikami starej koncepcji. Konfrontacja ta pomogła w wyjaśnieniu stanowisk i w forsowaniu niezbędnego postępu społecznego. Na posiedzeniach Komitetu Centralnego w grudniu i styczniu przyczyny tych niedociągnięć i odpowiedzialnych za nie ludzi poddano otwartej i rzeczowej krytyce oraz rozpoczęto naprawę bezpośrednio w kierowniczych organach partyjnych. Komitet Centralny uznał, że bezpośrednimi przyczynami wymienionych błędów była nadmierna koncentracja władzy wewnątrz partii oraz wyjątkowa pozycja niektórych jednostek, zwłaszcza towarzysza A. Novotnego. Krytyka ta umożliwiła partii i całemu społeczeństwu przystąpienie do zwalczania starych koncepcji i sekciarsko-biurokratycznych praktyk na bazie samokrytycznej analizy dotychczasowych osiągnięć — od góry na dół, tak, aby wytworzyła się jedność naszego społeczeństwa oparta na podstawie socjalistycznego demokratyzmu, aby zasady nowego systemu zarządzania gospodarką były konsekwentnie wcielane w życie, aby doszło do modernizacji i racjonalizacji naszego życia, aby mogły się otworzyć dalekie perspektywy dla stopniowego włączania naszego kraju do procesu rewolucji naukowo-technicznej i żeby we wszystkich sektorach naszego społeczeństwa odżyły siły socjalizmu oraz weszły na nowe drogi socjalistycznego rozwoju.

Ustanowienie pod przewodem klasy robotniczej ścisłego sojuszu postępowych sił miast i okręgów wiejskich oraz jedności narodów czeskiego i słowackiego — były decydującymi czynnikami socjalistycznego rozwoju naszego kraju.

Uchwała XIII Zjazdu Komunistycznej Partii Czechosłowacji wyznaczyła zadanie: „W życiu wewnętrznym kraju nadal umacniać sojusz klasy robotniczej — kierowniczej siły naszego społeczeństwa — ze spółdzielczym chłopstwem i socjalistyczną inteligencją — sojusz, który stanowi polityczny fundament naszego państwa; przyczynić się do zbliżenia między klasami i warstwami narodów i narodowości naszego kraju oraz umacniać ich jedność”. Celem obecnej polityki jest tworzenie i stałe odnawianie demokratycznej współpracy i zaufania między wszystkimi, bez różnicy, grupami społecznymi, wzajemne zbliżanie ich celów oraz jednoczenie ich sił na zasadzie socjalistycznego rozwoju całego społeczeństwa.

Wszystkie klasy społeczne, warstwy i grupy; obydwaj narody i wszystkie narodowości naszego społeczeństwa, zgadzają się z podstawowymi założeniami i celami socjalizmu. Jedną z wielkich zdobyczy dotychczasowego rozwoju socjalistycznego jest fakt, że determinantą rzeczywistej pozycji i oceny działania ludzi w naszym społeczeństwie stała się jakość ich pracy i postępowy charakter ich działalności społecznej, a nie przynależność do tej czy innej klasy czy warstwy. Partia zdecydowanie potępia próby przeciwstawiania sobie poszczególnych klas, warstw czy grup społeczeństwa socjalistycznego i będzie eliminować wszelkie źródła napięcia między nimi.

Rzecz jasna, że nie można w imię jedności i interesu ogólnospołecznego zamykać oczu na zróżnicowane potrzeby i interesy poszczególnych jednostek lub grup społecznych, wynikające z charakteru ich pracy, kwalifikacji, wieku, płci, narodowości, przynależności itd. W przeszłości często popełnialiśmy ten błąd.

Socjalizm może się rozwijać tylko dzięki otworzeniu szerokiego pola dla realizacji różnorodnych interesów ludzkich i na tej podstawie, w demokratyczny sposób, będzie osiągać jedność wszystkich ludzi pracy. Takie jest główne źródło swobodnej działalności społecznej i rozwoju socjalistycznego porządku.

Partia opiera się i nadal będzie się opierać na *klasie robotniczej*, która dowiodła, że potrafi dźwigać główny ciężar socjalistycznego wysiłku. W obecnych warunkach opieramy się szczególnie na tych robotnikach, którzy — dzięki swej świadomości czyli głębokiemu zrozumieniu rzeczywistych interesów i zadań klasy

robotniczej w rewolucyjnej przebudowie całości społeczeństwa, dzięki swym kwalifikacjom, swej znajomości nowoczesnej techniki, dzięki efektywności swej pracy i działalności społecznej — przyczyniają się walnie do dalszego postępu naszej produkcji oraz całego naszego społeczeństwa. Klasa robotnicza stanęła do rewolucyjnej walki po to, żeby zlikwidować wszelki wyzysk, obalić bariery klasowe, umożliwić wyzwolenie wszystkich ludzi i wraz z nimi przetworzyć warunki ludzkiego życia, nadawać nową wagę ludzkiej pracy oraz zapewnić przestrzeń dla pełnego rozwoju osobowości człowieka. Dzięki temu zmieniła również samą siebie. Te długofalowe interesy klasy robotniczej nie zostały jeszcze w pełni zrealizowane. Dziś jednak robotnicy otrzymują nowe środki techniczne, społeczne i kulturalne, które umożliwiają im pójście naprzód w przebudowie warunków życia i pracy oraz rozszerzają elementy twórczego wysiłku w ich działalności. Jesteśmy zdecydowani konsekwentnie utorować drogę do wykorzystania wszystkich, dotychczas mało wykorzystanych, sił twórczych klasy robotniczej dla osiągnięcia tych celów.

W przeszłości robotnicy nie zawsze mogli realizować swoje bezpośrednie, specyficzne interesy. Dlatego też partia podejmie wysiłki aby ożywić społeczną działalność robotników i umożliwić im korzystanie z ich praw politycznych i społecznych poprzez organizacje polityczne, związki zawodowe oraz w drodze zwiększenia wpływu kolektywów pracowniczych na zarządzanie produkcją. Partia podejmuje też wysiłki zmierzające do zmniejszenia ludzkiego wysiłku przy pracach ciężkich, do humanizacji pracy oraz do poprawy warunków pracy robotników.

Jednym z najważniejszych rezultatów zmian w strukturze społecznej było utworzenie nowej grupy społecznej organicznie związanej z klasą robotniczą, a mianowicie *spółdzielczego chłopstwa*. Ten fakt musi być politycznie oceniony. Partia będzie dążyć do pełnego równouprawnienia ekonomicznego rolnictwa i przemysłu oraz do pełnego uznania społecznej wagi pracy na roli. Zgodnie z wnioskami VII Zjazdu Związku Spółdzielczości Rolniczej będziemy popierali utworzenie ogólnopaństwowej organizacji spółdzielczości rolniczej i zwiększali jej wagę polityczną; pragniemy wyeliminować wszystkie biurokratyczno-administracyjne przeszkody hamujące niezależną inicjatywę przedsiębiorstw rolniczych, wszystko to co zagraża istocie inicjatywy spółdzielczej i co wpływa z nieufności do spółdzielczości rolniczej i jej zdolności do niezależnego i socjalistycznego działania.

Podobnie trzeba zrozumieć, że również nasza *inteligencja* uległa postępowym przemianom i stała się inteligencją ludową, socjalistyczną. Stanowi ona siłę, która twórczo uczestniczy w roz-

woju społeczeństwa i przekazuje mu bogactwa nauki i kultury. Nasza dzisiejsza inteligencja jest nierozzerwalnie związana z całym światem pracy i stanowi integralny element jej siły. Stale zacieśniająca się współpraca między inteligencją techniczną i robotnikami w kolektywach produkcyjnych świadczy o tym, że stare bariery klasowe są skutecznie obalane. Partia będzie popierała umacniającą się jedność między inteligencją a innymi ludźmi pracy, będzie walczyła o to, by rola inteligencji — tak wyraźnie ostatnio ujawniona — nie była w naszym społeczeństwie niedoceniana. Partia będzie zwalczała wszystko, co może przynieść szkodę stosunkom między inteligencją i robotnikami. Podejmie również wysiłki aby zapewnić sprawiedliwe wynagradzanie złożonej i twórczej pracy duchowej.

Podobnie jak w wypadku klasy robotniczej i chłopstwa, tak też i wśród inteligencji partia szuka oparcia u tych, którzy najlepiej rozumieją i najbardziej aktywnie realizują interesy społeczne, którzy — poprzez wydajność swojej pracy — wnoszą największy wkład w dzieło postępu społecznego. Współpraca wszystkich grup społeczeństwa socjalistycznego tylko wtedy będzie możliwa i efektywna, kiedy wszyscy zdadzą sobie sprawę ze swej wzajemnej odpowiedzialności i nie będą preferować wąskich interesów grup społecznych, do których należą. Fundamentem naszej czechosłowackiej państwowości — jest dobrowolne i równoprawne współzycie *Czechów i Słowaków*. Wraz z rozwojem stosunków socjalistycznych pojawiają się przesłanki umocnienia braterskiego współzycia naszych narodów. Nasza republika może być silna tylko wtedy, kiedy w stosunkach pomiędzy naszymi dwoma narodami i wszystkimi narodowościami nie będzie elementów napięcia, nerwowości lub nieufności. Dlatego więc musimy zdecydowanie potępić wszystkie przejawy naruszania zasady równouprawnienia i suwerenności obydwu socjalistycznych narodów, jakie pojawiły się w przeszłości. Jedność Czechów i Słowaków można umacniać jedynie na podstawie swobodnego rozwoju ich charakterów narodowych — w połączeniu z postępem gospodarki i obiektywnymi zmianami struktury socjalnej obydwu narodów oraz w oparciu o absolutne równouprawnienie i dobrowolność. Nasza republika będzie tym silniejsza im bardziej rozwinięte będą obydwie nasze narody, im bardziej wykorzystywać będziemy wielkie ekonomiczne i kulturalne możliwości Słowacji w interesie rozwoju całej republiki. Obojętność wobec interesów obu narodów czy też próby działania na ich szkodę partia uważa za brutalne wypaczenie swego programu i swej linii politycznej. Partia konsekwentnie będzie broniła leninowskiej zasady, że ignorowanie przez naród większy interesów mniejszego narodu jest sprzeczne

z socjalistycznym pojmowaniem stosunków między narodami. Partia potępi wszelkie usiłowania przedstawiania poszukiwań najlepszych dróg konstytucyjnego rozwoju stosunków między naszymi narodami w oparciu o równouprawnienie i dobrowolność, jako działania osłabiającego republikę. Komuniści obydwu naszych narodów i wszystkich narodowości bronią zasad internacjonalizmu; komuniści obydwu narodów i wszystkich narodowości sami zwalczają przeżytki nacjonalizmu we własnych środowiskach. W warunkach socjalistycznych każda mniejszość narodowa — węgierska, polska, ukraińska, niemiecka i inne — ma prawo żyć swym własnym życiem narodowym i korzystać ze wszystkich praw konstytucyjnych.

Partia podkreśla z naciskiem, że zwalczać będzie wszelkie objawy antysemityzmu i rasizmu oraz wszelkie antyhumanistyczne ideologie podżegające ludzi przeciwko sobie.

Różne pokolenia naszego społeczeństwa wyrosły w odmiennych warunkach i dlatego, rzecz jasna, różnią się poglądami na szereg problemów naszego życia. Partia zdecydowanie odrzuca wszelkie próby przeciwstawiania interesów poszczególnych pokoleń i ze szczególną troską starać się będzie zharmonizować i zaspokoić potrzeby poszczególnych grup wieku.

Prawdą jest, że dzięki ofiarnej pracy starszego pokolenia, nasz ustrój stworzył lepsze warunki socjalne dla ludzi młodych, niż te które istniały w republice przedmonachijskiej. Równocześnie jednak mamy wobec młodzieży duży dług do spłacenia. Młodzi ludzie szczególnie silnie odczuwają niedociągnięcia i błędy w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym, a także w stosunkach międzyludzkich. Rozbieżność między słowami i czynami, brak szczerości, frazeologia, biurokracizm oraz próby rozwiązywania wszystkich problemów z pozycji siły — wszystkie te deformacje socjalistycznego życia musiały boleśnie odbić się na studentach, na młodych robotnikach i rolnikach oraz wzbudzić w nich uczucie, że ani oni sami ani ich wysiłki i praca nie decydują o ich przyszłości. Pilnym zadaniem stało się najszerze odnowienie kontaktów z młodymi ludźmi oraz nałożenie na ich samodzielne wysiłki odpowiedzialności, jaka im przypada w socjalistycznych warunkach.

Szczególną uwagę poświęcimy poprawie warunków pracy młodzieży, rozszerzaniu jej możliwości działania kulturalnego i społecznego oraz eliminacji wszystkiego, co budzić może nieufność młodych ludzi wobec socjalizmu. Wszystkich nas cieszy entuzjazm młodzieży, jej pozytywna i twórcza inicjatywa, która jest czymś niezbędnym jeżeli młodzi ludzie mają traktować socjalizm i komunizm jako swoją własną sprawę i swoją własną przyszłość.

Nie wolno nam również zapominać o warunkach materialnych, szacunku społecznym, poważaniu i takiej pozycji społecznej ludzi starych, która umożliwi im zasłużony odpoczynek i godne przeżycie starości. Nasze społeczeństwo powinno poświęcić wiele troski zabezpieczeniu bytu aktywnym uczestnikom ruchu oporu, którzy zasługują na szacunek nas wszystkich.

Do wypaczeń polityki partyjnej i państwowej w przeszłości należało również to, że problemy kobiet, zwłaszcza kobiet pracujących, nie były uważane za istotną kwestię polityczną. Musimy zapewnić kobietom takie miejsce w polityce państwowej, gospodarczej i kulturalnej, które odpowiada zasadom demokracji socjalistycznej oraz wybitnemu udziałowi kobiet w wytwarzaniu materialnych i duchowych wartości społeczeństwa.

W dalszym rozwoju naszego społeczeństwa musimy liczyć na czynny udział wszystkich warstw ludności w życiu politycznym, publicznym i w wysiłkach twórczych. Oświadczamy otwarcie, że liczymy także na ludzi wierzących, na tych wszystkich, którzy działając zgodnie ze swą wiarą, jako równi wśród równych, jako pełnoprawni budowniczości socjalistycznego społeczeństwa chcą uczestniczyć w realizacji naszych wielkich zadań.

Rozwijać demokrację i eliminować egalitaryzm

Realizowanie różnorodnych interesów grup społecznych i jednostek oraz proces ich jednoczenia — wymagają opracowania i wprowadzenia w życie nowego systemu politycznego, nowego modelu *demokracji socjalistycznej*. Partia będzie dążyć do takiego rozwoju struktury państwa i społeczeństwa, która odpowiadać będzie rzeczywistej korelacji interesów poszczególnych warstw i grup naszego społeczeństwa, umożliwiając im realizację ich interesów poprzez własne organizacje i dając im prawo zabierania głosu w życiu publicznym. Oczekujemy, że atmosfera wzajemnego zaufania między obywatelami i ich instytucjami pozwoli na wzrost poczucia odpowiedzialności obywatelskiej i poszanowania norm stosunków międzyludzkich.

Jednocześnie partia dążyć będzie do połączenia demokratycznych zasad porządku społecznego z opartym na doświadczeniu i nauce procesem zarządzania i podejmowania decyzji. Aby móc odpowiednio oceniać co leży w interesie całego społeczeństwa, musimy brać pod uwagę wiele alternatywnych i naukowo umotywowanych propozycji rozwiązania wszystkich problemów spornych oraz zapewnić obywatelom znacznie szerszą i bardziej otwartą informację.

Dziś, kiedy zacieraają się różnice klasowe, głównym problemem pozycji człowieka w społeczeństwie jest jego wkład w dzieło rozwoju społecznego. Partia wielokrotnie krytykowała poglądy egalitarne, w praktyce jednak niezwykle rozwijała się niwelizacja, która stała się jedną z głównych przeszkód na drodze do intensywnego rozwoju gospodarczego i podniesienia stopy życiowej. Szkodliwość egalitaryzmu polega na tym, że zapewnia wygodną pozycję nierobom, leniom i nieodpowiedzialnym pracownikom w porównaniu z ludźmi pełnymi poświęcenia i pracowitymi, robotnikom niewykwalifikowanym — wobec wykwalifikowanych oraz ludziom technicznie i zawodowo zacofanym wobec ludzi utalentowanych i aktywnych.

Jeśli dziś dążymy do wyeliminowania egalitaryzmu i realizowania zasady wkładu pracy przy ocenianiu pracowników, nie chcemy stwarzać jakiegś nowej warstwy uprzywilejowanych. Chcemy, aby wynagrodzenie pracujących we wszystkich sektorach życia społecznego zależało od społecznej wagi i efektywności ich pracy, od rozwoju inicjatywy pracowniczej oraz od stopnia przyjętej odpowiedzialności i ryzyka. Leży to w interesie rozwoju całego naszego społeczeństwa. Zasada kryterium wydajności pracy przyczynia się do rozwoju kwalifikacji technicznych, rentowności i produktywności, zwiększa autorytet i prawa ludzi na stanowiskach kierowniczych, rozwija zainteresowania materialne i podkreśla rosnącą wagę kwalifikacji wszystkich ludzi pracy.

Do kluczowych warunków obecnego i przyszłego rozwoju naukowego, technicznego i socjalnego — należy zasadnicza poprawa w zakresie wykształcenia i kwalifikacji pracowników kierowniczych i specjalistów na wszystkich szczeblach życia gospodarczego i społecznego. Jeżeli stanowiska kierownicze nie zostaną powierzone wykwalifikowanym zawodowo i wykształconym kadrom socjalistycznym, to socjalizm nie będzie w stanie utrzymać się w konfrontacji z kapitalizmem.

Wymaga to zasadniczej zmiany naszej dotychczasowej polityki kadrowej, która przez długie lata nie doceniała wagi wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i zdolności.

Realizacja zasady wynagradzania według ilości, jakości i społecznej przydatności wykonanej pracy, zakłada deniwelizację dochodów. Nie oznacza to jednak lekceważenia interesów obywateli o najmniejszych dochodach, rodzin wielodzietnych czy też interesów obywateli o zmniejszonej zdolności do pracy, emerytów oraz pewnych kategorii kobiet i młodzieży. Przeciwnie, konsekwentne stosowanie zasady różnicowania wynagrodzeń według osiągniętych rezultatów — jest jedynym skutecznym sposobem zwiększania naszych zasobów tak, abyśmy mogli podnieść stopę życiową

i w duchu humanizmu socjalistycznego zapewnić odpowiednie warunki życia dla wszystkich warstw naszego społeczeństwa. Chcemy, żeby dla wszystkich było jasne, iż uczciwa praca dla społeczeństwa i wysiłki zmierzające do zwiększenia kwalifikacji są nie tylko właściwie wynagradzane, ale również otaczane szacunkiem. Społeczeństwo socjalistyczne szanuje tych, którzy osiągają nieprzeciętne rezultaty, wykazują aktywność i inicjatywę w rozwijaniu produkcji oraz przyczyniają się do postępu technicznego, kulturalnego i społecznego, szanuje ludzi utalentowanych i stwarza warunki dla wykorzystania ich talentów.

Kierownicza rola partii — gwarancją postępowego rozwoju

W chwili obecnej szczególnie wiele zależy od tego, aby partia — prowadziła taką politykę by w pełni zasłużyć sobie na spełnianie kierowniczej roli w naszym społeczeństwie. Jesteśmy przekonani, że w obecnej sytuacji jest to warunek socjalistycznego rozwoju kraju.

Partia komunistyczna, jako partia klasy robotniczej, odniosła zwycięstwo w walce z kapitalizmem i o realizację rewolucyjnych przemian klasowych; poprzez zwycięstwo socjalizmu stała się ona awangardą naszego całego socjalistycznego społeczeństwa. Swą zdolność kierowania naszym społeczeństwem partia szczególnie wyraźnie wykazała właśnie obecnie, kiedy z własnej inicjatywy rozwinęła proces demokratyzacji i zapewniła mu socjalistyczny charakter. W swej działalności politycznej partia pragnie opierać się przede wszystkim na tych, którzy rozumieją potrzeby społeczeństwa jako całości, nie wynoszą swoich osobistych lub grupowych interesów ponad interesy socjalizmu, wykorzystują i rozwijają swoje możliwości dla dobra ogółu, doceniają to, co nowe i postępowe i gotowi są walczyć o urzeczywistnienie postępu.

Partia komunistyczna opiera się na dobrowolnym poparciu ludu; nie realizuje swej kierowniczej roli poprzez sprawowanie rządów nad społeczeństwem, ale dzięki temu, że najofiarniej służy swobodnemu, postępowemu, socjalistycznemu rozwojowi tego społeczeństwa. Partia nie może narzucać swego autorytetu, ale musi go sobie nieustannie zyskiwać swym postępowaniem. Swęj linii partia nie może realizować drogą nakazów, lecz poprzez działalność swych członków i prawdziwość swych ideałów.

W przeszłości, kierowniczą rolę partii pojmowano często jako monopolistyczną koncentrację władzy w rękach organów partyjnych. Odpowiadało to fałszywej tezie, że partia jest narzędziem dyktatury proletariatu. Ta szkodliwa koncepcja osłabiła inicjaty-

wę i odpowiedzialność instytucji państwowych, gospodarczych i społecznych, godziła w autorytet partii oraz uniemożliwiła wypełnianie jej właściwych funkcji. Celem partii nie jest przekształcenie się w jakiegoś uniwersalnego „dozorcę” społeczeństwa i wiązanie dyrektywami wszystkich jego organizacji i każdego kroku. Jej misją jest, przede wszystkim, pobudzenie inicjatywy socjalistycznej, ukazywanie dróg i realnych możliwości, związanych z perspektywą komunizmu oraz — poprzez systematyczne przekonywanie i osobisty przykład komunistów — pozyskanie wszystkich ludzi pracy dla tej perspektywy. To właśnie określa koncepcyjny charakter działalności partii; organa partyjne nie rozstrzygają wszystkich kwestii, ale pobudzają działalność i inspirują rozwiązanie najważniejszych problemów. Jednocześnie jednak partia nie może zmienić się w organizację, która wywierałaby wpływ na społeczeństwo jedynie poprzez głoszenie swych ideałów i przez swój program. Za pośrednictwem członków swych organizacji i organów, partia musi rozwijać praktyczne, organizacyjne funkcje politycznej siły w społeczeństwie. W ramach polityczno-organizacyjnej działalności partii koordynowane są praktyczne wysiłki ludzi na rzecz realizacji jej linii i programu we wszystkich dziedzinach — w socjalnym, gospodarczym i kulturalnym życiu społeczeństwa.

Partia jako przedstawiciel interesów najbardziej postępowych elementów wszystkich warstw — a przez to również perspektywicznych celów naszego społeczeństwa — nie może reprezentować pełnej skali interesów społecznych. Polityczną platformę wielostronnych interesów naszego społeczeństwa stanowi Front Narodowy — wyraziciel sojuszu warstw społecznych, grup, narodów i narodowości naszego społeczeństwa. Partia nie chce i nie będzie zastępować organizacji społecznych, ale przeciwnie partia winna dbać o to, by odnowiła się i rozwijała ich inicjatywa i polityczna odpowiedzialność za jedność naszego społeczeństwa. Zadaniem partii jest poszukiwanie takich sposobów zaspakajania równorodnych interesów, które nie będą zagrażać perspektywicznym interesom całego społeczeństwa ale służyć im oraz tworzyć nowe, postępowe cele. Polityka partii nie może prowadzić do tego, by obywatele nie-komuniści odnosili wrażenie, że w swoich prawach i swobodach są ograniczani przez kierowniczą rolę partii. Przeciwnie, muszą oni w działalności partii widzieć gwarancję swoich praw, swobód i interesów. Chcemy i musimy doprowadzić do tego, aby autorytet partii — już w podstawowych organizacjach — posiadał charakter nieformalny i naturalny, wypływający z roboczych i kierowniczych umiejętności oraz z postawy moralnej funkcjonariuszy komunistycznych.

Komuniści powinni ponownie w ramach demokratycznych reguł państwa socjalistycznego zabiegać o dobrowolne poparcie większości społeczeństwa dla linii partii. Partyjne decyzje i dyrektywy muszą ulegać korektom i zmianom jeżeli nie wyrażały, lub już nie wyrażają w sposób właściwy potrzeb i możliwości całego społeczeństwa. Partia musi dążyć do zapewnienia swym członkom, jak również najaktywniejszym działaczom na poszczególnych odcinkach życia społecznego, odpowiadającego ich roli znaczenia i wpływu w całym społeczeństwie oraz funkcji w instytucjach państwowych, gospodarczych i społecznych. Nie może to jednak w praktyce prowadzić do powoływania członków partii na stanowiska w sposób sprzeczny z zasadą wybierania kierowniczych przedstawicieli do organów społecznych — przez samo społeczeństwo lub jego poszczególne grupy. Nie zmienia to również zasady, że funkcjonariusze odpowiadają za swe czyny przed wszystkimi obywatelami lub członkami danej organizacji społecznej. Musimy skończyć z praktyką dyskryminacji i tworzenia „pułapu kadrowego” dla bezpartyjnych.

Podstawą zdolności działania partii w nowych warunkach — jest ideologiczna i organizacyjna jedność oparta na fundamencie szerokiej demokracji wewnątrzpartyjnej. Najskuteczniejszym sposobem zapobieżenia przenikaniu do partii metod biurokratycznego centralizmu — jest umocnienie wpływu mas członkowskich na kształtowanie jej linii politycznej oraz rozszerzenie roli organów wybieralnych w sposób prawdziwie demokratyczny. Wybieralne organa partii muszą przede wszystkim zagwarantować respektowanie wszystkich praw członkowskich oraz kolektywność podejmowania decyzji tak, aby uniemożliwić koncentrację władzy w rękach jednostki.

Warunkiem odpowiedzialnego podejmowania decyzji przez organa kolektywne może być jedynie rzeczowa dyskusja i wymiana poglądów. Scieranie się poglądów jest niezbędnym wyrazem wielostronnego i odpowiedzialnego wysiłku w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań i w forsowaniu nowego przeciwko przestarzałemu. Każdy członek partii, każdy funkcjonariusz organów partyjnych ma nie tylko prawo, ale i obowiązek występować — zgodnie z własnym sumieniem — z inicjatywą, krytyką, z odmiennymi poglądami na dyskutowane kwestie jak również oponować jakiemuśkolwiek funkcjonariuszowi. Jeśli partia ma w swej działalności uniknąć subiektywizmu, praktyka ta musi głęboko zapuścić korzenie. Ograniczenie tych praw komunistów, stwarzanie atmosfery nieufności i podejrzeń wobec tych, którzy wystąpili z odmiennymi poglądami, stosowanie represji wobec mniejszości pod jakimikolwiek pozorami — jak to zdarzało się w przeszłości — jest

niedopuszczalne. Partia nie może jednak wyrzec się zasady, że — po podjęciu decyzji — każdy komunista zobowiązany jest się do niej stosować. Wewnątrz partii wszyscy członkowie są równi bez względu na to czy pełnią jakieś funkcje w organach partyjnych i państwowych lub w instytucjach gospodarczych czy też nie pełnią żadnych funkcji. Kto piastuje wyższą funkcję ponosi jednak większą odpowiedzialność. Partia jest świadoma faktu, że nie nastąpi głębszy rozwój demokracji w całym naszym społeczeństwie jeśli nie będą konsekwentnie realizowane zasady demokratyczne w wewnętrznym życiu i działalności samej partii, wśród komunistów. Decyzje we wszystkich ważnych kwestiach oraz decyzje odnośnie powoływania kadr na rozmaite funkcje muszą być podejmowane w oparciu o demokratyczne zasady dyskusji i tajne głosowanie.

Demokratyzacja życia partyjnego oznacza również konieczność umocnienia stałych, roboczych więzi między partią a nauką. W tym celu wykorzystamy formy konsultacji i wymiany przeciwstawnych poglądów oraz ścieranie się opozycyjnych opinii. Funkcja nauki bowiem nie ogranicza się do przygotowywania analiz i materiałów, ale powinna również kontynuować swe prace na polu partyjnym prowadząc obserwacje procesów uruchomionych przez poszczególne decyzje oraz praktycznie przyczyniać się do ich realizacji i kontroli ich słuszności.

Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji w okresie swych posiedzeń plenarnych w grudniu i styczniu wkroczył na tę drogę i zapewni aby w nadchodzących miesiącach w całej partii rozwiązane zostały podstawowe problemy, wprowadzone demokratyczne metody pracy partyjnej, oraz by rozwiązany został problem stosunków między organami wybieralnymi a aparatem partyjnym. KC KPCz zapewni również wypracowanie zasad określających prawa i odpowiedzialność poszczególnych organów i członków mechanizmu partii jak również zasad jej polityki kadrowej, która między innymi zapewnić będzie celową, regularną rotację na stanowiskach kierowniczych, gwarantować właściwą informację wewnątrzpartyjną oraz właściwe stosunki między organami partii a jej masami członkowskimi. W ramach przygotowań do XIV Zjazdu partia zapewni, by jej statut odpowiadał obecnemu stopniowi jej rozwoju.

O rozwój socjalistycznej demokracji, o nowy system politycznego kierowania społeczeństwem

W okresie minionego dziesięciolecia partia wielokrotnie wysu-

wała na pierwszy plan postulat rozwoju demokracji socjalistycznej. Kroki podejmowane przez partię zmierzały do zwiększenia roli organów wybieralnych w państwie oraz podkreślały znaczenie dobrowolnych organizacji społecznych i wszelkich innych form działalności społeczeństwa. Ta polityka partii była bodźcem do uchwalenia szeregu ustaw, które zwiększyły ochronę praw każdego obywatela. Już w tezach KC KPCz na XIII Zjazd Partii wyraźnie stwierdzono, że „państwo dyktatury klasy robotniczej spełniło już swą historyczną misję w naszym kraju”. Tezy na XIII Zjazd jasno też określały podstawowe tendencje dalszego rozwoju naszej demokracji: „System demokracji socjalistycznej — czyli organizacje państwowe i społeczne z partią jako siłą kierowniczą na czele — konsekwentnie zmierza do tego, by różne interesy ludzi pracy jak również ich poglądy na problemy społeczne przejawiały się w sposób demokratyczny oraz były realizowane przez instytucje socjalistycznego społeczeństwa w sposób prawidłowy z uwzględnieniem społecznych potrzeb i celów. Rozwój demokracji musi odbywać się równoległe z umacnianiem naukowych i zawodowych elementów społecznego zarządzania”.

Mimo to jednak, *do dnia dzisiejszego w całym naszym systemie politycznym utrzymują się szkodliwe cechy centralistycznego, dyrektywnego sposobu podejmowania decyzji i zarządzania*. W stosunkach między partią, państwem a organizacjami społecznymi; w wewnętrznym układzie stosunków każdego z tych sektorów, w stosunkach instytucji państwowych i innych do obywateli, w zrozumieniu znaczenia opinii publicznej i informacji udzielanej obywatelowi, w realizacji polityki kadrowej — wszędzie przejawia się zbyt wiele spraw, które zatruwają życie ludzi, jednocześnie uniemożliwiając podejmowanie decyzji w oparciu o naukę i kwalifikacje, umacniając przy tym arbitralność. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że od lat całokształt tych stosunków naszego systemu politycznego traktowany był jako instrument realizacji centralnych dyrektyw i rzadko tylko dopuszczał do demokratycznej dyskusji jako sposobu podejmowania decyzji.

Różnorodne interesy i potrzeby ludzi nie przewidziane przy podejmowaniu dyrektywnych decyzji traktowano jako niepożądane przeszkody, a nie jako nowe potrzeby życia, które polityka powinna respektować. Dlatego właśnie często nawet pozytywne hasła jak „zwiększenie udziału społeczeństwa w zarządzaniu” nie mogły nic dopomóc ponieważ nawet ów „udział społeczeństwa” od lat oznaczał głównie udział w wykonywaniu dyrektyw, a nie uczestniczenie w dyskusji na temat prawidłowości samych stosunków w państwie. Dlatego właśnie nieustannie narzucano arbitralne poglądy, posunięcia i interwencje, które nie odpowiadały

ani wiedzy naukowej ani też interesom różnych warstw społecznych czy poszczególnych obywateli. Stosowany w ten sposób proces centralistycznego podejmowania decyzji nie mógł być efektywny, przeciwnie — prowadził do tego, że liczne uchwały nie były realizowane a świadome kierowanie rozwojem społecznym podlegało osłabieniu. Prowadziło to rzecz jasna do utrzymywania na stanowiskach ludzi, którzy nie umieli „zarządzać” inaczej i którzy nieustannie uciekali się do starych metod i zwyczajów, otaczali się osobami, które im osobiście odpowiadały, a nie kadrami, których kwalifikacje i charakter gwarantowałyby właściwe wykonywanie pełnionych funkcji. A więc mimo stałego i zdecydowanego potępiania okresu „kultu jednostki” wciąż jeszcze nie potrafiliśmy oczyścić naszego życia społecznego z nowych naleciałości charakterystycznych właśnie dla tamtego okresu. Osłabia to zaufanie społeczeństwa do zdolności partii jako organizacji, która mogłaby radykalnie zmienić tę sytuację. Wywołuje to często i ożywia stare napięcia i nerwowość polityczną.

Komitet Centralny jest zdecydowany naprawić tę sytuację. Konieczne jest aby XIV Zjazd — jak to już podkreślono — rozwiązał podstawowe zagadnienia rozwoju systemu politycznego i ustalił taką jego koncepcję, która odpowiadałaby wymogom życia — podobnie jak wypracowano już podstawową koncepcję nowego modelu ekonomicznego.

Chodzi o taką reorganizację całego systemu politycznego, która umożliwiłaby dynamiczny rozwój socjalistycznych stosunków społecznych, połączyła szeroką demokrację z naukowym, opartym o kwalifikacje zawodowe zarządzaniem, umocniła ustrój społeczny, ustabilizowała stosunki socjalistyczne oraz zapewniła społeczną dyscyplinę. Podstawowe założenia systemu politycznego muszą przy tym udzielić mocnych gwarancji, zapewniających że nie będzie powrotu do starych metod subiektywistycznych i władczej samowoli. Dotychczas praca partii nie była świadomie skierowana na osiągnięcie tych celów, lecz przeciwnie często na drodze do takiej pracy stwarzano partii liczne przeszkody. Wszystkie te zmiany stwarzają pilną potrzebę wszczęcia prac nad przygotowaniem nowej konstytucji CSRS, tak aby wszystkie aspekty projektowanej konstytucji były dokładnie, w sposób naukowy i publicznie przedyskutowane i aby wkrótce po zjeździe partii projekt mógł być przedstawiony Zgromadzeniu Narodowemu.

Jednakże już teraz, jeszcze przed XIV Zjazdem uważamy za konieczne zmienić w praktyce stan dotychczasowy tak, aby rozwój i wewnętrzna dynamika socjalizmu nie były hamowane przez stare elementy systemu politycznego. Nasza demokracja powinna otworzyć większą możliwość dla pracy twórczej każdej jednostki,

każdego kolektywu, każdej części kierownictwa — niższego, wyższego i centralnego. Ludzie muszą uzyskać większą możliwość samodzielnego myślenia i wypowiedania swych poglądów, musimy radykalnie zmienić praktyki, które powodują, że ludowa inicjatywa, krytyczne uwagi i inicjatywa oddolna zamieniają się w przysłowiowe rzucanie grochu o ścianę. Musimy zapewnić, że ludzie niezdolni lecz łatwo przystosowujący się do wszystkiego, rzeczywiście zostaną zastąpieni takimi, którym leży na sercu socjalizm i jego los, postęp oraz interesy innych, którym nie chodzi o ich władzę osobistą lub osobiste korzyści. Dotyczy to ludzi zarówno „na górze” jak i „na dole”, będzie to proces złożony, który trwać będzie przez pewien czas. Trzeba abyśmy wszędzie — na wszystkich szczeblach kierowniczych, w partii, w organach państwowych i gospodarczych oraz w organizacjach społecznych — określili jaki organ i który funkcjonariusz czy pracownik za co naprawdę odpowiada, gdzie leżą gwarancje naprawy, gdzie trzeba zreorganizować instytucje, gdzie trzeba zmienić metody pracy a gdzie wymienić konkretnych ludzi. Stanowisko poszczególnych funkcjonariuszy wobec nowych zadań i metod, ich zdolność realizacji nowej polityki musi stać się podstawowym problemem politycznym.

Bez prawa nie ma odpowiedzialności

Podstawową przesłankę prawidłowego rozwoju widzimy w tym, aby w całym systemie kierowania było w przyszłości jasne *kto, jaki organ i który pracownik za co odpowiada, jakie posiada uprawnienia i jakie są jego obowiązki*. Aby to osiągnąć wszystkie czynniki powinny uzyskać pełną samodzielność. Trzeba skończyć z praktyką zastępowania i zamieniania organów państwowych, organów zarządzania gospodarką i organizacji społecznych przez organa partyjne. Postanowienia partyjne obowiązują komunistów w tych organach, ale polityka, działalność kierownicza i odpowiedzialność państwowych, gospodarczych i społecznych organów i organizacji jest samodzielna. Komuniści w tych wszystkich organach i organizacjach powinni wykazywać inicjatywę w kierunku zabezpieczenia, aby organa państwowe i gospodarcze jak również organizacje społeczne (głównie takie jak ROH, CSM itp) jeszcze w tym roku, wykorzystując własną inicjatywę, rozwiązywały konkretne zagadnienia swej samodzielnej działalności i odpowiedzialności.

W tworzeniu polityki państwa bierze udział cały *Front Narodowy*, tworzące go partie polityczne i organizacje społeczne.

Partie polityczne Frontu Narodowego są wzajemnymi partnerami. Ich działalność polityczna za punkt wyjścia przyjmuje wspólny program polityczny Frontu Narodowego, jest w sposób oczywisty oparta na konstytucji CSRS oraz w pełni wpływa z socjalistycznego charakteru stosunków społecznych w naszym kraju. KPCz traktuje Front Narodowy jako platformę polityczną, która nie rozdziela partii politycznych na rządowe i opozycyjne, w tym sensie, że nie wytwarza się opozycja przeciwko linii polityki państwowej jako linii całego Frontu Narodowego i nie jest prowadzona walka o władzę w państwie. Ewentualne różnorodne i przeciwstawne stanowiska części składowych Frontu Narodowego, ewentualne spory o politykę państwa są rozwiązywane na bazie wspólnej socjalistycznej koncepcji politycznej Frontu Narodowego, drogą porozumień politycznych i zjednoczenia wszystkich elementów Frontu Narodowego. Już w 1945 roku po tragicznych doświadczeniach obu naszych narodów z przedwojennym rozwojem politycznym ówczesnej CSR*, wykluczono możliwość formowania się sił politycznych usiłujących przeciwstawić się tej koncepcji Frontu Narodowego i usunąć Front Narodowy od władzy politycznej. Zrozumiąle więc, że również i dziś jest to dla naszej republiki nie do przyjęcia.

KPCz uważa *kierownictwo polityczne* marksistowsko-leninowskiej koncepcji rozwoju socjalizmu za warunek właściwego rozwoju naszego socjalistycznego społeczeństwa. Partia we Froncie Narodowym i w całym naszym systemie politycznym będzie realizować koncepcję marksistowsko-leninowską jako kierowniczą koncepcję polityczną w ten sposób, że za pośrednictwem pracy politycznej zyskiwać będzie dla niej — we wszystkich elementach składowych naszego systemu i *bezpośrednio w masach robotników i wszystkich pracujących* takie poparcie, które demokratycznymi, politycznymi środkami zabezpieczy jej rolę kierowniczą.

Dobrowolne organizacje społeczne pracujących nie mogą zastąpić partii politycznych, *ale również i partie polityczne z pewnością nie mogą u nas pozbawić organizacji robotników i innych pracujących ich bezpośredniego wpływu na politykę państwa*, jej tworzenie i prowadzenie. Socjalistycznej władzy państwowej nie może monopolizować ani jedna partia, ani koalicja partii politycznych, do władzy tej muszą mieć bezpośredni dostęp wszystkie organizacje polityczne ludu. *KPCz wszystkimi środkami rozwijać będzie takie formy życia politycznego, które zapewnią wpływ*

---

* CSR — Československa Republika — Republika Czechosłowacka, nazwa państwa używana do roku 1960, kiedy to zgodnie z nową konstytucją proklamowano Czechosłowacką Republikę Socjalistyczną (przyp. aut.).

bezpośredniego głosu i woli klasy robotniczej i wszystkich pracujących na decyzje polityczne, podejmowane w naszym kraju.

Całą obecną organizację, formy działania i przynależność członkowską różnych organizacji do Frontu Narodowego trzeba w nowych warunkach zasadniczo zrewidować i przebudować tak, aby Front Narodowy mógł spełniać jakościowo nowe zadania. *Front Narodowy jako całość i wszystkie jego części składowe muszą otrzymać zarówno samodzielne prawa jak też ponosić odpowiedzialność za kierowanie naszym państwem i społeczeństwem.*

Dobrowolne organizacje społeczne powinny opierać się na rzeczywiście dobrowolnym członkostwie i aktywności. Ludzie wstępują do nich dlatego, że chcą aby organizacje te wyrażały ich interesy, sami więc mają prawo wybierania swych funkcjonariuszy i przedstawicieli. Przeto nie należy narzucać ich organizacjom społecznym z zewnątrz. Tymi zasadami konsekwentnie powinny kierować się nasze poszczególne organizacje masowe, nadal spełniające pozytywne funkcje. Muszą one jednak swoją strukturą, swoimi metodami pracy i więziami z masami członkowskimi odpowiadać nowym warunkom społecznym.

Równocześnie jeszcze w tym roku należy zapewnić wprowadzenie w życie zagwarantowanych przez konstytucję swobód zgromadzeń i zrzeszania się tak, aby ustawowo zagwarantowana została możliwość powstawania dobrowolnych organizacji, stowarzyszeń itp. zgodnie z interesami i potrzebami różnych warstw i grup naszych obywateli, bez ograniczeń biurokratycznych i bez monopolistycznych uprawnień jakiegokolwiek organizacji. Jakiegokolwiek ograniczenia w tej dziedzinie mogą być wprowadzane jedynie ustawowo i jedynie ustawa może określać co jest antyspołeczne, zakazane i karalne. Ustawowo zagwarantowane swobody muszą w tym sensie obowiązywać zgodnie z konstytucją również w stosunku do obywateli różnych wyznań.

Nie będzie można zapewnić skutecznego wpływu opinii i poglądów pracujących na całą naszą politykę, nie będzie można stawić czoła próbom tłumienia krytyki i inicjatywy ludu, jeśli wszystkim obywatelom konsekwentnie nie zapewnimy środkami prawnymi gwarantowanej przez konstytucję wolności wypowiedzi oraz wszystkich politycznych i osobistych praw obywateli. *Socjalizm nie może oznaczać jedynie wyzwolenia ludu pracującego spod panowania stosunków klasowych opartych na wyzysku, ale musi dać większe możliwości dla rozwoju osobowości człowieka niż daje jakakolwiek demokracja burżuazyjna.* Ludziom pracy, którymi nie rządzi już klasa wyzyskiwaczy, nie można byle jakim sposobem odgórnie narzucać o czym nie mogą być informowani, jakie poglądy mogą a jakich nie wolno im publicznie wy-

głaszać, gdzie można iść za głosem opinii publicznej a gdzie nie. Przy przygotowywaniu wiążących decyzji powinny być systematycznie wykorzystywane badania opinii publicznej, a główne wyniki tych badań powinny być publikowane. Jedynie na podstawie ustawy, która określa co jest antyspołeczne — u nas głównie określa to kodeks karny — można wprowadzić podobne ograniczenia. KC KPCz uważa za konieczne aby w najbliższej przyszłości w ustawie prasowej dokładniej niż dotychczas zostało sprecyzowane kiedy organ państwowy może zakazać rozpowszechniania określonej informacji (w prasie, radio, telewizji itp.) oraz by została wykluczona możliwość stosowania faktycznej cenzury prewencyjnej. Trzeba wyeliminować spóźnienia, przeinaczenia i fragmentaryczność informacji, trzeba skończyć z bezpodstawnym zatajaniem rzeczywistości politycznej i gospodarczej. Trzeba publikować roczne wyniki działalności gospodarczej przedsiębiorstw, publikować alternatywne propozycje różnych postanowień i rozwiązań, rozszerzać przywóz i sprzedaż prasy zagranicznej. Kierownicy przedstawiciele organizacji państwowych, społecznych i kulturalnych powinni regularnie organizować konferencje prasowe w związku z aktualnymi problemami, występować w telewizji, radio i prasie. W prasie konieczne jest umożliwienie rozróżnienia oficjalnych stanowisk państwa i organów partii od publicystyki. Głównie prasa partyjna powinna przedstawiać właściwe życie partii, jej rozwój, krytyczne ścieranie się różnych poglądów między komunistami itp. Prasa ta nie może być w pełni utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem państwa.

Partia zdaje sobie sprawę z tego, że ideologiczni przeciwnicy socjalizmu mogą próbować nadużyć procesu demokratyzacji. Na obecnym etapie rozwoju w warunkach naszego kraju obowiązuje jednak zasada, że ideologii burżuazyjnej można przeciwstawić się jedynie drogą otwartej walki ideologicznej prowadzonej jawnie przed całym narodem. Partia może zyskiwać ludzi dla swej idei i polityki jedynie w drodze walki opartej o praktyczną działalność komunistów dla dobra ludzi, o prawdziwą i pełną informację, o analizę naukową. Wierzymy, że w takiej walce wszystkie grupy naszego społeczeństwa aktywnie przyczynią się do zwycięstwa prawdy, która jest po stronie socjalizmu.

W obecnym okresie musi nastąpić wzrost aktywności i odpowiedzialności wydawnictw, redaktorów naczelnych, wszystkich członków partii i postępowych pracowników w ośrodkach masowego przekazu w walce o idee socjalistyczne i o realizację polityki partii, Frontu Narodowego i państwa.

Za pomocą norm prawnych należy ściślej zagwarantować *wolność słowa oraz wolność interesów i poglądów mniejszości* (w ra-

mach ustaw socjalistycznych i w oparciu o zasadę, że decyzje podejmuje się zgodnie z wolą większości). Za pomocą norm prawnych należy ściślej zagwarantować konstytucyjną swobodę poruszania się, zwłaszcza wyjazdu naszych obywateli zagranicę. Przede wszystkim chodzi o to by obywatel miał prawo również do długoterminowego lub stałego pobytu zagranicą i aby ludzie bezpodstawnie nie byli stawiani w położeniu emigrantów. Równocześnie konieczna jest ustawowa ochrona interesów państwa, co na przykład dotyczy odpływu niektórych kategorii specjalistów itp. Stopniowo musimy w całym systemie prawnym rozwiązać problem *lepszey i bardziej konsekwentnej ochrony praw osobistych i własności obywateli*, przede wszystkim zaś musimy uchylić postanowienia, które w praktyce stawiają obywateli w sytuacji niekorzystnej wobec instytucji państwowych i innych. W najbliższym czasie należy przyjąć od dawna przygotowywaną ustawę o wynagrodzeniu szkód wyrządzonych obywatelom lub organizacjom wskutek bezprawnych decyzji organów państwowych.

Poważną sprawą jest również to, że *dotychczas nie przeprowadzono konsekwentnej politycznej i obywatelskiej rehabilitacji ludzi* — komunistów i nie-komunistów, którzy w minionych latach padli ofiarą bezprawia. Z inicjatywy organów KC PKCZ prowadzone są dochodzenia dlaczego rezolucje partyjne w tej sprawie nie zostały konsekwentnie wprowadzone w życie oraz zabezpiecza się, by tam, gdzie jeszcze nie doszło do naprawy krzywd, naprawę taką przeprowadzono. Ani w organach politycznych, które mają zająć się naprawą skutków bezprawia z przeszłości, ani w całym aparacie bezpieczeństwa, w prokuraturze i sądownictwie nie mogą znajdować się ludzie, którzy w związku ze swoją dawną działalnością mogliby być osobiście zainteresowani w hamowaniu procesu naprawy.

Partia świadoma jest tego, że ludziom niewinnie skazanym i prześladowanym nikt nie przywróci straconych lat życia, będzie jednak dążyć do tego aby zlikwidowane zostały jakiekolwiek przejawy braku zaufania i poniżania, a więc konsekwencje bezprawnych posunięć, jakie dotknęły rodziny i krewnych poszkodowanych. Partia konsekwentnie dbać będzie o to, aby wszyscy w ten sposób prześladowani uzyskali pełne możliwości uczestniczenia w pracy, w życiu publicznym i działalności politycznej. Jest sprawą oczywistą, że nie możemy zmienić konsekwencji posunięć rewolucyjnych, jakie podjęto w ubiegłych latach w duchu prawodawstwa klasowego, wymierzonego przeciwko burżuazji oraz jej podporom majątkowym i społecznym. Całokształt zagadnień związanych z naprawą bezprawnych represji lat minionych należy roz-

wiązać z pełną odpowiedzialnością kompetentnych organów państwowych na podstawie opracowań prawnych.

KC KPCz popiera propozycję, aby postępowanie w tych sprawach i problemy konsekwencji prawnych zostały określone przez *specjalną ustawę*.

Szerokie demokratyczne rozumienie *politycznych i osobistych praw obywateli*, ich gwarancje prawne i polityczne partia uważa za niezbędny warunek umocnienia dyscypliny i porządku społecznego oraz stabilizacji socjalistycznych stosunków społecznych. Egoistyczne pojmowanie praw obywatelskich, stosunek do własności społecznej według zasady, że „cudze nie gryzie”, przedkładanie interesów wąskich grup nad interesy państwowe — to wszystko są to przejawy, które komuniści konsekwentnie będą zwalczać. Właściwym sensem rozwoju demokracji powinny być lepsze wyniki praktycznej pracy, opartej o szersze pole działania dla inicjatywy twórczej, dla zabezpieczenia interesów i potrzeb ludu. Demokracji nie można utożsamiać z ogólną paplaniną i przeciwstawiać jej wymaganiom dyscypliny, fachowości i efektywności zarządzania. Jednakże samowola i niejasne określanie praw i obowiązków uniemożliwia taki rozwój, prowadzi do nieodpowiedzialności, do poczucia niepewności a tym samym do obojętności wobec interesów i potrzeb społecznych. Właśnie przez głębszą demokrację i większą miarę swobód ludzkich socjalizm może wykazać, że prześciga ograniczoną demokrację burżuazyjną i może stać się atrakcyjnym przykładem dla postępowego ruchu również i w uprzemysłowionych krajach o tradycjach burżuazyjnych.

Równouprawnienie Czechów i Słowaków jest podstawą siły republiki

Nasza republika, jako wspólne państwo dwóch równoprawnych narodów — Czechów i Słowaków — powinna konsekwentnie dążyć do tego, aby państwowo-prawna struktura stosunków między naszymi bratnimi narodami i położenie wszystkich pozostałych narodowości w CSRS rozwijały się zgodnie z interesami umacniania jedności państwa, ze swobodnym rozwojem narodów i narodowości, zgodnie z wymogami socjalizmu. Nie należy ukrywać, że również w socjalistycznej Czechosłowacji mimo wyraźnego postępu w rozwiązywaniu kwestii narodowościowej *pojawiają się poważne błędy i zasadnicze deformacje* w państwowo-prawnym rozwiązywaniu stosunków między Czechami a Słowakami.

Trzeba podkreślić, że sam system asymetryczny nie był już w sposób pryncypialny zdolny do wyrażenia i zabezpieczenia pań-

stwowo-prawnej struktury dwóch równoprawnych narodów, bowiem położenie jednego i drugiego narodu z konieczności wyrażało się w odmienny sposób. Te różnice przejawiały się przede wszystkim w tym, że funkcje czeskich organów narodowych spełniały organa centralne, które jako ogólnopaństwowe były nadrzędne dla słowackich organów narodowych. To w praktyce nie pozwalało narodowi słowackiemu na równoprawne uczestnictwo w tworzeniu i realizacji polityki całego państwa. Co więcej — obiektywne braki takiego rozwiązania pogłębiała atmosfera i praktyka polityczna, nieprzychylnie wpływająca na położenie i działalność słowackich organów narodowych. W takich warunkach osłabione były funkcje słowackich organów narodowych i to zarówno w latach 50-tych, jak również w koncepcji konstytucji CSRS z roku 1960. W ten sposób słowackie organa narodowe znalazły się w takim położeniu, że ich wpływ na działalność mechanizmu państwowego był marginesowy. Tych braków — między innymi ze względu na niezdrowe pierwiastki atmosfery politycznej niedawnej przeszłości — nie mógł przewyciężyć nawet wspólny dokument KC KPCz i KC KPS z roku 1964 o wzmocnieniu roli SRN.

Taki rozwój spraw z konieczności wywoływał nieporozumienia między naszymi narodami. Brak własnych organów narodowych powodował na ziemiach czeskich poczucie zbędności słowackich organów narodowych, na Słowacji zaś wzrastało poczucie, że Słowacy nie rządzą we własnym kraju i że o wszystkim decyduje się wyłącznie w Pradze.

Dlatego w interesie rozwoju naszego socjalistycznego społeczeństwa, umocnienia jedności ludu Czechosłowacji i jego zaufania do polityki KPCz należy dokonać zasadniczego zwrotu również w państwowo-prawnej strukturze stosunków między Czechami a Słowakami oraz przeprowadzić odpowiednie zmiany konstytucyjne. Powstaje więc konieczność respektowania celowości socjalistycznego systemu federacyjnego jako uznanej i wypróbowanej państwowej formy współżycia równoprawnych narodów we wspólnym państwie socjalistycznym.

Niezbędne wprowadzenie systemu federalnego, z przyczyn organizacyjnych musi być poprzedzone przez usunięcie najpoważniejszych niedociągnięć obecnego niezadawalającego stanu państwowo-prawnej struktury stosunków między narodami czeskim a słowackim. Dlatego należy opracować i podjąć uchwałę konstytucyjną, w której zasada systemu symetrycznego określona będzie jako cel, ku któremu powinien zmierzać nasz rozwój po XIV zjeździe. System ten powinien być zagwarantowany przez konstytucję. Pozwoli to na rozwiązanie w nowy sposób, na zasadzie pełnego

równouprawnienia problemu pozycji słowackich organów narodowych w najbliższej przyszłości, jeszcze przed wyborami do Zgromadzenia Narodowego i Słowackiej Rady Narodowej.

W systemie tym należy:

— *Ukonstytuować Słowacką Radę Narodową jako organ ustawodawczy, radę ministrów Słowacji jako kolegialny organ wykonawczy oraz ministerstwa jako resortowe organy wykonawcze Słowackiej Rady Narodowej. Rozszerzyć realne kompetencje wszystkich tych organów, tak aby podział kompetencji ustawodawczych i wykonawczych między organami ogólnopaństwowymi a słowackimi w swej zasadzie odpowiadał podstawom Koszyckiego Programu rządu;*

— *Powierzyć kierowanie rad narodowych na Słowacji słowackim organom narodowym i w związku z celowym ułożeniem stosunków między ogólnopaństwowym centrum a słowackimi organami narodowymi wprowadzić w pełnym rozmiarze słowacki resort na odcinku spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa;*

— *Przystosować kompetencje słowackich organów narodowych, tak aby mogły opracowywać i uchylać plan gospodarczy oraz budżet dla Słowacji we wszystkich jego szczegółach. Celowo przystosować strukturę resortowych gospodarczych organów wykonawczych Słowackiej Rady Narodowej i zgodnie z tym przystosować strukturę organizacyjną bazy materiałowej i produkcyjnej na Słowacji;*

— *Przywrócić instytucję sekretarzy państwowych w resortach centralnych, głównie w ministerstwach spraw zagranicznych, handlu zagranicznego i obrony narodowej, którzy posiadaliby status członków rządu;*

— *Politycznie i konstytucyjnie wykluczyć możliwość majorzacji narodu słowackiego w dziedzinie państwowo-prawnych stosunków między Czechami a Słowakami i konstytucyjnej pozycji Słowacji;*

— *Poza tym, niezależnie od zakresu ustawy konstytucyjnej, w konkretnej praktyce politycznej wprowadzić w życie zasadę równouprawnienia obu narodów przy kadrowym i personalnym obsadzaniu stanowisk w organach centralnych, służbie zagranicznej itp.*

W związku z przygotowaniem do XIV zjazdu partii i z przygotowaniem nowej konstytucji konieczne jest na podstawie wszechstronnego fachowego i politycznego opracowania przedłożenie projektu państwowo-prawnej struktury stosunków między naszymi narodami, który w pełni wyraziłby i zagwarantował ich równouprawnienie oraz prawo do samookreślenia. Według tych samych

zasad trzeba będzie rozwiązać problem rozbudowy partii i organizacji społecznych.

W interesie umocnienia jedności, zwartości i *narodowej samodzielności wszystkich narodowości* w CSRS — Węgrów, Polaków, Ukraińców i Niemców — niezbędne jest *opracowanie statutu*, określającego pozycję i prawa poszczególnych narodowości, gwarantującego możliwości ich życia narodowego i rozwoju ich narodowych osobowości. KC KPCz zdaje sobie sprawę z tego, że przy rozwiązywaniu problemów narodowościowych, mimo bezspornych osiągnięć pojawiły się poważne niedociągnięcia. Uważamy za konieczne podkreślić, że podstawy naszego programu w pełni odnoszą się w takim samym stopniu do naszych narodów jak też do pozostałych narodowości. W związku z tym należy ustanowić konstytucyjne i ustawowe gwarancje dla pełnego i rzeczywistego uprawnienia politycznego, gospodarczego i kulturalnego. Interesy narodowości należy zabezpieczyć również z punktu widzenia rozbudowy ogólnopaństwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich i lokalnych organów władzy i administracji państwowej. Konieczne jest, aby narodowości proporcjonalnie do swej ogólnej liczebności, były reprezentowane w naszym życiu politycznym, gospodarczym, kulturalnym i publicznym, w organach wybieralnych i wykonawczych. Trzeba zapewnić aktywne uczestnictwo narodowości w życiu publicznym w duchu równouprawnienia i zgodnie z zasadą, że narodowości mają prawo samodzielnie i samorządnie decydować o sprawach, które ich dotyczą.

Władza organów wybieralnych pochodzi od wyborców

Nadchodzące *wybory* powinny stać się początkiem realizacji zasad tego programu akcji w pracy przedstawicielskich organów państwa.

Jakkolwiek w ostatnim okresie przejawiało się dążenie do lepszego przygotowania wyborów, okazało się, że nie można ich przeprowadzić w pierwotnym terminie, tak aby odpowiadały zasadom rozwiniętej demokracji socjalistycznej. Dlatego trzeba opracować taki system wyborczy, który będzie odpowiadał zmianom jakie zaszły w naszym życiu politycznym. Ustawa wyborcza powinna dokładnie i jasno ustalić demokratyczne zasady przygotowania wyborów, wysuwania kandydatur i sposób ich wyboru. Uporządkowanie systemu wyborczego wychodzić powinno przede wszystkim z nowej pozycji politycznej Frontu Narodowego i samych państwowych organów wybieralnych.

Podstawę całej sieci organów przedstawicielskich jako demo-

kratycznych organów władzy państwowej stanowią u nas *rady narodowe*. Rady narodowe muszą stawać się ośrodkiem demokratycznego tworzenia linii polityki państwowej głównie w powiatach i województwach. W ich pracy konieczna jest pełna realizacja zasady socjalistycznej demokracji, tak aby mogły się przejawiać różne interesy i potrzeby obywateli i połączyć się w ogólnym, publicznym interesie gmin, miast, powiatów i województw.

Partia uważa rady narodowe za organa, które powinny kontynuować *postępowe tradycje samorządu lokalnego i rządów ludu*. Nie można ich traktować jako lokalne urzędy biurokratyczne, kierujące instytucjami komunalnymi. Podstawowym zadaniem politycznym rad narodowych jest ochrona praw i potrzeb obywateli, uproszczenie załatwienia wszystkich spraw, z którymi do rad narodowych zwracają się obywatele, przeforsowywanie interesów publicznych i przeciwstawianie się próbom różnych instytucji lekceważenia obywateli i ich potrzeb.

Zgromadzenie Narodowe partia uważa za socjalistyczny parlament, ze wszystkimi funkcjami jakie powinien mieć parlament w demokratycznej republice. Jeszcze przed nowym okresem wyborczym posłowie-komuniści powinni zapewnić, by ZN opracowało szereg konkretnych przedsięwzięć, które zapewnią realne wprowadzenie w życie konstytucyjnej roli ZN jako najwyższego organu władzy państwowej w CSRS. Trzeba będzie przewyciężyć formalizm debat parlamentarnych i dążenia do osiągnięcia nieprzekonywującej jednomyslności, wykluczające pożądane różnice zdań i stanowisk posłów. W związku z tym konieczne jest przede wszystkim uregulowanie w najbliższym czasie stosunku ZN i organów partyjnych jak również szeregu problemów wewnętrznej pracy ZN włącznie z problemami organizacyjnymi i technicznymi. W wyniku tego musi powstać Zgromadzenie Narodowe, które rzeczywiście będzie decydować o ustawach i istotnych zagadnieniach politycznych a nie tylko uchylać przedkładane projekty. Partia popiera wzmocnienie funkcji kontrolnej ZN w całym naszym życiu publicznym a konkretnie w stosunku do rządu. W związku z tym partia uważa za konieczne w pełni podporządkować aparat kontroli Zgromadzeniu Narodowemu i utworzyć go jako jego organ. Wszystkie te posunięcia w połączeniu ze ściślejszym powiązaniem ZN z opinią publiczną, mogą w krótkim czasie zwiększyć rolę i prestiż Zgromadzenia Narodowego w naszym społeczeństwie.

Rozdział i kontrola władzy — gwarancja przeciwko samowoli

Również komuniści w rządzie powinni w najbliższym czasie

zapewnić konkretne opracowanie zasady odpowiedzialności rządu za całą swą działalność wobec Zgromadzenia Narodowego. W ramach dotychczasowej praktyki kierowania politycznego nie były w sposób dostateczny wykorzystywane warunki dla samodzielnej działalności rządu i poszczególnych ministrów. Pojawiło się również dążenie do spychania odpowiedzialności na organa partyjne, do pozbywania się samodzielności w pobieraniu decyzji. Rząd nie jest jedynie organem polityki gospodarczej. Jako najwyższy organ wykonawczy władzy państwowej rząd jako całość musi systematycznie zajmować się całym szeregiem politycznych i administracyjnych zagadnień państwowych. Do zadań rządu należy również troska o racjonalny rozwój całego aparatu państwowego. Aparat administracji państwowej był w przeszłości często niedoceniany. Chodzi więc o to, by aparat ten posiadał odpowiednie kwalifikacje, by jego działalność była racjonalna, by był efektywny i by w sposób demokratyczny podlegał stałej kontroli. Uproszczone poglądy, że cele te mogą być osiągnięte drogą niedoceniania i obniżania wartości aparatu administracyjnego wyrządziły w przeszłości więcej szkód niż korzyści.

W całym systemie państwowym i politycznym należy w sposób przemyślany tworzyć stosunki i reguły, które z jednej strony umożliwiłyby *niezbędne zapewnienie pozycji odpowiedzialnych kadr fachowych*, z drugiej zaś umożliwiłyby *niezbędną rotację kadr*, tak aby zamiana ludzi nie wywiązujących się już ze swych obowiązków, na ludzi zdolniejszych w sensie politycznym i fachowym stała się zjawiskiem normalnym. Wymaga to ścisłego określenia prawnego warunków w jakich można odwoływać ludzi ze stanowisk oraz stworzenia gwarancji prawnych godnego zapewnienia pozycji tych, którzy odchodzą ze swych stanowisk wskutek normalnych przesunięć kadrowych, tak aby ich odejście nie oznaczało „upadku” w materialnej i politycznej pozycji ludzi.

Polityka partii przyjmuje za punkt wyjścia postulaty aby w całym mechanizmie państwowym nie dochodziło do nadmiernej koncentracji władzy w jednym ogniwie, w jednym aparacie lub w ręku jednostki. Trzeba zapewnić taki rozdział kompetencji i taki system wzajemnej kontroli między poszczególnymi ogniwami, który pozwoli na to, aby ewentualne błędy i uchybienia jednego członu mogły być w porę naprawione przez drugi. Tej zasadzie muszą odpowiadać nie tylko stosunki między organami wybieralnymi a wykonawczymi ale również stosunki wewnątrz mechanizmu władzy i administracji państwowej oraz pozycja i funkcje sądów.

Zasadom tym nie odpowiada przede wszystkim nadmierna koncentracja funkcji w dotychczasowym ministerstwie spraw wewnętrznych. Partia uważa za konieczne uformować je jako resort

wewnętrznej administracji państwowej, którego częścią jest również służba bezpieczeństwa. Konieczne jest wyjęcie spod jego kontroli agend tradycyjnie należących w naszym państwie do innych organów a dziś wykonywanych przez ministerstwo spraw wewnętrznych. W najbliższym czasie należy opracować projekty zapewniające podstawowe kompetencje sądów w czasie śledztwa, rozdzielenie administracji więzień od aparatu bezpieczeństwa, przekazanie agendy wpływającej z ustawy prasowej, archiwów itp. innym organom państwowym.

Partia za bardzo istotny problem uważa właściwe zaszeregowanie aparatu bezpieczeństwa w państwie. Usunięcie wszystkiego co pomaga opinii publicznej w podtrzymywaniu poglądu na służbę bezpieczeństwa uwarunkowanego minionym okresem łamania praworządności i zbyt eksponowanej pozycji aparatu bezpieczeństwa wyjdzie jedynie na korzyść służbie bezpieczeństwa. Okres ten naruszył postępowe tradycje naszej służby bezpieczeństwa, jako siły idącej ramię w ramię z ludem. Do tych tradycji trzeba nawiązać. KC KPCz uważa za konieczne *dokonanie zmiany organizacji służby bezpieczeństwa* i rozdzielenie jednolitego korpusu Służby Bezpieczeństwa na dwa oddzielne, niezależne od siebie ugrupowania — Służbę Bezpieczeństwa Państwowego i Służbę Bezpieczeństwa Publicznego. *Służba Bezpieczeństwa Państwowego* powinna mieć taką pozycję, strukturę organizacyjną, stan liczebny, wyposażenie, metody działania i kwalifikacje, jakie odpowiadają jej zadaniu ochrony państwa przed działalnością wrogich ośrodków kierowanych z zagranicy. Każdy obywatel, który nie popełnił wykroczenia w tym zakresie musi mieć pewność, że jego poglądy i przekonania polityczne, jego wyznanie i działalność nie mogą być przedmiotem zainteresowania organów Służby Bezpieczeństwa Państwowego. Partia wyraźnie oświadcza, że aparat ten *nie może być ukierunkowany i wykorzystywany do rozwiązywania problemów wewnątrzpolitycznych* i rozdzwięków w społeczeństwie socjalistycznym. *Służba Bezpieczeństwa Publicznego* spełnia zadania walki z działalnością przestępczą i ochrony porządku publicznego i do tego przystosowana jest jej organizacja, stan liczebny i metody pracy. W porównaniu ze stanem dzisiejszym należy aparat bezpieczeństwa publicznego lepiej wyposażyć i wzmocnić oraz w sposób prawny ściśle określić konkretne funkcje w ramach ochrony porządku publicznego, przy spełnianiu których Służba Bezpieczeństwa Publicznego będzie podlegała radom narodowym. Normy prawne powinny Służbę bezpieczeństwa poddać kontroli rządu i Zgromadzenia Narodowego.

Należytą uwagę należy przywiązywać do realizacji *polityki obronnej w naszym państwie*. W związku z tym trzeba dążyć do

aktywnego uczestnictwa w opracowywaniu koncepcji doktryny wojskowej państw Układu Warszawskiego, do umocnienia zdolności obronnej naszego państwa zgodnie z jego potrzebami i możliwościami, do jednolitego i kompleksowego pojmowania w naszej polityce problemów obrony w połączeniu z problemami budowy socjalizmu.

Polityka partii w zakresie wymiaru sprawiedliwości, kieruje się zasadą, że we wszystkich spornych kwestiach prawnych (włącznie z decyzjami administracyjnymi organów państwowych) podstawową gwarancję praworządności stanowi postępowanie sądowe przed sądem niezawisłym od czynników politycznych i podporządkowanym wyłącznie ustawom. Realizacja tej zasady wymaga umocnienia ogólnej społecznej i politycznej roli i znaczenia sądów w naszym społeczeństwie. KC KPCz postara się aby kompleks niezbędnych projektów i postanowień został opracowany tak, aby palące problemy zostały rozwiązane do czasu najbliższych wyborów sędziów. W związku z tym należy jednocześnie rozwiązać problemy związane z pozycją i rolą prokuratury tak, aby nie była ona wynoszona ponad sądy, a także zapewnić pełną niezależność adwokatury od organów państwowych.

Młodzież i jej organizacje

W młodzieży widzimy kontynuatora dzieła socjalistycznej przebudowy społeczeństwa. Obecna aktywność polityczna i uczestnictwo młodzieży w społecznym procesie odnowy wykazują bezpodstawność ogólnikowych zarzutów, które często wygłaszane były pod jej adresem. Ogromna większość pracującej i studiującej młodzieży jest dzięki swej energii, dzięki krytycyzmowi, rzeczowości i nowatorskiej działalności, naturalnym sprzymierzeńcem i wybitnym czynnikiem wspierającym tworzenie i realizację programowych celów partii. Dlatego konieczne jest *szerokie i pełne zaufania otwarcie drzwi do naszej partii dla młodych ludzi*.

Jednocześnie trzeba dać młodzieży wszystkich warstw społecznych, w zależności od wieku i uzdolnień, możliwość współdecydowania w rozwiązywaniu wszystkich spraw własnych i publicznych w organach przedstawicielskich. Organizacje młodzieży należy uznać za partnerów organizacji partyjnych i społecznych, organów gospodarczych, rad narodowych i kierownictwa szkół — jeśli chodzi o rozwiązywanie problemów socjalnych, problemów pracy, studiów i innych istotnych kwestii dotyczących młodzieży i dzieci. Młodzi ludzie powinni otrzymać możliwości wykazania się w odpowiednim czasie wiedzą, kwalifikacjami i talentami na

odpowiednich odcinkach, włącznie ze stanowiskami kierowniczymi. Przy współudziale młodzieży należy budować urządzenia kulturalne, sportowe i wypoczynkowe, by młodzi mogli zdrowo i efektywnie spędzać wolny czas. Pracę dobrowolnych i zawodowych działaczy, trenerów, instruktorów i innych pracowników poświęcających swój czas i wiedzę dzieciom i młodzieży, należy oceniać jako działalność w wysokim stopniu społecznie korzystną i chwalebą.

W związku z tym musimy powiedzieć *kilka samokrytycznych słów o stosunku partii do CSM*. Do niedawna od CSM lub od jego przedstawicieli domagaliśmy się, aby przedstawiali młodzieży mniej więcej gotowe wytyczne, które często były wynikiem subiektywnych poglądów i ingerowały w wewnętrzne sprawy organizacji młodzieżowej. Również w niedostateczny sposób zachęcaliśmy młodych komunistów by brali udział w tworzeniu polityki partii poprzez konsekwentną obronę, rozwijanie i wyrażanie interesów, potrzeb, żądań i stanowisk młodzieży jako całości i poszczególnych jej grup. Osłabiło to inicjatywę młodzieży i rolę jej organizacji w życiu publicznym i politycznym. Przyczyniła się do tego również niewłaściwa zasada tak zwanego bezpośredniego kierowania CSM przez partię.

Samodzielność ruchu młodzieżowego i dziecięcego nie wyklucza jednak, lecz — przeciwnie — zakłada jasne kierownictwo ideowe, systematyczne zainteresowanie całej partii problemami młodzieży i wychowania dzieci, praktyczną pomoc komunistów kolektywom dziecięcym i młodzieżowym oraz uważny stosunek do młodych ludzi w życiu codziennym.

Wielostronność potrzeb, interesów i często zmieniających się zamiłowań młodzieży, która sama jest wewnętrznie zróżnicowana w zależności od wieku, pochodzenia socjalnego, kwalifikacji, *wymaga rozczłonkowanej i zróżnicowanej organizacji dzieci i młodzieży*. Oprócz aktualnych indywidualnych interesów i zamiłowań różnych grup młodzieży istnieją jednak żywotne bieżące i perspektywiczne potrzeby i interesy dotyczące całego młodego pokolenia, których wyrażanie i zaspakajanie wymaga *wspólnego działania wszystkich grup młodzieży oraz odpowiadającej temu formy organizacyjnej i społecznej reprezentacji młodzieży*. Mimo, że nie chcemy młodym ludziom narzucać struktury organizacji młodzieżowych, uważamy, że obecnym potrzebom i sytuacji w ruchu młodzieżowym i dziecięcym najlepiej odpowiadałaby forma federacji.

W dużym stopniu będzie zależało również od dotychczasowych organów CSM i innych organizacji społecznych, w jaki sposób pomogą temu procesowi tak, aby zdrowa inicjatywa młodzie-

zy nie została przytłumiona i aby zbyt mocno nie rozdrobniła się, aby skutecznie wykorzystane zostały wszystkie doświadczenia i możliwości przy szukaniu optymalnego rozwiązania spraw rozwoju socjalistycznego ruchu młodzieżowego i dziecięcego.

Gospodarka narodowa i stopa życiowa

XIII zjazd uchwalił wnioski, w których stwierdzono, że uzdrowienie naszej ekonomiki i przejście do intensywnego rozwoju gospodarczego nie może być zrealizowane przy zachowaniu tradycyjnego podejścia czy też wskutek częściowego udoskonalenia metod dyrektywnego systemu zarządzania i planowania, ale w drodze zasadniczej zmiany mechanizmu socjalistycznej ekonomiki. Zwyciężyła myśl reformy gospodarczej, której podstawą jest nowy system ekonomiczny, ponowne ożywienie pozytywnych funkcji socjalistycznego rynku, niezbędne strukturalne zmiany ekonomiki i głęboka zmiana roli planu gospodarczego z instrumentu nakazu w instrument dzięki któremu społeczeństwo w sposób naukowy znajduje najdogodniejszy długofalowy kierunek swego rozwoju; zmiana z instrumentu forsowania subiektywnie ustalanych proporcji materialnych, w program polityki ekonomicznej, zapewniającej efektywny rozwój gospodarczy i wzrost stopy życiowej. Realizacja pierwszych istotnych kroków na drodze wprowadzania w życie reformy gospodarczej spotkała się z aktywnym poparciem ludzi pracy, specjalistów i szerokiej opinii publicznej.

Pewne rysy rozwoju gospodarczego w ubiegłych dwóch latach, lepsze wykorzystywanie czynników produkcyjnych, spadek udziału nakładów materialnych w produkcie społecznym, wzrastające wymagania odbiorców odnośnie poziomu technicznego i jakości wyrobów, w pełni potwierdzają słuszność wniosków przyjętych na XIII zjeździe. Te pozytywne rysy rozwoju gospodarczego jak dotychczas nie przejawiały się w lepszym zaspakajaniu potrzeb społeczeństwa i w osłabieniu napięć na rynku wewnętrznym. Przyczyny leżą w tym, że jeszcze silnie przejawiają się dawniejsze tendencje, pokutuje stara struktura produkcji i handlu zagranicznego a produkcja dopiero powoli przystosowuje się do zmian i rosnących wymagań popytu. Związane to jest z szeregiem niekonsekwencji i luk w realizacji programu reformy gospodarczej.

Mimo systematycznych wysiłków o obiektywizację kryteriów rynkowych, która ujawniałaby zacofanie gospodarcze i stare deformacje struktury gospodarczej oraz stopniowo wykluczałaby możliwość ich istnienia, dotychczas w znacznym stopniu przejawiają się dążenia do deformacji tych kryteriów, przystosowywa-

nia ich danym istniejącym warunkom i wytwarzania w ten sposób dogodnej sytuacji, w której zacofanie i deformacje zostałyby ukryte, mogłyby nadal pokutować i pasożytować na nasz wspólny rachunek.

W polityce gospodarczej nadal panuje system ochrony zacofania ekonomicznego, związany z polityką cen, subwencji i dotacji, a szczególnie z systemem dodatków w handlu zagranicznym. Stwarza to warunki umożliwiające istnienie, i w wielu przypadkach — preferowanie przedsiębiorstw nieefektywnych, niefachowo kierowanych, zacofanych. *Nie można stale osłabiać polityki gospodarczej przez odbieranie tym, którzy dobrze pracują a dawanie tym, którzy gospodarują źle.* Dlatego niezbędne jest stworzenie obiektywnych stosunków opartych na wartości, tak aby różnice w dochodach przedsiębiorstw wyrażały rzeczywiste różnice w poziomie ich gospodarowania. *W sensie politycznym niestuszne jest, aby brak efektywności stale w sposób niekorzystny odbijał się na konsumencie za pośrednictwem cen, podatków i pośrednio poprzez różne formy odprowadzania środków z efektywnie pracujących przedsiębiorstw.*

Przedsiębiorstwom stojącym w obliczu wymagającego rynku należy zapewnić swobodę decydowania we wszystkich sprawach bezpośrednio dotyczących zarządzenia przedsiębiorstwem i jego gospodarką oraz umożliwić im twórczą reakcję na potrzeby rynku. Wymagający rynek razem z polityką gospodarczą rozwina nacisk w kierunku zapewnienia rentowności produkcji i zdrowych zmian strukturalnych. Podstawowym bodźcem do udoskonalenia produkcji i obniżenia jej kosztów musi być ekonomiczne współzawodnictwo, przede wszystkim z rozwiniętymi konkurentami zagranicznymi. Współzawodnictwa tego nie można zastąpić subiektywistyczną adaptacją warunków ekonomicznych i dyrektywnymi nakazami organów nadrzędnych.

Przedsiębiorczość jest konieczna dla socjalizmu

Program demokratyzacji w gospodarce ściślej łączy reformę gospodarczą z procesami, w obliczu których stoimy w dziedzinie polityki i ogólnego kierowania społeczeństwem oraz zachęca do wprowadzenia i realizowania nowych pierwiastków, które rozwijałyby reformę ekonomiczną. *Program demokratyzacji ekonomiki obejmuje przede wszystkim wprowadzanie w życie zasady samodzielności przedsiębiorstw i grup przedsiębiorstw, ich względną niezależność od organów państwowych, pełne i realne zastosowanie prawa konsumenta do określenia własnego spożycia*

i swego stylu życia, prawo swobodnego wyboru miejsca pracy, prawo i realne możliwości różnych grup ludzi pracy i różnych grup socjalnych do formułowania i obrony swych interesów ekonomicznych przy opracowywaniu polityki gospodarczej.

Najważniejszym problemem w procesie rozwijania demokratycznych stosunków w ekonomice jest w chwili obecnej rozwiązanie problemu pozycji gospodarczej przedsiębiorstw, ich uprawnień i odpowiedzialności.

Reforma gospodarcza stale w większym stopniu będzie stawiać całe kolektywy pracownicze socjalistycznych przedsiębiorstw w sytuacji, w której bezpośrednio odczuwać będzie można skutki zarówno dobrego jak i złego zarządzania przedsiębiorstwami. Dlatego partia uważa za konieczne, by cały kolektyw pracowniczy, który ponosi konsekwencje, również miał wpływ na zarządzanie przedsiębiorstwem. Powstaje potrzeba utworzenia w przedsiębiorstwach organów demokratycznych które miałyby określone uprawnienia wobec kierownictwa przedsiębiorstwa. Wobec tych organów byłiby odpowiedzialni dyrektorzy i kierowniczy pracownicy przedsiębiorstw, którzy byłiby także przez te organy powoływani na stanowiska. Organy te powinny stać się bezpośrednią częścią kierowniczego mechanizmu przedsiębiorstw a nie organizacją społeczną (nie mogą więc być utożsamiane ze związkami zawodowymi). Organy te tworzone byłyby zarówno w drodze wyboru reprezentantów kolektywu pracowniczego jak też w drodze reprezentacji niektórych ogniw spoza przedsiębiorstwa, zapewniających wpływ interesów ogólnospołecznych oraz fachowy poziom podejmowania decyzji. Reprezentacje tych ogniw należy też podporządkować demokratycznym formom kontroli. Równocześnie muszą być opracowane formy odpowiedzialności tych organów za czynniki gospodarowania własnością polityczną. W duchu tych zasad na rozwiązanie czeka cały szereg konkretnych problemów; jednocześnie trzeba będzie zaproponować statut tych organów i wykorzystać niektóre tradycje naszych rad fabrycznych z lat 1945-48 i doświadczenia z nowoczesnych przedsięwzięć.

Oczywiście nie zmienia to niczego w niepodzielnym autorytecie i uprawnieniach kierowniczych pracowników w zarządzaniu przedsiębiorstwem i łącznie z ich kwalifikacjami i zdolnościami kierowniczymi jest podstawowym warunkiem pomyślnego podejmowania inicjatyw.

W związku z tym należy również dokonać analizy dotychczasowej roli związków zawodowych. W systemie centralistycznym łączyły one funkcje podpory dyrektywnego zarządzania i jednocześnie obrony interesów pracujących. Co więcej, wykonywały również niektóre funkcje państwowe (ustawodawstwo pracy itp.).

Znajdowały się w ten sposób w sytuacji, że z jednej strony w sposób niedostateczny dbały o interesy pracujących, z drugiej zaś wytykało się im zbytnią „opiekuńczość”. Również ekonomika socjalistyczna stawia pracujących w położeniu, w którym odczuwają oni potrzebę obrony swych interesów ludzkich, społecznych i innych w sposób zorganizowany. Główną funkcją związków zawodowych powinno być stale wyraźniejsze dążenie do obrony pracowniczych interesów robotników i innych zatrudnionych oraz występowanie z tej pozycji w charakterze partnera przy rozwiązywaniu wszystkich problemów zarządzania gospodarczego. Na tej podstawie związki powinny zacząć skutecznie rozwijać swe zadania — organizować robotników i pracowników w celu pozytywnego rozwiązywania problemów budowy socjalizmu i spełniać związaną z tym funkcję wychowawczą. Komuniści w związkach zawodowych będą wychodzić z tych zasad i zapewnią, aby same związki przeprowadziły na podstawie całego partyjnego programu akcji analizę swej dotychczasowej pozycji, funkcji i działalności organów centralnych i poszczególnych związków, by oceniły życie wewnętrzne związków jako samodzielnej organizacji demokratycznej oraz aby w związku z rozwiązywaniem tych problemów opracowały własną linię polityczną.

Przedsiębiorstwo musi mieć prawo wyboru swego organizacyjnego zaszeregowania. Organa nadrzędne nad przedsiębiorstwami (typu obecnych dyrekcji generalnych i branżowych) nie mogą mieć uprawnień władzy administracyjno-państwowej. Konieczne jest, biorąc pod uwagę warunki poszczególnych branż, umożliwienie przedsiębiorstwom aby na zasadzie swych ekonomicznych interesów i potrzeb mogły w przyszłości tworzyć dobrowolne zgrupowania. Przedsiębiorstwa muszą mieć prawo decydowania o zakresie działalności tych zgrupowań, prawo występowania z nich, usamodzielniania się lub wstępowania do takich zgrupowań, które lepiej zabezpieczą spełnianie funkcji wypływających z koncentracji i specjalizacji produkcji a także z procesów integracyjnych.

Trzeba zerwać z dotychczasowym uproszczonym, schematycznym podejściem do kształtowania struktury organizacyjnej produkcji i handlu. Struktura przedsiębiorstw powinna być zróżnicowana, tak jak zróżnicowane są wymagania naszego rynku. Dlatego należy liczyć się również z rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw socjalistycznych, których znaczenie polega przede wszystkim na uzupełnianiu produkcji, szybkim wzbogacaniu rynku w nowości i prężnym reagowaniu na różne wymagania odbiorców. Rozwijając organizacyjną strukturę produkcji i handlu należy stwarzać możliwości dla współzawodnictwa gospodarczego między przedsiębiorstwami wszelkiego typu i wszelkich form,

w pierwszym rządzie w dziedzinie produkcji i zbytu artykułów konsumpcyjnych i spożywczych.

W dużej mierze do konsolidacji naszej gospodarki narodowej przyczynia się produkcja rolnicza. Ostatni okres a szczególnie przyszłe wymogi ekonomiki w jasny sposób podkreślają tę pozytywną rolę konsolidacyjną rolnictwa, którego struktura powinna rozwijać się w takim kierunku, by mogło zabezpieczyć racjonalne wyżywienie ludności. Dlatego partia uważa za konieczne zwiększenie i skoncentrowanie pomocy państwa i wszystkich gałęzi przemysłu zwłaszcza chemicznego i maszynowego, w celu zabezpieczenia wzrostu produkcji artykułów roślinnych i zwierzęcych. To jest i nadal pozostaje pierwszoplanowym zadaniem naszej polityki gospodarczej.

Wyjątkowe znaczenie dla rozwoju naszej ekonomiki ma przedsiębiorczość spółdzielcza w rolnictwie. Partia popiera wnioski VII Zjazdu JZD*, a przede wszystkim założenie ogólnopństwowej organizacji rolników-spółdzielców. Partia popiera prawo JZD do podejmowania inicjatyw również w innych dziedzinach, możliwość bezpośredniej sprzedaży części produktów rolnych ludności i sieci sprzedaży detalicznej. Organy państwowe będą pomagać w rozwiązaniu problemu całorocznego zatrudnienia ludności rolniczej.

Partia uważa rozwój produkcji rolniczej w spółdzielniach i w gospodarstwach państwowych za decydujący kierunek produkcji rolniczej na wielką skalę. Byłoby celowe, aby komuniści przygotowali projekty, które pomogą w rozwoju nowych form ściślejszego zbliżenia rolników-producentów z organizacjami zaopatrzenia i zbytu produktów rolniczych, tak aby te nowe formy zabezpieczały bezpośredni związek produkcji rolniczej z zaopatrzeniem i zbytem oraz wyrażały pewne tradycje dawniejszych spółdzielni rolniczych.

Będziemy popierać rozwój rozmaitych form kredytowania inicjatyw podejmowanych przez rolnictwo i zalecamy zrewidowanie całego systemu kredytów w gospodarce rolnej. Jednocześnie komitet centralny zaleca, aby rolnicze i inne państwowe organa kierownicze szukały i popierały nowe formy inicjatyw w wykorzystaniu gleb w okręgach górskich, podgórskich i pogranicznych. Na pograniczu należy dążyć do stworzenia dalszych dogodnych warunków dla powiększenia działalności gospodarczej, to znaczy lepiej wykorzystywać obecne małe gospodarstwa, rozszerzać możliwości wypoczynkowe i realizować dalszą budowę inwestycyjną. Przyczyni się to do stabilizacji zaludnienia pogranicza i normalizacji.

* JZD — Jednotlive Zemědělské Družstvo — nazwa spółdzielni produkcyjnych w CSRS.

zacji życia na tym terenie. Nawet przy założeniu, że produkcja indywidualnie gospodarujących rolników tworzy stosunkowo małą część produkcji globalnej doniosły jest problem ułatwienia im pracy, polepszenia warunków ich pracy i umożliwienia im kooperacji z gospodarstwami spółdzielczymi i państwowymi.

Zgodnie z wytycznymi XIII Zjazdu KPCz niezbędne jest również stworzenie możliwości dla przedsiębiorczości wszędzie tam, gdzie spółdzielnie będą rentowne. Celowe będzie usamodzielnienie poszczególnych spółdzielni tak aby stały się niezależnymi i pełnoprawnymi organizacjami gospodarczymi i społecznymi. Należy zlikwidować bezużyteczną administrację i centralizację spółdzielni a nad przedsiębiorstwami spółdzielczymi ustanowić takie organa które wykonywać będą dla nich ekonomicznie pożyteczną pracę. W związku z rozwojem inicjatywy spółdzielczej staje się celowe przyjęcie takiego opracowania które zapewniłoby, że spółdzielcy będą w większym stopniu współwłaścicielami majątku spółdzielczego.

Poważnym i od dłuższego czasu istniejącym brakiem w życiu gospodarczym jest niski poziom i niedostateczna ilość usług wszystkich rodzajów. Obniża to poziom życia i wywołuje usprawiedliwione niezadowolenie obywateli. Polepszenie w dziedzinie usług komunalnych (woda, gaz, kanalizacja, komunikacja miejska, oczyszczanie miasta itp.) wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych i może być osiągnięte tylko stopniowo przy zachowaniu zasady rentowności. Przyczyna niezadawalającego stanu innych usług leży w ich organizacji i niewłaściwym administracyjnym sposobie zarządzania, w małym zainteresowaniu pracowników wynikami gospodarczymi, w nierentowności niektórych usług, w złym zaopatrzeniu materiałowym oraz w niedostatecznych i niewłaściwych inwestycjach.

Ani poziom sił wytwórczych, ani charakter pracy w zakładach usługowych, naprawczych i rzemieślniczych nie odpowiadają obecnej silnej centralizacji w zarządzaniu nimi i ich organizacji, powodującej przerosty administracyjne i obciążającej usługi bezcelowymi nakładami kosztów.

Dlatego niezbędne jest bezzwłoczne podjęcie kroków w celu udoskonalenia i rozszerzenia wszystkich istniejących już form usług (spółdzielnie, przedsiębiorstwa komunalne) oraz zgodnie z duchem nowego systemu uproszczenia sposobów zarządzania i struktury organizacyjnej. Usamodzielnienie poszczególnych zakładów pracy i zanik zbędnych ogniw administracyjnych znajduje swe uzasadnienie właśnie w odniesieniu do sfery usług. W sferze tej uzasadniona jest również inicjatywa prywatna. W tym kie-

runku należy opracować ustawy o inicjatywie prywatnej, która umożliwiłaby wypełnienie istniejącej dziś luki na naszym rynku.

Rola państwa w gospodarce

Pomnażanie społecznego bogactwa jest sprawą całego naszego społeczeństwa. Szczególne zadania i odpowiedzialność przypadają tu zarówno przedsiębiorstwom jak i organom kierowniczym — przede wszystkim rządowi. Ich wspólnym zadaniem jest wykorzystanie wzrostu politycznej aktywności pracujących, do którego doszło po grudniowym i styczniowym plenum Komitetu Centralnego i pozyskanie jej dla konsolidacji naszej gospodarki narodowej.

Aby to osiągnąć niezbędna jest przebudowa całego organizmu kierowania gospodarczą polityką państwa. Organa państwowe i gospodarcze muszą rozwiązać związane z tym problemy organizacyjne. Partia uważa przy tym za niezbędne, aby stan końcowy odpowiadał następującym zasadom: Podejmowanie decyzji dotyczących planu i polityki gospodarczej państwa powinno z jednej strony być procesem wzajemnego konfrontowania i harmonizowania różnorodnych interesów — przedsiębiorcy, konsumenta, pracowników, różnych społecznych grup ludności, narodów itp., z drugiej zaś procesem odpowiedniej kombinacji poglądów na perspektywiczny rozwój ekonomiki i na jej bezpośredni rozkwit. Za niezbędną część składową gospodarczej działalności państwa należy uważać efektywne posunięcia, które chroniłyby konsumenta przed nadużywaniem pozycji monopolistycznej i władzy gospodarczej przedsiębiorstw produkcyjnych i handlowych.

Opracowanie planu rozwoju gospodarki narodowej i polityki gospodarczej powinno podlegać demokratycznej kontroli Zgromadzenia Narodowego i fachowej kontroli instytucji naukowych. Najwyższym organem kierowania polityką gospodarczą państwa jest rząd. Zakłada to taką instytucjonalną organizację centralnego zarządzania, która umożliwiłaby w procesie podejmowania decyzji na wyrażanie i jednoczenie specjalnych interesów i punktów widzenia a w procesie wykonywania polityki gospodarczej — na harmonizowanie oddziaływania poszczególnych środków ekonomicznych i posunięć państwa. Instytucjonalna organizacja organów zarządzania gospodarką nie może jednocześnie stwarzać gruntu dla realizacji interesów resortowych i monopolistycznych oraz musi zapewnić wyższość interesów obywateli jako konsumentów i suwerennych nosicieli ruchu gospodarczego. We wszystkich centralnych organach gospodarczych konieczne jest zapewnienie wysokiej fachowości, racjonalizacji i nowoczesności pracy

kierowniczej i podporządkowanie temu niezbędnych zmian kadrowych. Wszystko to powinna zapewnić grupa organów rządowych, której zadaniem jest przeprowadzenie analizy gospodarki narodowej, opracowywanie wariantów jej rozwoju oraz planu gospodarczego, porównywanie planowanego rozwoju z faktycznym i na tej podstawie podejmowanie efektywnych kroków w celu systematycznego i świadomego wpływania na rzeczywisty postęp w sferze ekonomicznej (to znaczy działalności przedsiębiorstw i ich ugrupowań) zgodnie z kierunkiem polityki gospodarczej państwa. Środki, przy pomocy których państwo gospodaruje, stanowią rezultat pracy całego ludu i muszą służyć takiemu zaspakajaniu potrzeb ogólnospołecznych, jakie społeczeństwo uważa za rozsądne i celowe.

Ważną częścią składową systemu zarządzania gospodarką powinna się stać przemyślana polityka w dziedzinie rozwoju techniki, oparta na analizie postępu technicznego w świecie oraz własnej koncepcji rozwoju gospodarczego. Jej celem będzie podnoszenie poziomu technicznej bazy produkcyjnej i stwarzanie warunków ekonomicznych, które wywołałyby duże zainteresowanie we wprowadzaniu najnowszych zdobyczy techniki.

W związku z tym byłoby celowe, aby odpowiednie organa państwowe zbadały wszystkie rodzaje wydatków publicznych i aby rząd opracował program państwowych i publicznych posunięć oszczędnościowych. Budżet państwowy musi stać się instrumentem przywrócenia równowagi, nie zaś jej osłabiania. Komitet centralny uważa za konieczne i możliwe odkrycie i rozsądne wykorzystanie nadzwyczajnych wewnętrznych i zewnętrznych źródeł dla przyspieszonego przywrócenia równowagi ekonomicznej.

Jednocześnie komitet centralny wzywa wszystkie przedsiębiorstwa, ich zgrupowania, zakłady pracy i warsztaty, aby w związku z rozszerzonymi uprawnieniami ekonomicznymi opracowały i realizowały program racjonalizacji wszystkich czynności kierowniczych, produkcyjnych i handlowych w celu harmonizowania pracy i obniżenia nakładów produkcyjnych.

Wiele nadziei przywiązujemy do przywrócenia pozytywnych funkcji rynku jako niezbędnego mechanizmu funkcjonowania socjalistycznej ekonomiki i formy sprawdzania czy praca przedsiębiorstw była celowa z punktu widzenia społecznego. Mamy jednak na myśli rynek nie kapitalistyczny lecz socjalistyczny, nie żywiołowe lecz uregulowane jego wykorzystanie. Plan gospodarczy i ogólnopaństwowa polityka ekonomiczna muszą stać się pozytywną siłą, działającą w kierunku normalizacji rynku, przeciwko tendencjom braku równowagi ekonomicznej i przeciwko monopolistycznemu opanowaniu rynku. Społeczeństwo musi planować

perspektywicznie, musi w sposób naukowy odkrywać możliwości swego przyszłego rozwoju i wybierać najlepsze jego kierunki. Nie można tego osiągnąć w drodze tłumienia samodzielności pozostałych podmiotów rynku (przedsiębiorstw i ludności), bowiem w ten sposób z jednej strony zostałyby osłabione zainteresowanie zapewniające racjonalność gospodarczą, z drugiej zaś zniekształcone zostałyby procesy informacji i decydowania, niezbędne dla właściwego funkcjonowania ekonomiki.

Strukturę gospodarczą Czechosłowacji, jej poziom techniczny, koncentrację i specjalizację należy rozwijać tak, aby była w stanie szybciej reagować na zmiany gospodarcze w kraju i na świecie.

Poziom przystosowalności i prężności gospodarki narodowej wpływa również z kwalifikacji i techniczno-kulturalnego poziomu pracujących oraz ich zdolności do szybkiego przystosowywania się do zmieniających się technicznych i ekonomicznych warunków produkcji. Z punktu widzenia źródeł wzrostu gospodarczego w Czechosłowacji zupełnie wyjątkowe znaczenie mają właściwe siły pracownicze, poziom techniczno-kulturalny, zdolność przystosowywania się i prężność. Z punktu widzenia przyszłego rozwoju gospodarczego Czechosłowacja nie ma zasobów budzących większe nadzieje niż siły ludzkie. Czeski i słowacki robotnik i rolnik zawsze był znany ze swej pomysłowości, sprawności i twórczego podejścia do pracy. Jednak dyrektywny sposób zarządzania przyczynił się do tego, że nowe pokolenie jedynie częściowo przejęło te właściwości od generacji starszych. Na miejsce zadowolenia z dobrze wykonanej pracy rozpanoszyła się obojętność, mechaniczne wykonywanie zadań, rezygnacja powodowana niefachowym i pozbawionym inicjatywy zarządzaniem. Za niezbędny warunek usunięcia tego stanu rzeczy partia uważa praktyczne wprowadzenie zasady, że kierownicze miejsca zajmować będą ludzie rzeczywiście zdolni, umiejący dzięki swej fachowości i ludzkiemu podejściu wytworzyć naturalny autorytet kolektywów pracowniczych.

Skuteczniejsze włączenie się do międzynarodowego podziału pracy

Doświadczenia płynące z wieloletniej izolacji jednostek gospodarczych od wpływu konkurencji rynku światowego zupełnie jednoznacznie wykazują, że w ten sposób stworzone zostały wyjątkowe warunki dla działalności jednostek gospodarczych. Wynikiem tej sytuacji dla naszej gospodarki jest przede wszystkim pozostawanie w tyle z racji tempa postępu technicznego i zwią-

zanych z nim strukturalnych zmian w gospodarce, utrata zdolności konkurencyjnej naszych produktów na rynkach światowych i stwarzanie nieproporcjonalnego napięcia w stosunkach handlu i płatności zagranicznych. W związku z ograniczoną bazą surowcową naszej gospodarki i w związku z ograniczonym rozmiarem rynku wewnętrznego, bez szerokiego włączenia naszej gospodarki do rozwijającego się międzynarodowego podziału pracy nie do pomyslenia jest realizacja zmian w bazie materiałowej produkcji, zmian jakie z sobą niesie rewolucja naukowo-techniczna.

Podstawą rozwijania międzynarodowych stosunków gospodarczych nadal będzie współpraca gospodarcza ze Związkiem Sowieckim i pozostałymi krajami socjalistycznymi, głównie z krajami zgrupowanymi w ramach RWPG. Trzeba oczywiście zdawać sobie sprawę z tego, że w przyszłości powodzenie tej współpracy i jej wzrost zależne będą od konkurencyjnej jakości naszych produktów. Miejsce naszego kraju w rozwijaniu międzynarodowego podziału pracy będzie tym mocniejsze im większą osiągniemy atrakcyjność naszych wyrobów dla rynków zagranicznych. W stosunkach między krajami RWPG będziemy dążyć do pełniejszej realizacji właściwej kalkulacji ekonomicznej i wzajemnych korzyści wymiany.

Będziemy również czynnie popierać rozwijanie się stosunków gospodarczych ze wszystkimi pozostałymi krajami świata, które będą nimi zainteresowane, na zasadzie równouprawnienia, wzajemnych korzyści i bez dyskryminacji. Opowiadamy się za rozwojem postępowych form współpracy międzynarodowej głównie kooperacji produkcji, wymiany doświadczeń, handlu licencjami oraz dogodnych form współpracy w dziedzinie kredytów i inwestycji kapitałowych z zainteresowanymi krajami.

Udostępnienie naszej gospodarki naciskom rynku światowego wymaga zasadniczego i konsekwentnego uwolnienia handlu zagranicznego od monopolu metod administracyjnych i zlikwidowania dyrektywnego zarządzania zagranicznymi transakcjami handlowymi. Komitet centralny w tej dziedzinie uważa za konieczne prowadzenie celowej państwowej polityki handlowej i dewizowej, opartej przede wszystkim o reguły ekonomiczne i metody pośredniego zarządzania.

Komitet centralny uważa za konieczne zwiększenie uprawnień i odpowiedzialności przedsiębiorstw jeśli idzie o utrzymywanie międzynarodowych stosunków gospodarczych. Przedsiębiorstwa produkcyjne i handlowe powinny mieć prawo wyboru organizacji eksportowych i importowych. Jednocześnie należy określić warunki na jakich przedsiębiorstwa miałyby prawo do samodzielnego występowania na rynkach zagranicznych.

Długotrwała izolacja naszej gospodarki od rynków światowych spowodowała oderwanie relacji cen na rynku wewnętrznym od relacji cen na rynku światowym. W tej sytuacji uważamy za konieczne forsowanie linii stopniowego zbliżenia cen na rynku wewnętrznym do rynku światowego. W praktyce oznacza to konieczność energicznego podjęcia kroków w celu zlikwidowania różnych dodatków i dotacji w stosunku do cen rynku zagranicznego. Przedsiębiorstwa powinny uświadomić sobie, że jest to jedynie tymczasowa ochrona, jakiej udziela im państwo i na którą nie mogą na dłuższą metę liczyć. Dlatego muszą opracować program takich zmian w produkcji, które umożliwią im w najbliższych latach obejść się bez dodatków i dotacji. Drugą stroną tej polityki likwidowania dodatków i dotacji musi być bardziej wspólnomyślnie podejście do tych gałęzi i przedsiębiorstw gospodarki narodowej, które z punktu widzenia gospodarczego są w stanie efektywnie sprzedawać swe wyroby na rynkach zagranicznych. Partia uważa za celowe przyspieszenie niezbędnych zmian w dzisiejszym systemie relacji cen, prowadzących do stopniowego wprowadzania w życie właściwego, racjonalnego systemu cen. Polityce tej powinny towarzyszyć energiczne posunięcia w celu zapewnienia wewnętrznej stałości waluty. Wymaga to rozwoju produkcji efektywnych i dobrej jakości towarów przeznaczonych na rynki zagraniczne, osiągnięcia równowagi na wewnętrznym rynku towarowym, pieniężnym, pracy, opracowania odpowiedniej polityki inwestycyjnej, zapewnienia równowagi w bilansie płatniczym i stworzenia niezbędnych rezerw dewizowych.

Stopniowe udostępnienie naszej ekonomiki wpływom rynku światowego, czego celem ostatecznym jest stworzenie warunków wymienialności naszej waluty, powinno być prowadzone w taki sposób, by nie wywołać zbyt wielu problemów socjalnych i nie zagrozić wzrostowi stopy życiowej. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że każde pobłażanie dziś pogorszy przesłanki rozwoju gospodarczego i wzrostu stopy życiowej w przyszłości.

Problemy stopy życiowej — palące zadanie polityki gospodarczej

Przy rozwijaniu polityki gospodarczej partia jako podstawowy cel stawia sobie trwały wzrost stopy życiowej. Jednakże rozwój gospodarczy w przeszłości był jednostronnie orientowany na rozwój przemysłu ciężkiego z długotrwałym okresem zwrotu nakładów inwestycyjnych. Rozwój tego przemysłu w znacznej mierze dokonywał się kosztem rozwoju rolnictwa i przemysłu lekkiego,

rozwoju produkcji materiałów budowlanych, handlu, usług i funduszy nieprodukcyjnych zwłaszcza w budownictwie mieszkaniowym. Tej jednostronności dawniejszego rozwoju gospodarczego nie można usunąć z dnia na dzień. Jeśli jednak wykorzystamy wielkie rezerwy tkwiące w organizacji produkcji i pracy oraz w technicznym i ekonomicznym poziomie produkcji i produktów, jeśli weźmiemy pod uwagę możliwości sprawnego wykorzystania nowego systemu zarządzania, będziemy mogli w sposób istotny przyspieszyć tworzenie nowych źródeł i na tej podstawie zwiększyć tempo wzrostu płac nominalnych i ogólnej stopy życiowej.

Jeśli chodzi o wzrost stopy życiowej, większą wagę należy przywiązywać do podnoszenia wynagrodzeń i pensji. Nie należy tego oczywiście rozumieć w ten sposób, że w przedsiębiorstwach nastąpi przyspieszenie wzrostu płac bez względu na rzeczywiste wyniki gospodarowania. Trzeba będzie konsekwentnie realizować zasadę zależności wynagrodzeń od rzeczywistie zrealizowanej produkcji, znajdującej swe społeczne wykorzystanie. W tym celu należy opracować sposób ujednoczenia systemu wynagrodzeń. Należy przy tym zapewnić, że zgodnie z wzrostem płac w dziedzinie produkcji, wzrosną również płace w szkolnictwie, służbie zdrowia i innych gałęziach strefy nieprodukcyjnej.

Dzisiejszy system cen detalicznych jest wyraźnie oderwany od kosztów produkcji, niewłaściwie ukierunkowuje strukturę konsumpcji osobistej ludności włącznie z wyżywieniem, a w rezultacie obniża możliwy stopień zaspokojenia jej potrzeb. W tych warunkach w interesie zwiększenia efektywności gospodarki narodowej i stworzenia warunków dla szybszego wzrostu stopy życiowej, konieczne jest energiczniejsze podejście do usuwania istniejącej dysproporcji cen. Rozwiązanie tych problemów wymagać będzie podnoszenia cen jednych wyrobów a obniżania innych. Racjonalne relacje cen nie mogą być ustanowione w drodze autorytatywnych decyzji państwa, lecz na ich ustalenie muszą mieć wpływ siły rynkowe. Z tym związane jest jednak ryzyko, że zmianie relacji cen towarzyszyć będzie pewien wzrost poziomu cen, spowodowany tym, że po dyrektywnym systemie zarządzania odziedziczyliśmy przewagę ogólnego popytu nad podażą. Przeważnie centralne organa kierownicze powinny, mimo niezbędnego umożliwienia wewnętrznego ruchu cen, uregulować ogólne stosunki ekonomiczne tak, aby nie dochodziło do nieograniczonego wzrostu poziomu cen i aby zapewniony był wzrost płac realnych co najmniej o 2,5 do 3 procent rocznie.

W najbliższym czasie nie można będzie asygnować kwot z funduszy społecznych, bowiem byłoby to związane z obniżeniem wynagrodzeń za pracę. Jest jednak możliwe po linii uchwał grud-

niowego plenum KC KPCz z roku 1967 rozwiązanie najpilniejszych problemów polityki socjalnej, jak podwyższenie niskich emerytur, przedłużenie okresu płatnego urlopu macierzyńskiego i pomoc rodzicom z dziećmi. Również możliwe będzie ustanowienie zasady wzrostu rent socjalnych równoległe do wzrostu kosztów utrzymania. Komitet Centralny postuluje, aby organa państwowe usunęły przeszkody, obniżające zainteresowanie obywateli w kontynuowaniu pracy po przejściu na emeryturę. Chcemy również zbadać uzasadnienie niektórych posunięć poczynionych w roku 1964 w związku z przebudową ubezpieczeń społecznych (na przykład opodatkowanie emerytur i możliwość stopniowego zniesienia go, powiększenie bazy stypendialnej dla studentów itp.). Uważamy za konieczne podwyższenie ubezpieczeń społecznych dla uczestników walk o wyzwolenie narodowe. Również rozpracowana będzie koncepcja i podjęte będą dalsze kroki zmierzające do udoskonalenia systemu podatków od wynagrodzeń, tak aby po roku 1970 umożliwić sprawiedliwsze rozwiązanie problemu opodatkowania kobiet, matek i osób wychowujących dzieci oraz przyczynić się do pomyślniejszego rozwoju przyrostu naturalnego.

Ważnym składnikiem określającym poziom i styl życia jest troska o zdrowie ludu. W naszym systemie społecznym zrealizowaliśmy szereg posunięć w dziedzinie ochrony zdrowia, do przeprowadzenia których kapitalizm nie był zdolny. Mimo to również i w tej dziedzinie pozostaje szereg niewykorzystanych możliwości zarówno jeśli chodzi o organizację służby zdrowia i usług kuracyjnych, jak też o warunki pracy lekarzy i personelu służby zdrowia. Komitet Centralny zwraca się do komunistów w służbie zdrowia aby wystąpili z inicjatywą w celu rozwiązania tych problemów, które niepotrzebnie powodują rozgoryczenie zarówno obywateli jak też pracowników służby zdrowia, a które wypływają z biurokratycznych metod opieki lekarskiej.

Z punktu widzenia profilaktycznej troski o polepszenie zdrowia ludności, głównie dzieci i młodzieży oraz efektywnego spędzania wolnego czasu uważamy za konieczne, aby w pełni doceniane było społeczne znaczenie wszystkich form wychowania fizycznego, przysposobienia wojskowego i wypoczynku. Oczekujemy, że w tym kierunku podjęte będą kroki rządu, administracji szkolnej i rozwinię się inicjatywa organizacji społecznych.

Ważnym jakościowo posunięciem, podnoszącym stopę życiową, będzie powszechne wprowadzenie pięciodniowego tygodnia pracy. W tym celu należy stwarzać warunki technologiczne, organizacyjne, ekonomiczne i polityczne, aby system ten wprowadzić w życie już w końcu 1968 roku.

Poważnym niedociągnięciem było nie wykonanie planu budow-

nictwa mieszkaniowego w ubiegłych latach. Obecnie rozwiązanie problemu budownictwa mieszkaniowego uważamy za zagadnienie związane z problemem stopy życiowej w sposób decydujący. Uważamy za konieczne skoncentrowanie sił na tym polu i osiągnięcie niezbędnego poparcia rządu i innych organów państwowych dla istotnego zwiększenia ilości budowanych rocznie mieszkań przez organizacje budowlane oraz dla wykorzystania inicjatywy ludności związanej z budową domków rodzinnych. Równocześnie należy opracować koncepcję prespektywicznej polityki, odpowiadającej zmieniającym się warunkom społecznym, która uzyskałaby zaufanie i poparcie obywateli oraz sprzyjałaby zainteresowaniu obywateli w budowaniu i modernizacji mieszkań, a także uporządkowałaby sprawy związane z rozwojem bazy materiałowej i mocy produkcyjnej przemysłu budowlanego. W okresie przejściowym celowe będzie dążenie do wykorzystania również organizacji budowlanych i siły roboczej innych krajów oraz skoncentrowania budownictwa w miejscach, gdzie szczególnie silnie odczuwa się potrzeby w tym zakresie.

Niewątpliwie uzasadnionym żądaniem jest przyspieszenie budowy mieszkań w stolicy kraju, a poza tym skoncentrowanie wysiłków w kierunku rozwiązania innych problemów, które zatrzymują życie ludziom w Pradze (komunikacja miejska i podmiejska oraz utrzymywanie czystości miasta). Podobnie należy rozwiązywać problemy stolicy Słowacji — Bratysławy.

Komitet Centralny jest zdania, że mimo szybszego wzrostu stopy życiowej, dotychczasowe wyniki nawet w przybliżeniu nie odpowiadają obecnym wymogom. Nie odpowiadają też rzeczywistym możliwościom naszej ekonomiki. Jej niska efektywność stwarza przeszkody, które można likwidować na polu zaspakajania potrzeb osobistych i społecznych jedynie w drodze zwiększenia wysiłków w celu zmobilizowania rezerw i rozwinięcia możliwości produkcyjnych. Naprawa naszej gospodarki wymaga czasu. Jesteśmy jednak przekonani, że na podstawie konsekwentnego wprowadzenia w życie reformy gospodarczej w drodze aktywizacji wszystkich komunistów i bezpartyjnych nasz kraj będzie w stanie wejść na drogę szybkiego i nowoczesnego rozwoju ekonomiki.

Przez racjonalne wykorzystanie możliwości Słowacji do dobrobytu republiki

Ekonomika CSRS polega na integracji dwóch ekonomik narodowych, umożliwiających spotęgowanie potencjału ekonomicznego całego naszego społeczeństwa. Jest to uwarunkowane racjonalnym

wykorzystaniem możliwości i rezerw wzrostu obu okręgów narodowych w interesie efektywnego rozwoju czeskosłowackiej gospodarki narodowej, jak również zrównania obu okręgów pod względem socjalno-ekonomicznym. Nowe ułożenie stosunków państwowo-prawnych w sposób zdecydowany powinno opierać się na zasadach integracji i innych tendencjach integracyjnych w ekonomice ogólnopañstwowej.

W dotychczasowym rozwoju Słowacji w ramach jednolitej ekonomiki czeskosłowackiej doszło do istotnych zmian w gospodarce i poziomie życia. Słowacja stała się rolniczą częścią republiki o rozwiniętym przemyśle. O dalszym rozwoju zintegrowanej ekonomiki czeskosłowackiej nie będą decydować częściowe zmiany na poszczególnych odcinkach, lecz zasadnicze opracowanie racjonalnego włączenia narodowo-politycznych okręgów do ogólnopañstwowego kompleksu gospodarczego.

Mimo wyraźnych sukcesów, powstały też poważne problemy. Nawet jeśli udział Słowacji w tworzeniu dochodu narodowego wzrósł z 14,2 % w roku 1948 do 24,4 % w roku 1965, nie odpowiada to możliwościom jakimi dysponuje Słowacja (dogodne położenie geograficzne, jakościowe zmiany w funduszu siły roboczej, możliwości przestrzennej koncentracji, nowa baza chemiczna, baza metalurgii, paliw i energetyki, rolnictwo, bogactwa naturalne). [...]

Posunięcia związane z przyspieszeniem ekonomicznego rozwoju Słowacji do roku 1970 stanowią punkt wyjścia zasadniczego planu, tj. włączenia Słowacji do procesu przechodzenia czeskosłowackiej ekonomiki na drogę intensywnego wzrostu. Jednocześnie należy nadal szukać możliwości rozwiązania bieżących problemów — zatrudnienia, zacofania mikrookręgów ze szczególnym zwróceniem uwagi na okręgi zamieszkałe przez współobywateli węgierskich i ukraińskich, specyficznych problemów poziomu życia, zwłaszcza problemu mieszkaniowego itp.

Dla perspektywicznego rozwoju ekonomicznego Słowacji sprawą decydującą jest istotne zwiększenie jej udziału w tworzeniu i wykorzystaniu dochodu narodowego i osiągnięcie takiego stanu rzeczy, aby zadanie wyrównania poziomu gospodarczego w sposób istotny zostało rozwiązane do roku 1980.

Wymagać to będzie szybszego rozwoju gospodarczego na Słowacji w porównaniu z przeciętną ogólnokrajową. Warunkiem takiego rozwoju jest popieranie postępowych zmian strukturalnych, intensyfikacja produkcji rolniczej i związanego z nią przemysłu przetwórczego, świadoma przestrzenna koncentracja produkcji i infrastruktury.

Rozwój Słowacji realizowany jest w ramach nowego systemu

zarządzania. System ten w swej obecnej formie nie stworzył możliwości dla polityki rozwoju okręgów narodowo-politycznych. Dotychczasowe opracowania planu i środków ekonomicznych nie wystarczą. Dlatego niezbędne jest takie opracowanie systemu zarządzania, aby również terytorialne i narodowe aspekty rozwoju stały się równowartościową, organiczną częścią systemu zarządzania całą gospodarką narodową.

Rozwój nauki, oświaty i kultury

Na obecnym etapie powinniśmy w większej mierze oprzeć rozwój naszego społeczeństwa o rozwój i wykorzystanie nauki, oświaty i kultury. Chodzi o to, aby pełniejsze było ich bogactwo, aby bez reszty wykorzystano je dla dobra socjalizmu i aby całe nasze społeczeństwo rozumiało duże wymagania, związane z twórczą pracą na tym polu.

Rośnie znaczenie nauki w naszym społeczeństwie

Socjalizm powstaje, utrzymuje się i zwycięża dzięki złączeniu ruchu robotniczego z nauką. Między tymi siłami nie panują stosunki nadrzędności czy też kompromisu. Im bardziej zdecydowanie i bezstronnie postępuje nauka — tym bardziej zgodna jest z interesami socjalizmu; im większe sukcesy osiągają ludzie pracy, tym większe pole otwiera się dla nauki. Poprzez stosunek do rozwoju i wykorzystania nauki w całym życiu społeczeństwa socjalistycznego można stwierdzić w jakim stopniu ludzie pracy są świadomi swych dziejowych celów i w jakim stopniu je realizują. Istnienie lub upadek socjalizmu zależne jest tak samo od nauki jak też od władzy ludzi pracy.

W obecnym okresie postępów światowej rewolucji naukowo-technicznej wyraziście zmienia się społeczna pozycja nauki. Zastosowanie nauki w całym życiu społeczeństwa staje się podstawowym warunkiem intensywnego rozwoju ekonomiki, troski o człowieka i warunki jego życia, kultury społeczeństwa i wzrostu osobowości, nowoczesnych metod zarządzania i administracji, rozwoju stosunków międzyludzkich i rozwiązywania najrozmaitszych problemów, jakie stawia przed nami współczesność. Na dalszą metę właśnie na polu nauki i techniki decyduje się o zwycięstwie socjalizmu nad kapitalizmem.

Dlatego partia uważa za jedno ze swych naczelných zadań stwarzanie szerszego pola dla rozwoju twórczej pracy naukowej

i dla szerszego i bardziej efektywnego stosowania zdobyczy nauki w praktyce społecznej.

Równocześnie z budową socjalizmu została w naszym kraju zbudowana stosunkowo jednolita baza dla badań naukowych o zakresie i znaczeniu nieporównanie większym niż w okresach poprzednich. Wyrósł cały szereg wykwalifikowanych pracowników nauki, którzy dzięki wynikom swej pracy wybitnie przyczynili się do budowy naszej ojczyzny, a których poziom budzi zaufanie na całym świecie. Mimo to możliwości, jakich socjalizm udziela rozwojowi nauki a przede wszystkim realizacji jej wyników, dotychczas nie są u nas w pełni wykorzystywane. Przyczyny tego stanu rzeczy leżą w istnieniu resortowych barier między nauką, pracownikami rozwoju technicznego a produkcją. Spowodowane to jest brakiem elastyczności dyrektywnego systemu zarządzania, połączonym z niskimi kwalifikacjami zawodowymi kadr kierowniczych a w ramach prac badawczych — różnicami w poziomie pracowni badawczych, wywołanymi brakiem kwalifikacji pracowników naukowych.

W celu poprawy dotychczasowego stanu rzeczy będziemy przede wszystkim nadal w sposób istotny polepszać *sytuację materialną naszej bazy naukowo-badawczej*, tak aby w decydujących dziedzinach mogła się utrzymywać zawsze na poziomie światowym. Rozwój naszej nauki musi przy tym wychodzić z realnych możliwości Czechosłowacji jako kraju średniej wielkości, który może zapewnić najwyższy poziom badań naukowych jedynie dzięki celowej specjalizacji i koncentracji sił, w połączeniu z szeroką współpracą międzynarodową i przy wykorzystywaniu zdobyczy całej nauki światowej. Dlatego należy system oceny pracowników naukowych rozwijać tak, aby dzięki systemowi bodźców moralnych i materialnych w pełniejszy sposób popierać wybrane, postępowe, istotne dla nauki i społeczeństwa kierunki badań.

Jeśli nauki społeczne mają rzeczywiście być efektywnym narzędziem naukowego samopoznania społeczeństwa socjalistycznego, należy respektować zasady życia wewnętrznego ludzi oraz zapewnić im właściwe miejsce i warunki, umożliwiające osiągnięcie wysokiego poziomu naukowego. Partia za pośrednictwem swych organów będzie występowała z inicjatywą zmierzającą do rozwoju nauk społecznych, będzie przyczyniać się do orientowania się w kierunku ważnych problemów społecznych, nie będzie jednak ingerować w sam proces twórczej pracy naukowej, opierając się w tych sprawach na inicjatywie i odpowiedzialności społecznej samych naukowców.

Obok stworzenia warunków sprzyjających rozwojowi nauki, pilnym zadaniem jest *dążenie do przewyższenia wszystkich*

przeszkód dzielących naukę od praktyki społecznej. Mimo oczekiwania, że zasadnicze rozwiązanie przyniesie pełna i konsekwentna realizacja nowego systemu zarządzania, będziemy temu procesowi pomagać również w drodze nowych posunięć, podejmowanych na szczeblu zarządzania centralnego. Partia będzie przede wszystkim popierać rozwój realnych bodźców w kierunku zastosowania zdobyczy nauki w produkcji i innej praktyce społecznej oraz dla szybszego polepszenia struktury kwalifikacyjnej zacofanych pracowników badawczych. Jednocześnie udzielimy poparcia również głębszym badaniom społecznej funkcji nauki, przede wszystkim zaś problemów jej efektywności i stosunków między nauką a ekonomiką w warunkach CSRS.

Rozwój społeczeństwa socjalistycznego jest równocześnie procesem stałego powiększania zaangażowania społecznego i odpowiedzialności nauki oraz jej zastosowania w kierowaniu i tworzeniu całego życia społeczeństwa. Aby spełnić ten cel, w szerszej niż dotychczas mierze będziemy dążyć do tego, by pracownicy nauki uczestniczyli w pracy organów przedstawicielskich oraz w działalności innych organów zarządzania społecznego. Będziemy dążyć do zwiększenia aktywnego udziału instytucji naukowych i naukowców w opracowywaniu projektów posunięć politycznych i gospodarczych. Będziemy stwarzać bodźce dla jak najszerszego udziału pracowników naukowych w zarządzaniu społecznym i w systemie wychowawczym oraz stwarzać przychylne warunki społeczne i ekonomiczne dla ich działalności na tym polu.

Jakość wykształcenia celem naszego szkolnictwa

Dalszy rozwój społeczeństwa socjalistycznego jest uzależniony od wzrostu wykształcenia ludu. Stanowi to warunek podołania zadaniom postępującej rewolucji naukowo-technicznej, pogłębienia stosunków socjalistycznej demokracji, dalszej realizacji kulturalnego i humanistycznego charakteru socjalizmu oraz rozwoju i czynnego udziału w nim każdego człowieka.

Dlatego za pierwszoplanowe zadanie uważamy dalszy rozwój naszego szkolnictwa. Wychodzimy przy tym z tradycji oświaty naszych narodów i z pozytywnych zdobyczy, które na socjalistycznym etapie naszego rozwoju wzbogaciły nasze szkolnictwo, głównie dzięki jego szerokiej demokratyzacji i realizacji zasad szkoły jednolitej. Nadal konieczne jest przezwycięzenie skutków niedociągnięć okresu minionego, kiedy to ilościowy rozwój oświaty niejednokrotnie osiągnano za cenę jakości nauczania. Również jakościowemu przygotowaniu nauczycieli nie poświęcano dostatecznej uwagi. Dawniejsze liczne reorganizacje nie przyczyniły się

do niezbędnego polepszenia poziomu procesu nauczania i wychowania. Przeciwnie — w wielu kierunkach wywołały zacofanie w stosunku do aktualnych potrzeb i wymogów przyszłości. Nie wykorzystano również nowoczesnych pojęć i współczesnych środków technicznych nauczania. Dlatego dziś pierwszorzędym zadaniem jest skoncentrowanie uwagi i wszystkich sił na podwyższaniu poziomu wymagań i wartości wykształcenia. Przede wszystkim należy pogłębiać ogólne wykształcenie ludu oraz rozszerzać bazę dla skutecznego wyszukiwania i wychowywania talentów, modernizowania treści, form i środków kształcenia.

Dynamiczny rozwój naszej gospodarki i całego społeczeństwa wymaga zerwania z niedocenianiem oświaty, potrzeb szkoły i nauczycieli oraz zapewnienia, aby nasze szkolnictwo otrzymywało na cele swego rozwoju zdecydowanie większą niż dotychczas część środków ze źródeł społecznych. Będziemy dbać o to, aby organa szkolnictwa współdziałały z ogółem społeczeństwa rozważnie realizowały projekty, które umożliwią naszemu szkolnictwu dotrzymanie kroku dynamice rozwoju nauki i techniki oraz bieżącym potrzebom.

Za najbliższe zadania uważamy:

a) opracowanie projektu założeń perspektywicznego rozwoju systemu oświaty, który umożliwi stabilizację rozwoju systemu wychowania i nauczania na wszystkich szczeblach. Rozwiązanie spraw zabezpieczenia kadrowego i materialnego tak, aby można było stopniowo usunąć nierównomierności rozwoju szkolnictwa w poszczególnych okręgach państwa.

Opracowanie, zgodnie z długofalowym projektem, nowego pojęcia podstawowego wykształcenia politechnicznego, opartego na logicznym opanowaniu materiału, wykorzystującego samodzielność i inicjatywę uczniów oraz umożliwiającego im pełną realizację zasady dyferencjacji na podstawie zainteresowań i zdolności.

Przedłużenie okresu nauki w szkołach ogólnokształcących.

Rozwiązanie problematyki średniej szkoły ogólnokształcącej w drodze rozszerzenia bazy i przedłużenia okresu nauki w tych szkołach, co pozwoli na poprawę przygotowania do dalszych studiów wyższych i równocześnie stworzy lepsze warunki uczestnictwa w życiu zawodowym uczniów, którzy nie pójdą na studia.

Opracowanie i stopniowe wprowadzanie w życie systemu dalszego kształcenia młodzieży, która po ukończeniu 15 lat zaczyna pracować. Zgodnie z technologicznymi i strukturalnymi zmianami w naszej gospodarce należy zwiększać wymagania związane z przygotowaniem młodych robotników wykwalifikowanych przez pogłębienie teoretycznego, zawodowego i ogólnego wykształcenia młodzieży uczniowskiej. [...]

b) Stworzenie takich warunków materialnych i kadrowych w szkołach średnich i wyższych, aby cała młodzież mająca ku temu przesłanki udowodnione pomyślnymi wynikami poprzedniej nauki mogła być przyjęta na studia. W tym celu należy uelastyczyć system przyjęć do szkół średnich i na studia... Nie należy przy tym pojmować wykształcenia średniego i wyższego jedynie jako przygotowania do określonego zawodu, lecz jako środek zwiększenia wykształcenia, poziomu kulturalnego człowieka i jego zdolności do opanowywania nowych sytuacji w procesie produkcji oraz w ekonomicznej, socjalnej i kwalifikacyjnej strukturze społeczeństwa. Jednocześnie wymaga to zwiększenia odpowiedzialności społecznej instytucji gospodarczych, kulturalnych i politycznych oraz każdej jednostki, za wykorzystanie wykształcenia w praktyce.

c) Konsekwentne wprowadzenie w życie demokratycznych zasad i metod kierowania szkołami wyższymi. Systematycznie należy polepszać warunki pracy naukowej i realizować zasadę jedności nauki i badań, umacniać autorytet i autonomię rad naukowych szkół wyższych. W pierwszym rzędzie należy wyposażać szkoły wyższe w nowoczesny sprzęt, polepszać możliwości pracy naukowej, pogłębiać wszechstronną współpracę między instytutami badawczymi a szkołami wyższymi i średnimi, wspólnie wykorzystywać cenne urządzenia przez instytuty badawcze i wyższe uczelnie. Do celów pracy pedagogicznej i naukowej na wyższych uczelniach należy rozszerzyć dostęp do literatury zagranicznej oraz zwiększyć możliwości wyjazdów w celach naukowych i odbywania praktyki zagranicą. Trzeba przy tym w sposób właściwy doceniać duże znaczenie zdobywania wiedzy dla rozwoju nauki, elastycznie stosując zasady opłacalności wydatków dewizowych.

d) W związku z tym, że zmiany strukturalne w gospodarce narodowej wymagać będą między innymi przeszkolenia i uzupełnienia ogólnego i zawodowego wykształcenia dorosłych, trzeba będzie przy współpracy szkół, przedsiębiorstw, organizacji społecznych i środków masowego przekazu (prasa, radio, telewizja) pogłębiać i rozszerzać system ich kształcenia.

e) Ustawowo należy zapewnić kompleksowość zarządzania szkolnictwem tak, aby zwiększyła się rola administracji szkolnictwa...

f) Należy konsekwentnie zapewnić jednakowe warunki nauki i udostępnienia miejsc pracy dla młodzieży wszystkich narodowości. Trzeba skończyć z ignorowaniem problemów szkolnictwa narodowościowego i stworzyć przesłanki prawne i instytucjonalne

aby narodowości mogły wypowiadać się w sprawach specyficznych problemów szkolnictwa narodowościowego.

Partia docenia pracę naszych nauczycieli poświęconą wychowaniu młodego pokolenia. Wychowawcza i dydaktyczna praca ma znaczenie ogólnonarodowe i ogólnospołeczne. Dlatego pozycja społeczna nauczycieli powinna być zabezpieczona przede wszystkim przez odpowiednie organa państwowe i rady narodowe. Temu powinna odpowiadać troska o stworzenie właściwych warunków ich pracy. Oznacza to konieczność zapewnienia wysokiego poziomu przygotowania nauczycieli, rozwoju relacji wynagrodzeń nauczycieli i innych pracowników szkół tak, aby był zgodny z wzrostem płac realnych pracowników innych gałęzi oraz rozwiązania innych materialnych potrzeb nauczycieli, aby w pełni mogli skoncentrować się na wykonywaniu swego posłannictwa. Przy projektach i realizacji budownictwa inwestycyjnego dla potrzeb szkolnictwa, niezbędne jest zapewnienie jego kompleksowego charakteru z uwzględnieniem budowy mieszkań dla nauczycieli. Partia uważa za część składową swej polityki nieustanne zwiększanie prestiżu, autorytetu i społecznego znaczenia pracy wychowawców młodego pokolenia.

Humanistyczne posłannictwo kultury

Rozwój kultury w szerszym sensie jest jednym z podstawowych warunków dynamicznego i harmonijnego rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. Kulturę Czechosłowacji tworzą samodzielne i równoprawne kultury czeska i słowacka łącznie z kulturalną twórczością pozostałych narodowości. Kultura i nauka nie są tylko ozdobą życia gospodarczego i politycznego, lecz żywotną koniecznością systemu socjalistycznego. Jeśli pozostaje w tyle kultura, hamuje to postęp polityki i ekonomiki, demokracji i wolności, rozwoju człowieka i stosunków ludzkich. *Troska o kulturę materialną i duchową nie jest jedynie sprawą frontu kulturalnego lecz powinna stać się sprawą całego społeczeństwa.*

Wybitną tradycją partii komunistycznej od chwili jej powstania było to, że potrafiła wokół siebie zjednoczyć najwybitniejszych twórców nauki i kultury. Świadczy o tym nie tylko socjalistyczna orientacja naszej przedwojennej awangardy artystycznej, ale również fakt, że po wyzwoleniu w 1945 roku przeważająca część inteligencji kulturalnej była na lewicy lub w szeregach partii. Później, głównie na początku lat pięćdziesiątych, niektórzy przedstawiciele kultury byli dyskryminowani, niektórych dotknęły bezpodstawne represje polityczne, a polityka kulturalna partii została zdeformowana.

Dokumenty XIII zjazdu miały zapoczątkować nową politykę kulturalną, która nawiązywałaby do najlepszych tradycji przeszłości i do szeregu pozytywnych doświadczeń z okresu po roku 1956 i po XIII zjeździe KPCz. Jednakże biurokratyczne podejście i stare metody zarządzania utrudniły rozwijanie idei zjazdu. Sprzeczności między polityką proklamowaną a prowadzoną stwarzały konfliktowe napięcia i podcinały zaangażowanie i rozwój kultury socjalistycznej. Komitet centralny zbada wszystkie przyczyny tego konfliktu i stworzy warunki sprzyjające normalizacji sytuacji.

Odrzucamy administracyjno-biurokratyczne sposoby realizacji polityki kulturalnej, odcinamy się od nich i będziemy się im przeciwstawiać. Twórczość artystyczna nie może być podporządkowana cenzurze. Mamy pełne zaufanie do twórców kultury i oczekujemy od nich odpowiedzialności, zrozumienia i poparcia. Cenimy sobie to jak twórcy i pracownicy kultury pomogli wywalczyć i tworzyć humanistyczny i demokratyczny charakter socjalizmu i jak aktywnie uczestniczyli w usuwaniu przeszkód z drogi jego rozwoju.

Należy przezwyciężyć tendencje do zwężonego pojmowania społecznej i humanistycznej funkcji kultury i sztuki, przeceniania ich roli ideologicznej i politycznej, niedoceniaania ich podstawowych ogólnych zadań kulturalnych i estetycznych w procesie przemiany człowieka i przekształcania świata w jakim żyje.

Partia będzie strzec i zapewniać zarówno swobodę twórczości artystycznej, jak też prawa do udostępniania dzieł sztuki.

Społeczne administrowanie kultury oznacza przede wszystkim stwarzanie przychylnych warunków dla jej rozwoju. Naturalne sprzeczności będą rozstrzygane drogą dyskusji i demokratycznego sposobu podejmowania decyzji. Niezbędna autonomia kultury powinna być wyrażona także przez *samodzielne podejmowanie* decyzji przez pracowników kultury w dziedzinie ich działalności. Jesteśmy przekonani, że komunistyczni intelektualiści i wszyscy inni kierownicy pracownicy w dziedzinie kultury i sztuki są zdolni w sposób odpowiedzialny i samodzielnie współtworzyć i realizować politykę partii w instytucjach państwowych, społecznych i kulturalnych oraz, że są gwarancją socjalistycznej, humanistycznej orientacji naszej kultury.

Społeczne oddziaływanie kultury nie jest oczywiście oderwane od powiązań politycznych. Będziemy troszczyć się o pełne respektowanie zagwarantowanej przez konstytucję wolności odmiennych poglądów. Komunistyczna partia nie może jednak zrzec się swej inspirującej roli, nie może wyrzec się dążenia, aby również twórczość artystyczna skutecznie pomogła formować socjalistycznego

człowieka w walce o przeobrażenie świata. Partia konsekwentnie będzie realizować swój program polityczny i pobudzać rozwój marksistowskiego myślenia.

Kultura socjalistyczna należy do pierwszorzędnych czynników dzięki którym idee socjalizmu i humanizmu rozszerzają się na świat. *Pomaga jednoczyć humanistyczne prądy kultury światowej. Ma zdolność zbliżania narodów socjalistycznych oraz wzmacniania współpracy i braterskich stosunków narodów i narodowości.* Dla naszych narodów kultura jest tradycyjnie wybitną wartością, dzięki której zawsze wobec świata wykazywaliśmy naszą zdolność życiową i niezależność. Interpretacja narodowych tradycji kultury Czechów i Słowaków była jednak w przeszłości w znacznym stopniu jednostronna, całe wybitne okresy były z niej w sztuczny sposób usunięte. W pełni opowiadamy się za humanistycznymi tradycjami kultur narodowych i będziemy popierać wszelkie dążenia, zmierzające do włączenia tego dziedzictwa do świadomości Czechów i Słowaków.

Jesteśmy orędownikami zarówno internacjonalizmu, jak też narodowej specyfiki kultury. Uważamy za konieczne szybkie przeprowadzenie skutecznych posunięć aby kultura na Słowacji miała takie same warunki i możliwości jak w Czechach i aby dysproporcje nie wzrastały lecz zanikały. *Równoprawna pozycja kultur narodowych* wymaga również równouprawnienia pozycji narodowych instytucji. Do kompetencji organów narodowych na Słowacji należy kierowanie podstawowymi instrumentami kultury, jakimi są — radio, telewizja film, instytuty naukowe, związki twórcze, kultura książkowa, opieka nad zabytkami itp. Niezbędne jest zapewnienie reprezentacji słowackiej kultury narodowej zagranicą, rozszerzenie wymiany informacji i wartości kulturalnych między narodami czeskim a słowackim oraz zapewnienie życia kulturalnego Słowaków na ziemiach czeskich i Czechów na Słowacji w ich językach.

Podobne zasady trzeba wprowadzać w życie także w stosunku do kultury wszystkich narodowości żyjących w CSRS, ze świadomością że chodzi o indywidualne kultury a nie o tłumaczenie kultury czeskiej i słowackiej na inne języki. *Kultura narodowości* jest organiczną częścią czechosłowackiej kultury socjalistycznej, ale równocześnie powstaje w kontekście ogólnej kultury własnego narodu, z którą jest nierozzerwalnie związana. Warunki materialne i problemy kadrowe dalszego rozwoju kultur narodowościowych trzeba rozwiązać w sposób instytucjonalny oraz biorąc pod uwagę potrzeby narodowości należy utworzyć naukowe i kulturalne instytucje i pracownie.

Będziemy troszczyć się nie tylko o twórczość kulturalną, ale

również o system *przekazywania wartości kulturalnych*, będziemy zabiegać o aktywne uczestnictwo obywateli w rozwoju kultury socjalistycznej, o ich *wychowanie kulturalne*, o najściślejszą współpracę i kompleksowe oddziaływanie kultury masowej i lokalnej. Uważamy za konieczne zbadanie przyczyn bolesnych braków wychowania kulturalnego i estetycznego i poczynienie kroków w celu poprawy sytuacji na tym polu. Można to osiągnąć przez stworzenie odpowiednich materialnych, organizacyjnych i innych warunków dla działalności kulturalnej, *uwolnienie form organizacyjnych*, umożliwienie powstawania różnorodnych stowarzyszeń kulturalnych i jednocześnie się ich w organizacje okręgowe i ogólnopństwowe, tworzenie przy współpracy rad narodowych, przedsiębiorstw i stowarzyszeń, sieci urzędów kulturalnych oraz budowanie poza wielkimi miastami w sposób przemyślany dalszych *wybitnych centrów kulturalnych*.

Całą dziedzinę kultury ze względu na jej znaczenie należy odpowiednio zabezpieczyć ekonomicznie i bronić ją przed żywiołością rynku i komercjalizacją. W duchu rezolucji XIII zjazdu zalecamy, aby rząd w krótkim czasie zakończył przygotowania dotyczące *rozwiązania całego kompleksu ekonomiki kultury*. [...]

Za *najważniejsze zadania*, związane z nowym sposobem gospodarowania środkami przeznaczonymi na kulturę w skali ogólnopństwowej uważamy:

- usunięcie niesłusznych postanowień w systemie honorariów, płac, emerytur i podatków w dziedzinie kultury;
- pokrycie w jak najkrótszym czasie całego terytorium republiki siecią radiową i telewizyjną dobrej jakości;
- rozpoczęcie w roku 1970 nadawania drugiego programu telewizyjnego;
- przewyżczenie w krótkim czasie złego stanu poligrafii;
- zapewnienie dla prasy i wydawnictw większej ilości papieru poligraficznego w odpowiednim asortymencie;
- zwiększenie troski o zabytki i uratowanie rzemiosła artystycznego między innymi dzięki stworzeniu pola dla inicjatywy spółdzielczej i prywatnej.

Planowane nakłady na kulturę powinny być *koncentrowane w organach, które zarządzają kulturą*, te zaś powinny rozdzielać je instytucjom kulturalnym. Warunkiem dobrze funkcjonującej ekonomiki kultury jest zwiększenie gospodarczej samodzielności i odpowiedzialności instytucji kulturalnych, przedsiębiorstw i kolektywów. Samodzielna gospodarka doprowadzi do bardziej racjonalnego wykorzystywania środków i możliwości, do zwiększenia przedsiębiorczości.

Międzynarodowa pozycja i polityka zagraniczna CSRS

Program akcji będziemy realizować w skomplikowanej sytuacji międzynarodowej, której dalszy rozwój będzie wpływać na realizację niektórych ważnych zasad programu. Z drugiej strony, również proces odnowy socjalizmu w CSRS umożliwi, by nasza republika aktywniej wpływała na rozwój międzynarodowy. *W walce socjalistycznych i demokratycznych sił przeciwko agresywnym dążeniom światowego imperializmu zdecydowanie stoimy po stronie postępu, demokracji i socjalizmu. Z tego punktu widzenia określamy również swój stosunek do najbardziej palących współczesnych problemów międzynarodowych i nasz wkład w ogólnoswiatową walkę przeciwko siłom imperialistycznej reakcji.*

CSRS będzie formułować własne stanowisko wobec podstawowych problemów polityki światowej, przyjmując za punkt wyjścia realny układ sił na arenie międzynarodowej i świadomość, że nasz kraj jest aktywnym współuczestnikiem rewolucyjnego procesu na świecie.

Podstawowa orientacja czechosłowackiej polityki zagranicznej zrodziła się i utwierdzała w okresie walki narodowo-wyzwoleńczej i w procesie socjalistycznej przebudowy naszego kraju. *Jest nią sojusz i współpraca ze Związkiem Sowieckim i pozostałymi państwami socjalistycznymi. Będziemy dążyć do tego, aby przyjacielskie stosunki z naszymi sojusznikami — krajami światowej wspólnoty socjalistycznej — nadal zacieśniały się na zasadzie wzajemnego poszanowania, suwerenności i równoprawnienia, wzajemnego respektowania i internacjonalistycznej solidarności.* W tym duchu będziemy aktywnie i w oparciu o przemyślane koncepcje przyczyniać się do wspólnej działalności RWPG i Układu Warszawskiego.

W stosunku do krajów rozwijających się, socjalistyczna Czechosłowacja będzie przyczyniać się do dalszego rozwijania antyimperialistycznego frontu i według swych sił i możliwości będzie popierać wszystkie narody walczące przeciwko imperializmowi, kolonializmowi, neokolonializmowi, o umocnienie ich suwerenności i niezawisłości narodowej, o rozwój gospodarczy. Dlatego będziemy nadal popierać odważną walkę narodu wietnamskiego przeciwko agresji amerykańskiej. Będziemy również wysuwać postulat politycznego rozwiązania kryzysu na Bliskim Wschodzie.

W stosunku do rozwiniętych krajów kapitalistycznych będziemy aktywnie realizować politykę pokojowego współistnienia. Nasze położenie geograficzne, jak również potrzeby i możliwości uprzemysłowionego kraju wymagają, abyśmy prowadzili bardziej aktywną politykę europejską, zmierzającą do rozwijania wzajem-

nie korzystnych kontaktów ze wszystkimi państwami i organizacjami międzynarodowymi, do zapewnienia zbiorowego bezpieczeństwa kontynentu europejskiego.

Będziemy konsekwentnie przyjmować za punkt wyjścia istnienie dwóch państw niemieckich, fakt, że NRD jako pierwsze państwo socjalistyczne na ziemi niemieckiej stanowi wybitny czynnik pokoju w Europie, konieczność popierania realistycznych sił w NRF i jednocześnie przeciwstawiania się neonazistowskim i odwetowym tendencjom w tym kraju. Lud Czechosłowacji chce żyć w pokoju ze wszystkimi narodami. Chce rozwijać dobre stosunki i współpracę ze wszystkimi państwami w interesie utrwalania pokoju między narodami, bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej, na polu nauki i techniki. Będziemy także aktywniej niż dotychczas wykorzystywać fakt, że nasza republika jest członkiem organizacji międzynarodowych, zwłaszcza ONZ i jej organów.

Nasza nauka, kultura i sztuka mogą w większym stopniu umacniać międzynarodowy autorytet socjalistycznej Czechosłowacji w świecie. Czechosłowacka polityka zagraniczna powinna stworzyć warunki i rozszerzyć pole dla międzynarodowego wykorzystania naszej kultury zagranicą. Szerokie wykorzystanie naszej nauki i sztuki zagranicą pomoże skutecznie wykazać wyższość socjalizmu i możliwości aktywnej polityki pokojowego współistnienia.

Nasza polityka zagraniczna nie wykorzystywała wszystkich możliwości aktywnego występowania na arenie międzynarodowej, nie przejawiała inicjatywy w zakresie przedstawiania własnych stanowisk wobec istotnych problemów międzynarodowych. Komitet Centralny KPCz, Zgromadzenie Narodowe, rząd i odpowiednie ministerstwo powinny te niedociągnięcia szybko przezwyciężyć i systematycznie czuwać nad tym, aby nasza polityka zagraniczna w pełni wyrażała zarówno narodowe jak i międzynarodowe interesy socjalistycznej Czechosłowacji.

Pełne rozwinięcie międzynarodowej roli socjalistycznej Czechosłowacji nierozzerwalnie związane jest z wychowaniem obywateli w duchu internacjonalizmu, który obejmuje zarówno zrozumienie interesów społecznych i celów postępowych sił świata, jak też zrozumienie specyficznych potrzeb narodowych. Z tym związane jest również szybkie zaznajamianie opinii publicznej z problemami międzynarodowymi i postęпами naszej polityki zagranicznej oraz stworzenie w ten sposób warunków dla aktywnego udziału obywateli Czechosłowacji w formowaniu stanowisk polityki zagranicznej.

Komunistyczna Partia Czechosłowacji będzie aktywniej działać

również w międzynarodowym ruchu komunistycznym i robotniczym. Szczególną wagę będziemy przywiązywać do przyjacielskich kontaktów, wzajemnych konsultacji i wymiany doświadczeń z KPZS, z partiami komunistycznymi i robotniczymi wspólnoty socjalistycznej i ze wszystkimi bratnimi partiami komunistycznymi.

KPCz nadal będzie brać aktywny udział w walce o jedność międzynarodowego ruchu komunistycznego, o umocnienie współdziałania partii komunistycznych ze wszystkimi siłami postępu, przy czym za najważniejsze zadanie uważa zdecydowaną wspólną walkę przeciwko agresywnej polityce amerykańskiego imperializmu. KPCz w pełni będzie wykorzystywać swe specyficzne możliwości w celu nawiązywania kontaktów z socjalistycznymi, pokojowymi i demokratycznymi siłami w krajach kapitalistycznych i rozwijających się. Będzie przyczyniać się do rozszerzenia form współpracy i do koordynacji działania partii komunistycznych, przy czym wielką wagę przywiązuje do odbywania międzynarodowych narad partyjnych. Z tego względu wita i popiera wyniki konsultatywnego spotkania partii komunistycznych i robotniczych w Budapeszcie. Wspólnie z dziesiątkami bratnich partii, KPCz popiera projekt odbycia międzynarodowej narady komunistycznej pod koniec roku 1968 w Moskwie.

Towarzyszki i towarzysze!

Przedstawiamy wam z całą otwartością główne myśli, którymi się kierowaliśmy i które przyświecać nam będą w najbliższym czasie. Każdy zrozumie, że projekty, zawarte w tym programie akcji są dalekosiężne a ich realizacja w sposób istotny wpłynie na życie naszego kraju. Nie zmieniamy swej zasadniczej orientacji — chcemy w duchu naszych tradycji i poprzednich decyzji stworzyć w naszym kraju dojrzałe społeczeństwo socjalistyczne, pozbawione sprzeczności klasowych, wysoko rozwinięte pod względem gospodarczym, technicznym i kulturalnym, sprawiedliwe pod względem społecznym i narodowościowym, zorganizowane w sposób demokratyczny, fachowo zarządzane, umożliwiające dzięki bogactwu swych źródeł godne życie człowieka, przyjacielskie stosunki wzajemnej współpracy między ludźmi i wolność rozwoju osobowości ludzkiej. Chcemy przystąpić do budowy nowego, głęboko demokratycznego i odpowiadającego czechosłowackim warunkom, modelu społeczeństwa socjalistycznego. Doświadczenia własne i marksistowskie poznanie naukowe zgodnie wiodą nas do wniosku, że celu tego nie można osiągnąć przy użyciu przestarzałych środków i brutalnych metod, które cofają nas wstecz.

Z pełną odpowiedzialnością oświadczamy, że nasze społeczeństwo weszło w niełatwy okres, kiedy nie możemy już polegać na tradycyjnych schematach. Nie możemy życia włączać w ramy szablonów, nawet najlepiej pomyślanych. Obecnie nam przypada zadanie torowania sobie drogi w nieznanych warunkach, eksperymentowania, nadawania rozwojowi socjalizmu nowego kształtu, w oparciu o twórczą myśl marksistowską i doświadczenia międzynarodowego ruchu robotniczego, polegając na właściwym zrozumieniu warunków socjalistycznego rozwoju Czechosłowacji jako kraju, który w obliczu międzynarodowego ruchu komunistycznego ponosi odpowiedzialność za ocenę i wykorzystanie w interesie socjalizmu i komunizmu relatywnie rozwiniętej bazy materialnej, niepowszedniego poziomu oświaty i kultury ludu i niezaprzeczalnie demokratycznych tradycji kraju. Nikt nie wybaczyłoby nam, gdybyśmy mieli zaprzepaścić tę szansę, gdybyśmy wyrzekli się swych możliwości.

Nakreślone posunięcia będziemy wprowadzać w życie nie dlatego, byśmy mieli w czymkolwiek odstępować od naszych ideałów, a tym bardziej ustępować wobec naszych przeciwników. Przeciwnie — jesteśmy przekonani, że pomogą nam pozbyć się obciążeń, które przeciwnikom przez długie lata dawały wiele wygód dlatego, że podcinały i paraliżowały skuteczność idei socjalistycznej i moc przyciągającą socjalistycznego przykładu. Chcemy na mocnym gruncie naszego kraju uruchomić nowe siły socjalistycznego życia, które umożliwiłyby bardziej skuteczną konfrontację systemów społecznych i światopoglądów oraz pozwoliłyby w pełniejszy sposób wykazać wyższość socjalizmu.

Nasz program akcji obejmuje zadania, zamiary i cele na najbliższy okres, do XIV zjazdu partii. Jesteśmy świadomi, że wielu z niedociągnięć i trudności, które nagromadziły się w ostatnich latach nie można będzie w pełni przezwyciężyć w krótkim czasie. Zrealizowanie tego programu może jednak otworzyć drogę do rozwiązania dalszych, bardziej złożonych i doniosłych problemów organizacji i dynamicznego rozwoju naszego społeczeństwa socjalistycznego w kierunkach, które obecnie mogły być tylko zarysowane. W przyszłych latach chcemy przystąpić do opracowywania długofalowego programu, który ukształtowałby i wypracował koncepcję wszechstronnego rozwoju naszego socjalistycznego społeczeństwa na etapie, w którym wchodzimy oraz otworzył perspektywy jego komunistycznej przyszłości. Po tym co przeżyliśmy w ostatnich latach powinniśmy dać wszystkim naszym pracującym i samym sobie odpowiedź, jak partia wyobraża sobie osiągnięcie swych celów, jak zamierza realizować oczekiwania i pragnienia, jakie pracujący przejawiają w swym życiu i w swym uczestnictwie w ru-

chu komunistycznym. Wierzymy, że nasza marksistowska nauka nabrała, nabiera i w przyszłości nabierze takich sił, aby mogła w sposób odpowiedzialny przygotować naukowe przesłanki dla takiego programu.

Nie ukrywamy, że w nadchodzących miesiącach i latach czekają nas niełatwe chwile i wyjątkowo wymagająca i odpowiedzialna praca. W celu spełnienia nadchodzących postępowych zadań niezbędne będzie zjednoczenie jak największej liczby obywateli naszej republiki, wszystkich, którym na sercu leży dobro tego kraju, jego pokojowe dążenia i rozkwit socjalizmu. Wymagać to będzie zaufania, wzajemnego zrozumienia i zgodnej pracy wszystkich, którzy rzeczywiście chcą poświęcić swe siły wielkiemu ludzkiemu eksperymentowi. Przede wszystkim jednak potrzeba będzie energicznej aktywności i niczajtywy każdego komunisty, każdego pracującego. Chcemy dla niej w sposób odpowiedzialny, konsekwentnie i bez zastrzeżeń otworzyć pole działania, usunąć wszystkie przeszkody, stojące na jej drodze, wprowadzić w ruch twórcze siły naszego człowieka, wszystkie fizyczne i moralne zdolności społeczeństwa. Chcemy stworzyć warunki, aby każdy uczciwy obywatel, któremu leży na sercu sprawa socjalizmu, sprawa naszych narodów, odczuł, że w jego rękach spoczywa los tego kraju, los jego ojczyzny, że jest potrzebny i że się na niego liczy. Dlatego więc niech program akcji stanie się programem odrodzenia socjalistycznych dążeń w naszym kraju. Nie ma siły która mogłaby przeciwstawić się narodom, które wiedzą czego chcą i potrafią dążyć do swego celu.

Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji
(*Rudé Pravo*, 10. IV. 68)*

(Przełożył Alfred Znamierowski)

---

* Tytuły poszczególnych części programu akcji i wszystkie podkreślenia zgodne są z tekstem programu zamieszczonym w *Rudym Pravie*.

DWA TYSIĄCE SŁÓW

Życiu naszego narodu zagroziła najpierw wojna. Później nastąpiły dalsze okrutne czasy i wydarzenia, które zagroziły jego zdrowiu moralnemu i charakterowi.

Większość narodu przyjęła z dużą nadzieją program socjalizmu, niestety jego przeprowadzanie dostało się w ręce niewłaściwych ludzi. Nie to było najbardziej szkodliwe, że nie posiadali dostatecznego doświadczenia w sprawach rządzenia państwem, związanych z tym zagadnień filozoficznego wykształcenia. Byłoby inaczej gdyby posiadali przynajmniej więcej zdrowego rozsądku i uczciwości, gdyby słuchali opinii i sądów innych i dopuszczali do stopniowego zastępowania ich na stanowiskach przez ludzi odpowiedniejszych.

Partia komunistyczna która po wojnie cieszyła się powszechnym zaufaniem rozmiętała to zaufanie na urzędy i stanowiska i nic już jej nie pozostało. Musimy wyjawic to o czym dobrze wiedzą także i komuniści spośród nas, którzy rozczarowali się tak samo jak i inni. Błędna polityka kierownictwa spowodowała, że stronnictwo polityczne z ośrodka ideowego przemieniło się we wszechmocną organizację, która stała się magnesem dla wszystkich żądnych władzy, tchórzów, wyrachowanych słabeuszów i ludzi o nieczystym sumieniu. Napływ takich ludzi mocno zaważył na powadze i charakterze partii. Na wewnątrz Partia była tak rządzona że bez ostrych incydentów ludzie prawi nie mogli mieć żadnego wpływu, który mógłby przecieżyć Partię stale udoskonalać i dostosowywać do nowoczesnego świata. Wielu komunistów walczyło z takim stanem rzeczy ale nie udało im się zapobiec niczemu co się stało.

Wewnętrzne stosunki w Partii komunistycznej były wzorem i przyczyną stosunków w Państwie. Powiązanie Partii z Państwem pozbawiło ją korzyści oddzielenia od władzy wykonawczej. Nikt

nie poddawał krytyce działalności państwa i jego instytucji gospodarczych. Parlament odczytał się prowadzenia debat, rząd rządu, a kierownicy organizacyjni właściwego kierowania. Wybory straciły znaczenie, a ustawy wagę. Nie mogliśmy mieć zaufania do naszych przedstawicieli w jakimkolwiek Komitecie; gdybyśmy je nawet mieli nie mogliśmy niczego od nich wymagać, gdyż byli bezsilni. Najgorsze było to, że straciliśmy zaufanie do siebie. Zatracił się honor jednostki i zbiorowości. Uczciwością do niczego nie można było dojść, zaś zdobycie czegokolwiek dzięki zdolnościom także było niemożliwe. Dlatego też większość ludzi przestała się zajmować sprawami publicznymi, kierując swoje zainteresowania do spraw najzupełnie osobistych — i do pieniędzy. Ten stan rzeczy pogorszył znowu fakt że nie można było mieć zaufania do wartości pieniądza. Wzajemne stosunki między ludźmi zepsuły się, straciliśmy zadowolenie jakie daje praca — słowem przyszły na naród nasz złe czasy niszcząc jego zdrowie moralne i charakter.

Za obecny stan rzeczy jesteśmy wszyscy odpowiedzialni — komuniści bardziej niż bezpartyjni ale największa odpowiedzialność spada na tych, którzy byli częścią składową lub narzędziem niekontrolowanej maszyny władzy. Była to władza dobranej grupy, przenikająca z partyjnego aparatu w Pradze do każdego powiatu czy gminy. Aparat stanowił o tym co ktoś może lub nie może robić, zarządzał gospodarstwami spółdzielczymi w imieniu spółdzielców, fabrykami w imieniu robotników i komitetami narodowymi w imieniu obywateli. Żadna organizacja, nawet komunistyczna, nie mogła być rządzona przez wybranych członków. Główną winą i największym kłamstwem tych władców było to, że swoją samowolę przedstawiali jako wolę robotników. Gdybyśmy w to kłamstwo uwierzyli to musieliśmy dzisiaj robotnikom przypisywać winę za upadek naszej gospodarki, za zbrodnie popełnione na niewinnych, i za wprowadzenie cenzury która zakazywała pisać o tym wszystkim. Na robotnikach ciążyłaby wina wadliwych inwestycji, strat poniesionych w handlu i braku mieszkań. Nikt rozumny nie uwierzy tym zarzutom. Wszyscy wiemy, a przede wszystkim wie to każdy robotnik, że praktycznie klasa robotnicza nie miała głosu. Funkcjonariusze wyznaczani spośród robotników od kogo innego otrzymywali nakazy jak mają głosować. Podczas gdy wielu robotników myślało, że rządzą, w ich imieniu rządziła specjalnie do tego przygotowana warstwa funkcjonariuszy aparatu partyjnego i rządowego. Oni to faktycznie zajęli miejsce obalonej klasy rządzącej i sami stali się nową władzą. Trzeba jednak sprawiedliwie przyznać, że niektórzy z nich od dawna zdawali sobie sprawę z tego oszustwa. Poznaliśmy ich dzisiaj po tym, że starają się odrobić krzywdy, naprawić błędy, zwracają prawo decyzji członkom i obywatelom, ograniczają władzę i stan liczbowy aparatu biurokratycznego. Łączą się z nami w opozycji przeciwko przestarzałym poglądom w członkostwie partii. Ale znaczna część aparatu urzędowego broni się przeciwko

zmianom i dotychczas posiada wpływy. Ma stale jeszcze w ręku narzędzia władzy, zwłaszcza w powiatach i gminach, gdzie może sobie bezkarnie używać.

Od początku bieżącego roku jesteście w trakcie odradzania się demokratyzacji. Zaczęło się ono w samej partii komunistycznej. Trzeba to powiedzieć, a wiedzą to także i ci niekomuniści wśród nas, którzy stamtąd już niczego dobrego nie oczekiwali. Proces ten nie mógł zacząć się gdzie indziej, bo przecież przez dwadzieścia ubiegłych lat tylko komuniści mogli żyć jakimś życiem politycznym, tylko komunistyczna krytyka mogła mieć jakikolwiek wpływ na bieg spraw i tylko opozycja w obrębie komunistycznej partii miała przywilej stykania się z przeciwnikiem. Wysiłek i inicjatywa demokratycznych komunistów jest więc tylko spłatą długu, który cała partia zaciągnęła u niekomunistów, których stale upośledzała. Partii komunistycznej nie należy się przeto żadne podziękowanie, można jej chyba tylko przyznać, że uczciwie usiłuje wykorzystać ostatnią sposobność ocalenia czci własnej i narodowej. Proces naprawy nie wprowadza niczego nowego do naszego życia. Odradza tylko idee i zagadnienia, z których wiele jest starszych niż błędy naszego socjalizmu, a inne narastające pod powierzchnią bieżącej historii, choć powinny być już dawno być ujawnione, były jednak właśnie tłumione. Nie łudźmy się, to nie prawda decyduje dziś o ich zwycięstwie — ale słabość dawnego przywództwa, które się widocznie znużyło wykonywaniem dwudziestoletniej władzy przez nikogo niekrępowanej. Widocznie dojrzały do pełnego rozkwitu wszystkie wadliwe pierwiastki już istniejące w samych podstawach ideologii systemu. Nie przeceniajmy przeto znaczenia krytyki wychodzącej z kół pisarzy i studentów. Źródłem zmian społecznych jest gospodarka. Słuszne słowo ma swoje znaczenie tylko wtedy, gdy jest wypowiedziane w warunkach, które zostały należycie przygotowane. A należycie przygotowane warunki — u nas oznaczają niestety nasze zupełne ubóstwo i całkowity rozkład starego systemu rządu, przy którym pewien gatunek polityków, w spokoju i bez oporu skompromitował się naszym kosztem. Więc to nie sama prawda zwyciężyła, ale prawda wychodzi na wierzch, gdy się wszystko zmarnowało. Nie ma więc podstawy do opiewania narodowego zwycięstwa, jest tylko podstawa do nowych nadziei.

W tym przeblasku nadziei, która jest jednak stale narażona na niebezpieczeństwo, zwracamy się do was. Minęło kilka miesięcy zanim wielu z nas uwierzyło, że mogą przemówić, wielu jednak nie wierzy w to jeszcze i dzisiaj. Ale przemówiliśmy i zajęliśmy tak wyraźne stanowisko, że nie mamy innego wyboru jak tylko wykonanie naszego planu, to jest uczynienie tego reżymu bardziej ludzkim. Gdybyśmy tego nie dokonali — zemsta dawnych sił byłaby okrutna. W pierwszym rządzie zwracamy się do tych, którzy dotychczas tylko czekali. Czas który nadchodzi będzie decydujący na wiele lat.

Czas który nadchodzi — to lato z wakacjami i urlopami, kiedy to wedle starego przyzwyczajenia, zechce się nam zapomnieć o wszystkim. Założmy się, że nasi kochani przeciwnicy nie pozwolą sobie na letni odpoczynek. Będą mobilizować swych ludzi i już teraz będą myśleć jakby sobie zapewnić spokojne święta Bożego Narodzenia. Uważajmy pilnie na to co się będzie działo, starajmy się ich rozumieć i miejmy dla nich gotową odpowiedź. Zrezygnujmy z niemożliwego żądania, aby ktoś wyżej od nas postawiony, dawał nam zawsze na wszystko jednoznaczne wyjaśnienie i na swój sposób wykladał treść spraw. Każdy będzie musiał na własną odpowiedzialność tę treść sobie tłumaczyć. Zgodne konkluzje można znaleźć tylko w dyskusji, a do tego konieczna jest wolność słowa, która jest jedynym naszym osiągnięciem demokratycznym bieżącego roku.

Na nadchodzące dni musimy uzbroić się we własną inicjatywę i pobierać własne decyzje. Przede wszystkim odrzucać będziemy poglądy — gdyby takie się wyłoniły, że można jest przeprowadzić demokratyczne odrodzenie bez komunistów, czy nawet przeciw nim. Byłoby to niesprawiedliwe i nierozsądne. Komuniści mają swoje gotowe organizacje i w ich obrębie musimy popierać odłam postępowy. Mają doświadczonego funkcjonariuszy i wciąż mają jeszcze w swoich rękach ster działania. Przedstawili oni społeczeństwu swój program działania, który po raz pierwszy łagodzi najjaskrawsze nierówności, a nikt inny nie posiada równie konkretnego programu. Musimy żądać, by przedstawili go publicznie we wszystkich gminach i powiatach. Wtedy dopiero miejscowe programy działania będą się wiązały ze zwyczajnymi i od dawna oczekiwanymi aktami sprawiedliwości. Komunistyczna partia czechosłowacka przygotowuje się do Kongresu, na którym wybierze nowy Centralny Komitet. Żądajmy aby ten nowy był lepszy niż obecny.

Partia komunistyczna głosi dzisiaj, że swoje przywódcze stanowisko w przyszłości chce oprzeć na zaufaniu obywateli a nie na przemocy — wierzy w to, tak dalece jak możemy wierzyć ludziom, których posyła się obecnie jako delegatów partii na okręgowe i powiatowe konferencje.

W ostatnich czasach ludzie przejawiają niepokój, że proces demokratyzacji zatrzymał się. To uczucie jest częściowo objawem zmęczenia po doznanych wstrząsach i wydarzeniach, ale częściowo odpowiada prawdzie. Okres zaskakujących wypowiedzi, dymisji na wysokich szczeblach i oszałamiających wynurzeń niezwyklej śmiałości słownej już się skończył, ale walka między ścierającymi się siłami trwa, jest teraz tylko mniej jawna. Trwa ona dalej o treść i brzmienie ustaw, o zasięg praktycznych zarządzeń. Poza tym nowym ludziom, ministrom, prokuratorom, prezesom i sekretarzom musimy dać czas na pracę. Mają prawo na uzyskanie czasu, w którym mają wykazać, czy się nadają, czy nie. Od centralnych organów politycznych nie należy dzisiaj

niczego więcej oczekiwać, aczkolwiek, wbrew samym sobie, sprawiły się one całkiem dobrze.

Praktyczna wartość przyszej demokracji zależy od tego co się stanie z zakładami pracy i w nich samych. Niezależnie od naszych dyskusji, mają nas w ręku zarządy gospodarcze. Dobrych gospodarzy trzeba szukać i popierać. Prawdą jest, że w porównaniu z krajami gospodarczo rozwiniętymi jesteśmy wszyscy źle płatni, a niektórzy jeszcze gorzej niż wszyscy. Możemy żądać więcej pieniędzy, które można nadrukować i tym samym obniżyć ich wartość. Więc raczej żądamy od dyrektorów i prezesów zarządów, aby nam wyjaśnili co i jakim kosztem chcą wytwarzać, komu i za ile sprzedawać, jakie będą z tego zyski, ile z nich pójdzie na unowocześnienie produkcji, a co można rozdzielić. Pod pozornie nudnymi tytułami rozgrywa się w prasie bardzo ciężka walka o demokrację — przeciwko korytu. Do niej mogą włączyć się robotnicy i przedsiębiorcy przez to, że będą wybierać do zarządów i rad fabrycznych (zakładowych) właściwych ludzi. Pracownicy mogą osiągnąć dla siebie największą korzyść — wybierając jako swoich przedstawicieli w związkach zawodowych ludzi zdolnych i rzetelnych, bez względu na ich przynależność partyjną.

Jeżeli dzisiaj niczego więcej nie należy oczekiwać od obecnych centralnych organów politycznych, trzeba więcej zdobywać w powiatach i gminach. Żądamy ustąpienia ludzi, którzy nadużyli swojej władzy, marnowali mienie publiczne, działali nieuczciwie lub brutalnie. Trzeba znaleźć sposób, jak zmusić ich do odejścia, na przykład przez: publiczną krytykę, rezolucje, demonstracje, demonstracyjne brygady pracy, zbiórkę na prezenty związane z ich odejściem, strajki, bojkoty i pikietowanie ich drzwi. Należy unikać środków nielegalnych, nieprzyzwoitych i zgoła brutalnych, bo użyliby tego samego do wywarcia nacisku na Aleksandra Dubczeka. Nasz wstręt do pisania ordynarnych listów musi być tak powszechny i oczywisty, aby każdy list, jaki mogą jeszcze otrzymać mógł być uważany za wysłany do siebie przez nich samych. Ożywiamy działalność frontu narodowego. Żądamy publicznych zebrań rad narodowych. Dla spraw wstydliwych, których nikt znać nie chce, ustanawiamy własne rady obywatelskie i komisje. To jest zupełnie proste: zbierze się kilku ludzi, wybierze prezesa, sporządzi się protokół, opublikuje się wynik badania, zażąda się rozstrzygnięcia, ale tylko nie wolno się dać zakrzyczeć. Prasę prowincjonalną i miejscową, która zdegenerowała się do tego stopnia, że jest tylko tubą urzędową, zamieńmy w trybunę wszystkich pozytywnych sił politycznych, żądamy ustanowienia rad redakcyjnych spośród delegatów frontu narodowego, albo sami twórzmy inne gazety. Ustanawiamy komitety dla obrony wolności słowa. Organizujemy przy swoich zgromadzeniach własną służbę porządkową. Gdy natkniemy się na jakieś dziwne sprawy, badajmy je, wysyłajmy własne delegacje do kompetentnych czynników, a ich odpowiedzi publikujemy — cho-

ciażby na bramach. Wspierajmy organy bezpieczeństwa, bo one ścigają karygodne postęпки, a naszym zadaniem nie jest szerzenie anarchii i stanu niepewności. Unikajmy swarów sąsiedzkich, nie zapijajmy się przy różnych politycznych okazjach. Demaskujmy donosicieli!

To letnie ożywienie w całym państwie wywoła zainteresowanie sprawą uporządkowania państwowo-prawnego stosunku między Czechami i Słowakami. Bierzmy pod uwagę federację, jako podstawę rozstrzygnięcia zagadnień narodowościowych, albo jako jeden ze sposobów demokratyzacji systemu. Ta reforma niekoniecznie musi sama przez się przynieść Słowakom lepszą dolę. Zagadnienie osobnych rządów dla ziem czeskich i słowackich nie rozstrzyga o systemie. Władza partyjno-państwowej biurokracji może trwać dalej — o tyle lepiej w Słowacji, że sobie niejako „wywalczyła więcej wolności”.

W ostatnich czasach szczególnie niepokój wywołuje możliwość interwencji obcych sił w sprawy naszego rozwoju. Jak wielką byłaby przewaga tych sił — wszystko co możemy zrobić sprowadza się do trwania na naszych pozycjach, do właściwego zachowania się i nie dawania żadnych powodów do prowokacji. Rządowi swojemu możemy okazać, że, gdy zajdzie potrzeba, stać przy nim będziemy z bronią, jeżeli wykonywać będzie to, na co mamy mu mandat. Naszych sprzymierzeńców możemy zapewnić, że będziemy dotrzymywali naszych układów sojuszniczych, przyjaźni, i układów handlowych. Zarzuty i nieuargumentowane podejrzenia utrudniłyby położenie naszego rządu, nam samym nie pomagając i nic nie dając. W każdym razie jedyną drogą do osiągnięcia stosunków równości jest poprawa naszego wewnętrznego położenia i taki postępek procesu odrodzenia abyśmy mogli kiedyś wybrać mężów stanu posiadających dostateczną odwagę, poczucie honoru i rzeczywistości politycznej, którzy by takie stosunki ustanowili i utrzymali. To bowiem jest problem wszystkich rządów we wszystkich mniejszych państwach świata.

Tej wiosny, podobnie jak wiosny powojennej, nadarzyła się nam wielka sposobność. Mamy znowu możność wziąć w ręce naszą wspólną sprawę, która się zwie socjalizmem i nadać jej kształt który by lepiej odpowiadał naszej dawnej dobrej sławie i dobremu mniemaniu, któreśmy dawniej o sobie mieli. Wiosna się skończyła i nie wróci. W zimie dowiemy się o wszystkim.

Na tym kończy się nasze oświadczenie skierowane do robotników, rolników, urzędników, artystów, uczonych, techników i wszystkich innych. Napisało je z inicjatywy uczonych.

(Przekład z czeskiego)

ACHÈVE D'IMPRIMER
LE 14 NOVEMBRE 1969
SUR LES PRESSES DE
L'IMPRIMERIE RICHARD
24, RUE STEPHENSON
PARIS (XVIIIe)

Dépôt légal : 4e trim. 1969

Odkwaszone

22-09-2008

.....

Just. Lit.

Parys

SERIA „DOKUMENTY”

- Nr 1 O kulcie jednostki i jego następstwach (1 F)
- Nr 2 Przemówienie 1 Sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki na VIII Plenum 21. X. 1956. (1 F)
- Nr 3 Przyczyny rewolucji węgierskiej. Testament Haricha (wyczerpane).
- Nr 4 Warszawa-Kijów (1 F)
- ### W „BIBLIOTECE KULTURY”
- Nr 5 Program Związku Komunistów Jugosławii. Krytyka „Komunista” (8 F)
- Nr 6 Kultura Masowa — Praca zbiorowa w opracowaniu Czesława Miłosza (6 F)
- Nr 7 Wiktor Sukiennicki: Kolumbowy Błąd — Szkice z historii, teorii i praktyki sowieckiego „komunizmu” (9 F)
- Nr 8 Węgry. — Praca zbiorowa w opr. i tłum. Czesława Miłosza (9 F)
- Nr 9 Adam Ciołkosz: Róża Luksemburg a rewolucja rosyjska (15 F)
- Nr 10 Andrzej Stawar: Pisma ostatnie (wyczerpane).
- Nr 11 Sześć lat temu... (Kulisy polskiego Października) (10 F)
- Nr 12 Witold Jedlicki: Klub Krzywego Koła (10 F)
- Nr 13 Wiktor Sukiennicki: Biała księga (12,75 F)
- Nr 14 January Grzędziński: Maj 1926 (9 F)
- Nr 15 Dialog polsko-niemiecki (6 F)
- Nr 16 Śąd idzie! Stenogram z procesu A. Siniawskiego i J. Daniela (7,50 F)
- Nr 17 J. Kuroń i K. Modzelewski: List Otwarty do Partii (7 F)
- Nr 18 Schizmy (7 F)
- Nr 19 Alicja Zawadzka-Wetz: Refleksje pewnego życia (16,50 F)
- Nr 20 Wiktor Sukiennicki: Legenda i Rzeczywistość (9 F)
- Nr 21 Leon Mitkiewicz: Z generałem Sikorskim na obczyźnie (23 F)
- Nr 22 Julian Kułski: Stefan Starzyński (12 F)
- Nr 23 Andrej Sacharow: Rozmyślenia (4 F)
- Nr 24 Eugenio Reale: Raporty. Polska 1945-1946 (18,50 F)
- Nr 25 Wydarzenia marcowe 1968 (15 F)
- Nr 26 Ukraina 1956-1968 (18,50 F)
- Nr 27 Polskie przedwiośnie (15 F)

Cena 10 F; dol. 2,25; (18 sb. 06 d.)